

МІЖНАРОДНИЙ
НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 4 (84) / 2020
2 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 4 (84)

2 том

Київ 2020

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: **Index Copernicus International (ICI); Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; Open J-Gate; Academic keys; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.**

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Економічні науки»:

Член редакційної колегії: **Алієв Шафа Тифліс огли** — доктор економічних наук, професор, член Ради — науковий секретар Експертної ради з економічних наук Вищої Атестаційної Комісії при Президентові Азербайджанської Республіки (Сумгаїт, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, професор, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Денисенко Микола Павлович** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інвестицій і економіки будівництва, академік Академії будівництва України та Української технологічної академії (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Драган Олена Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Еміне Лейла Кият** — доктор економічних наук, доцент (Туреччина)

Член редакційної колегії: **Єфіменко Надія Анатоліївна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Заруцька Олена Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Захарін Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Ільчук Павло Григорович** — доктор економічних наук, доцент (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: **Копилюк Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Кухленко Олег Васильович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лойко Валерія Вікторівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Мігус Ірина Петрівна** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Мухсінова Лейла Хасанівна** — доктор економічних наук, доцент (Оренбург, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Ніценко Віталій Сергійович** — доктор економічних наук, доцент (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Рамський Андрій Юрійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Селіверстова Людмила Сергіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скрипник Маргарита Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Смолін Ігор Валентинович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сунцова Олеся Олександрівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Тульчинська Світлана Олександрівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Хахонова Наталія Миколаївна** — доктор економічних наук, професор (Ростов-на-Дону, Російська Федерація)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Чубукова Ольга Юріївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шевчук Ярослав Васильович** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент (Нововолинськ, Волинська обл., Україна)

Член редакційної колегії: **Шинкарук Лідія Василівна** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Беялов Талят Енверович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Скриньковський Руслан Миколайович** — кандидат економічних наук, член-кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in České Budějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Venelin Terziev** — Professor Dipl.Eng., PhD, доктор наук з національної безпеки, доктор економічних наук, член-кореспондент Російської академії природної історії (Русе, Болгарія)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтєн Інгаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлісу Азербайджанської Республіки (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Іманлі Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)

Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)

Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)

Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)

Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенко Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Растислав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словачка Республіка)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

- Ostrianko Mariia, Krush Petro**
FORMATION OF COSTS AT THE ENTERPRISES OF CONSTRUCTION MATERIALS 8
- Лутковська Світлана Михайлівна**
ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ТА ПРОЦЕСІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ 12
- Матюк Тетяна Володимирівна, Мазур Юлія Віталіївна**
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ 21
- Слюсарєва Людмила Валеріївна, Мігунова Жанна Павлівна**
СТРАТЕГІЧНІ МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ
АТ «УКРЗАЛІЗНИЦЯ» 27

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

- Romaniuk Iryna**
OMBUDSMAN INSTITUTION IN ADMINISTRATIVE JUSTICE..... 32
- Yushchenko Victoria, Drobchak Alla**
THE PROBLEMS AND CONSEQUENCES OF THE WRONG DETERMINATION OF JURISDICTION
IN A CIVIL PROCESS 38
- Гой Анна Володимирівна**
ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ І ЄС 41
- Горлач Карина В'ячеславівна**
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЩОДО ЇЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ 48
- Матвєєв Віктор Володимирович**
ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ М. ГРУШЕВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ РЕВОЛЮЦІЙНИХ
ПОДІЙ 1917–1918 РОКІВ 52
- Правник Світлана Олексіївна, Соловійова Ольга Миколаївна**
АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ
З КОРУПЦІЄЮ..... 56
- Товкун Ігор Миколайович, Приблуда Павло Миколайович**
ПОРІВНЯННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ... 63
- Яріш Христина Володимирівна, Скорик Дар'я Сергіївна**
СВОБОДА ПЕРЕСУВАННЯ ОСІБ ЯК ОДНЕ ІЗ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 68

Ostrianko Mariia*Student of Faculty of Management and Marketing
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”***Krush Petro***PhD in Economics,
Head of Department of Economics and Entrepreneurship
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

FORMATION OF COSTS AT THE ENTERPRISES OF CONSTRUCTION MATERIALS

Summary. This article is devoted to the analysis of the process of formation of costs at industrial enterprises. Particular emphasis was made on the analysis of the process of cost formation in the enterprises that operate in the industry of building materials production. The article covered the concept of cost management process of an industrial enterprise and defined the importance of this process. In addition, the article was devoted to finding, analyzing and defining traditional methods of cost formation in industrial enterprises. Among the traditional methods were identified such basic ones as standard-cost method,

Job order cost system, process cost system and method based on production area. In addition to traditional methods, modern methods of managing the process of cost formation at producing enterprises have been identified. The article defines such modern costing methods as ABC method, direct-costing, standard-cost, target-costing and kaizen-costing methods. The purpose of the article was also to determine the feasibility of using each of the methods, both modern and traditional, in enterprises, depending on the specifics of the industry in which they operate. Also, the writing of the article was focused on identifying the characteristics of the industry of building materials production, as well as the impact of these features on the method of cost formation in the enterprises of the industry. One of the goals of this article was to identify the most cost-effective methods of cost management in the industry of construction materials and to show the ability of its combination in order to achieve better results, taking into account the specific features of the industry. At the end of the article there were offered some recommendations of more efficient usage of cost formation methods at enterprises operating in the field of construction materials production in Ukraine.

Key words: costs, features of the industry, cost management, methods of costs' formation, industry of building materials.

Formulation of the problem. The amount of enterprise's costs directly influences the process of its profit formation. Profit is the result of company's financial and economic activity. Therefore, cost management and process of cost formation, as well as its improvement, play an important role in the aspect of enterprise's profit management, and in the structure of financial management in general. Especially it is important for developing and rather promising industry today — industry of construction materials, according to increasing the number of constructions of residential buildings, intensification of construction of roads in Ukraine over the last 5 years as well. All this makes the chosen topic of research relevant in terms of solving the problems of entrepreneurship development in Ukraine.

Analysis of recent researches and publications. Considerable contribution to the research and analysis of the methods of cost management at the enterpris-

es of the construction materials industry made such Ukrainian scientists-economists as Adamenko T. [1], Manukhin G. [2], Nezhentseva O. [3], Pogorelov Y. [2], Kulikovska A [4].

The purpose of the study is to analyze the methods of cost management and their application in the process of cost formation of enterprises operating in the field of building materials production.

Objectives of the article:

- to define the concept of “cost management”;
- to determine the characteristic features of the building materials industry in Ukraine;
- to analyze traditional and modern methods of cost formation at industrial enterprises;
- to determine the methods of cost formation at enterprises of building materials production.

Exposition of results. Industrial enterprises of Ukraine have problems in a well-grounded and balanced cost management process. Thus, in comparison

with foreign enterprises, the level of production costs of producing enterprises in Ukraine occupies bigger share in sales revenues indicator. This is especially true for enterprises specializing in the production of building materials, whose activity is characterized by high material capacity. These factors are negatively reflected on the level of competitiveness of Ukrainian products.

Cost management in industrial enterprises includes such basic elements as cost planning, organization of cost management, coordination and regulation of costs, stimulation and motivation of economical usage of resources and cost control. In other words, cost management is a dynamic process that includes all management actions in order to achieve a high economic result of the enterprise in the end [5, p. 108].

Cost formation of enterprise depends on many factors, such as the price of material resources, sales figures, tax system etc. Particular attention should be paid to the industry factor, since the principles of economic activity can vary significantly depending on the industry in which the enterprise operates.

Enterprises specializing in the production of construction materials are characterized by a number of features. These features include:

- large amounts of material costs that can sometimes reach the level up to 80% of the cost of production;
- seasonality of production, which is related to the seasonal nature of construction work and the large volumes of work in progress;
- dependence on the volume of construction work;
- significant impact on the results of capital construction;
- proximity to raw material bases and more.

Taking it into account, defining the right, scientifically based method for cost management of construction materials manufacturing enterprises will allow to make a cost of production of the enterprise comparable to the production results, and will also reduce the amount of economic losses.

The main traditional methods (systems) of cost formation at enterprises include:

- standard-cost method — applied at enterprises where it is possible to determine production cost standards, where operations are constantly repeated;
- job order cost system — costs are calculated on the order basis;
- process cost system — costing is carried out within the unit, stage of production or process;
- method based on production area — the formation and calculation of costs occurs at each redistribution, which means the stages of production, on which technological process is divided [6, p. 40–41].

The usage of described methods depends on features of each production process at the enterprise, the industry in which it operates etc. It is recommended to use the standard-cost method in industrial enterprises with mass production of one or more types of products.

For example, in the field of mechanical engineering, leather, furniture industry, etc.

Job order cost system applicable in the fields of construction, shipbuilding, aircraft design and more.

Method of cost formation based on production area is preferable at the enterprises of the chemical and textile industry, and also at the oil refining enterprises [7].

If we talk about industrial enterprises that specialize in the production of construction materials, the most appropriate method or system of cost formation, according to features of this industry, is the process cost system. In this case, every separate process becomes an object of cost accounting and finished product becomes an object of calculation. It is also possible to use a standard-cost method of cost formation in this type of enterprise. In this case, during the process of the planned cost calculation, the company should take into account not only the deviations that were identified during the reporting period, but also company should lay down the risks associated with the climate conditions.

One of the problems that appears in the process of cost management at industrial enterprises in Ukraine is the neglect of foreign experience in this sphere. Although the construction industry and industry of building materials are well developed in Ukraine, it is important to say, that products of the Ukrainian manufacturer do not always meet international standards. That is why it is worth to pay attention to the foreign practice of cost management at enterprises in industry of construction materials. Therefore, it is recommended to add and apply the latest foreign methods in addition to traditional methods of cost formation in industrial enterprises in Ukraine.

There are such modern methods of cost formation at industrial enterprises: “direct-costing”, “standard-cost”, ABC method, “target-costing” and “kaizen-costing”.

Brief description of modern methods of cost management at the enterprises are shown in table 1.

The usage of modern methods of cost formation at enterprises in the field of production of construction materials is applicable according to dynamics to a constant increase of indirect costs, automated production processes, rising costs of maintenance of production activity in this industry as well. For enterprises that operate in industry of building materials it is possible to apply such modern methods of cost formation, such as ABC method, taking into account that the production process at such enterprises is divided into sub-processes [9].

It is also necessary to pay attention to complex application and mixed costing methods of enterprises both in the field of production of building materials and in industrial enterprises in general. The combination of traditional process cost system or standard-cost method with the modern ABC method in the cost formation of the enterprise in the field of production of building materials will allow to achieve high economic results [6].

Table 1

Characteristics of modern cost management methods

Method's name	Brief description
Direct-costing	The principle is that fixed overhead costs are not included in the cost of production, but are directly attributed to those income and expenses that occurred in that period. Applicable if costs are divided into fixed and variable
Standard-cost	For each type of costs (material, labor, financial) its reasonable standard per unit of output is fixed. Application is possible at enterprises where system of standards, such as norms and regulations exists
ABC method	Considers the enterprise in the form of processes and work operations, the cost of which is the cost of the enterprise as a whole or cost of certain types of products. It is possible when the company clearly identifies the activities and operations that accompany them
Target-costing	Based on fact that the enterprise on the basis of the set value of the sale price and the desired value of profit, sets the target cost. All units of the enterprise should provide the given cost. It is a strategic cost management tool. It is possible with constant control of the level of expenses
Kaizen-costing	Is opposite to the "target-costing" method. It is based on achieving not a fixed level of costs, but on the contrary, a constant and comprehensive reduction of costs, instead of achieving its fixed amount. Helps to ensure the target cost in the production process. It is generally used in operational planning

Source: made by author with information from [8, p. 131–134]

Conclusions. Thus, the basis for improving the cost management process is the continuous search, identification and development of reserves of reducing the costs of industrial enterprise's resources, its planning and regulation, operational cost accounting and their classification analysis. There is also important to stimulate saving of resources and reducing of costs, which aims to improve the efficiency of financial and economic activity of the enterprise in the field of production of building materials.

As it was mentioned earlier, the production of construction materials is related to high material costs and the need for its constant accounting and control. For companies of this industry, it is worth paying attention

to the traditional process cost system or standard-cost method of cost formation, as well as to consider the possibility of combining it with the modern foreign ABC method to achieve better results.

Taking into account the constant development of the industry and the emergence of new materials, businesses in the industry should respond on all of these changes quickly. In addition, it is worth to pay attention to the continuous improvement of technological processes of production of construction materials and to apply new effective methods of formation and cost accounting of the enterprise, which will allow to produce competitive products.

References

1. Adamenko T. M. Upravlinnja zatratamy pidprijemstva: syntezy funkcional'nogho ta procesno-orijentovanogho pidkhodiv / Adamenko Tetjana. Poltava: Naukovyj visnyk Poltavskogho universytetu ekonomiky i torghivli, 2011. 205 s.
2. Upravlinnja zatratamy pidprijemstva: monoghrafija; za red. Gh. V. Kozachenko, Ju. S. Poghorelov, L. Ju. Khlapjonov, Gh. A. Makukhin. Kyjiv: Libra. 2007. 320 s.
3. Njezhenceva O. K. Zastosuvannja strategichnogho pidkhodu upravlinnja vytratamy pidprijemstva / O. K. Njezhenceva. Zaporizhzhja. 2007. 320 s.
4. Kulikovsjka A. Ju. Osoblyvosti upravlinsjkogho obliku vytrat budivel'nogho vyrobnyctva // Arkhiv III Mizhnarodnoji naukovoji internet-konferenciji. Data onovlennja: 14.03.2020. URL: <http://intkonf.org> (data zvernennja: 14.03.2020)
5. Baskakova O. Ekonomyka predprijatyja (orghanyzacyy) / Baskakova O., Sejko L. Moskva: Dashkov y K, 2017. 372 s.
6. Marchenko V. M. Upravlinnja vytratamy: konspekt lekcij / Valentyna Marchenko Kyjiv: Vydavnycho-polighrafichnyj kompleks "Politekhnika". 2015. 131 s.
7. Myermanova S. Tradycyonnye metody ucheta zatrat v systeme upravlencheskogho ucheta // Zhurnal "Ekonomyka, upravlenye y uchet na predprijatyj". URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/traditsionnye-metody-ucheta-zatrat> (data zvernennja: 14.03.2020).
8. Jakupov Y. Osnovnye pryncypy y metody upravlenyja zatratamy na proyzvodstvo produkcyy / Jakupov Y. Cheljabynsk: Dva komsomoljca. 2012. 134 s.

9. Tolmacheva O., Beznoshhenko M. Osobennosty orghanyzatsii y postroyeniya systemy ucheta zatrat na predpriyatiyah, proyzvodjashhykh stroitelnyye materialy // Zhurnal “Ekonomyka y byznes. Teoryya y praktyka”. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-organizatsii-i-postroyeniya-sistemy-ucheta-zatrat-na-predpriyatiyah-proizvodyaschih-stroitelnye-materialy> (data zvernennja: 16.03.2020).

Література

1. Адаменко Т. М. Управління затратами підприємства: синтез функціонального та процесно-орієнтованого підходів / Адаменко Тетяна. Полтава: Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2011. 205 с.
2. Управління затратами підприємства: монографія; за ред. Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов, Л. Ю. Хлапюнов, Г. А. Макухін. Київ: Лібра. 2007. 320 с.
3. Неженцева О. К. Застосування стратегічного підходу управління витратами підприємства / О. К. Неженцева. Запоріжжя. 2007. 320 с.
4. Куліковська А. Ю. Особливості управлінського обліку витрат будівельного виробництва // Архів III Міжнародної наукової інтернет-конференції. URL: <http://intkonf.org> (дата звернення: 14.03.2020)
5. Баскакова О. Экономика предприятия (организации) / Баскакова О., Сейко Л. Москва: Дашков и К. 2017. 372 с.
6. Марченко В. М. Управління витратами: конспект лекцій / Валентина Марченко. Київ: Видавничо-поліграфічний комплекс «Політехніка», 2015. 131 с.
7. Миерманова С. Традиционные методы учета затрат в системе управленческого учета // Журнал «Экономика, управление и учет на предприятии». URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/traditsionnye-metody-ucheta-zatrat-v-sisteme-upravlencheskogo-ucheta/viewer> (дата звернення: 14.03.2020).
8. Якупов И. Основные принципы и методы управления затратами на производство продукции / Якупов И. Челябинск: Два комсомольца. 2012. С. 131–134.
9. Толмачева О., Безнощенко М. Особенности организации и построения системы учета затрат на предприятиях, производящих строительные материалы // Журнал «Экономика и бизнес. Теория и практика». Дата оновлення: 14.03.2020. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-organizatsii-i-postroyeniya-sistemy-ucheta-zatrat-na-predpriyatiyah-proizvodyaschih-stroitelnye-materialy> (дата звернення: 16.03.2020).

Лутковська Світлана Михайлівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

проректор з науково-педагогічної роботи, євроінтеграції та міжнародної діяльності

Вінницький національний аграрний університет

Лутковская Светлана Михайловна

кандидат педагогических наук, доцент,

проректор по научно-педагогической работе, евроинтеграции и международной деятельности

Винницкий национальный аграрный университет

Lutkovska Svitlana

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work,

European Integration and International Activities

Vinnitsia National Agrarian University

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-4-5758

**ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ТА ПРОЦЕСІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ**

**ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ
И ПРОЦЕССОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ**

**FUNDAMENTAL RESEARCHES ON ENVIRONMENTAL
SAFETY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND PROCESSES
OF ENVIRONMENTAL MODERNIZATION**

Анотація. В статті представлено світові тенденції розвитку екологічної безпеки сталого розвитку та екологічної модернізації, їх історичні епати. Досліджено генезис понять: екологічна безпека та глобальна екологічна безпека.

Висвітлено рівень вивчення теоретичних та практичних аспектів екологічної безпеки сталого розвитку. Розкрито проблеми екологізації, методи та інструменти екологічної модернізації сталого розвитку.

Ключові слова: екологічна безпека, екологічна модернізація, сталий розвиток, еколого-економічний розвиток.

Аннотация. В данной статье представлены экологическая безопасность устойчивого развития и экологическая модернизация развития мировых тенденций, их историческая эпопея. Понятия генезиса: экологическая безопасность и глобальная экологическая безопасность были исследованы.

Теоретические и практические аспекты этого уровня изучения подчеркивают устойчивое развитие экологической безопасности. Раскрыто устойчивое развитие экологической модернизации проблем, озеленения, методов и инструментов.

Ключевые слова: экологическая безопасность, экологическая модернизация, устойчивое развитие, эколого-экономическое развитие.

Summary. The article presents the world tendencies of development of ecological safety of sustainable development and ecological modernization, their historical epics. The genesis of the concepts: environmental security and global environmental security has been investigated.

The level of study of theoretical and practical aspects of environmental security of sustainable development is highlighted. The problems of greening, methods and tools of ecological modernization of sustainable development are revealed.

Key words: ecological safety, ecological modernization, sustainable development, ecological and economic development.

Постановка проблеми. Екологічна безпека як невід’ємний елемент міжнародних відносин розглядається з другої половини ХХ ст., коли більшість провідних країн світу усвідомили необхідність внесення суттєвих коректив в концепцію національної безпеки, її орієнтири, стратегію та засоби забезпечення [4–5].

Теоретичні та практичні аспекти екологічної безпеки, сутність глобальної екобезпеки, проблематику екологізації міжнародних відносин, роль екологічної безпеки у процесах сталого розвитку, проблеми екологізації міжнародних відносин та міжнародного науково-технічного й економічного співробітництва щодо охорони навколишнього середовища, сутність поняття екологічна модернізація, методи та інструменти її реалізації є недостатньо дослідженими та потребують деталізації, конкретики, наукового обґрунтування, що відповідатиме рівню загострення проблеми екологічної безпеки сталого розвитку в умовах глобальної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фундаментальні дослідження теоретико-методологічних та практичних аспектів забезпечення міжнародної екологічної безпеки знайшли своє відображення в роботах провідних науковців. У своїх працях М. Хвесик, І. Бистряков, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, В. Кравців, А. Степаненко, Є. Хлобистов та ін. аналізували різні аспекти та проблематику екологізації міжнародних відносин, давали поресурсну оцінку процесам, що відбуваються у цій сфері, а також досліджували роль екологічної безпеки у процесах сталого розвитку. Велика кількість наукових досліджень видатних науковців, таких як Йозеф Хубер, М. Джонік, А. Мол, І. Кулясова, Ф. Буттел, К. Бужимська присвячені теорії екологічної модернізації, сутності власне поняття екологічна модернізація, напрямам та концепції екологічної модернізації.

Метою статті є дослідити генезис, історію дослідження екологічної безпеки сталого розвитку як власне поняття, сутність і структуру системи екологічної безпеки та історію дослідження процесів екологічної модернізації в умовах еколого-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Екологічна безпека як невід’ємний елемент міжнародних відносин розглядається з другої половини ХХ ст., коли більшість провідних країн світу усвідомили необхідність внесення суттєвих коректив в концепцію національної безпеки, її орієнтири, стратегію та засоби забезпечення.

Фундаментальні дослідження теоретико-методологічних та практичних аспектів забезпечення міжнародної екологічної безпеки знайшли своє відображення в роботах як вітчизняних, так і закордонних науковців. Щодо міжнародного рівня, то проблеми екологізації міжнародних відносин та міжнародного науково-технічного й економічного співробітництва щодо охорони навколишнього середовища вперше

були висунуті на Стокгольмській конференції ООН з охорони природи, яка відбулася в 1972 р. Того ж року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію щодо організаційних і фінансових заходів із міжнародного співробітництва в питаннях охорони довкілля та заснувала Раду керівників спеціального органу — Програми ООН із навколишнього середовища (ЮНЕП). Ця Рада в 1973 р. розглянула ухвалений Стокгольмською конференцією «План дій у сфері навколишнього середовища» й визначила основні напрями міжнародного співробітництва, які охоплюють охорону здоров’я та підвищення добробуту населення; охорону ґрунтів і вод та боротьбу з опустелюванням; освіту, професійну підготовку й інформаційне забезпечення охорони природи; захист Світового океану; охорону рослинності, диких тварин і генетичних ресурсів; проблеми енергетичних ресурсів та енергозбереження.

Качинський А. Б. у своїй роботі визначає риси екологічної безпеки, котрі доводять її транскордонний характер, серед них: різномасштабність, взаємопов’язаність усіх елементів національної безпеки, дотримання екологічних прав усіх груп населення тощо [3]. Світові лідери та розвиток міжнародної економіки наразі ставлять екологічну тематику на чолі багатопланової світової політики. Так, у 1957 році, коли був заснований ЄС, у ньому не було ніякої екологічної політики, екологічних бюрократії і законів про охорону природи.

Екологічна безпека як невід’ємний елемент міжнародних відносин розглядається з другої половини ХХ ст. Процеси глобалізації, збільшення диспропорцій в економічному розвитку та ресурсному забезпеченні між економічно розвиненими і слабо розвиненими країнами, зростання чисельності та міграції населення посилюють загрозу людству в довгостроковій перспективі внаслідок виникнення імпульсів руйнівних конфліктів світового масштабу.

Глобальне дослідження — індекс екологічної ефективності (*The Environmental Performance Index, EPI*), результат якого — створення рейтингу країн світу за показником навантаження на навколишнє природне середовище та раціонального використання природних ресурсів. *EPI* прийшов на зміну Індексу екологічної сталості (*The Environmental Sustainability Index*) з 2006 року, а його результати використовуються для розрахунку Індексу розвитку людського потенціалу (*Human Development Index*) у рамках спеціальної серії доповідей про розвиток людини ПРООН. Індекс вимірює досягнення країни з точки зору стану екології і управління природними ресурсами на основі 22 показників в 10 категоріях, які відображають різні аспекти стану навколишнього природного середовища та життєздатності її екологічних систем, збереження біологічного різноманіття, протидія зміні клімату, стан здоров’я населення, практику економічної діяльності і ступінь її навантаження на навколишнє середовище, а також ефективність

державної політики в галузі екології. Україна за загальним ЕРІ протягом 2002–2016 рр. перебувала в діапазоні 93–101 місця, із максимальною кількістю балів 49,01 (із ста можливих) у 2012 році [7].

Також вагомими є дослідження Світового банку — виявили тенденцію до збільшення розміру середнього збитку в економіці за недостатнього рівня екологічної безпеки: у 80-х роках він становив приблизно 50 млрд. дол. у рік. При цьому, збитки тільки від штормів, повеней і засух становлять близько 2,5 трлн., тобто дві третини всього сумарного збитку. У регіональному розподілі, як зазначає Світовий Банк, найбільше постраждали країни, що розвиваються, де збиток від стихійних лих за період з 2001–2006 роки становив 1% ВВП. Для порівняння, розвинені країни за аналогічний період з цієї ж причини втратили 0,1% ВВП, тобто в десять разів менше. Втім, це, найімовірніше, пояснюється лише більш високими показниками ВВП у розвинених країнах. Світовий банк закликає розвивати заходи щодо запобігання ризиків, пов'язаних з екстремальним погіршенням погодних умов. В якості прикладу наводиться циклон в індійському штаті Орісса у 1999 р., жертвами якого стали десять тисяч осіб, а збиток склав 4,5 млрд. дол. Як стверджується, завдяки розвитку заходів щодо запобігання погодних ризиків, циклон аналогічної сили «Файлін» в жовтні 2013 р. завдав збитків лише на 700 млн. дол., а його жертвами стали близько 40 осіб. Експерти Світового Банку доводять у доповідях (World Bank and Climate Change та World Bank and Climate Finance) необхідність екологічного співробітництва у сфері міжнародних економічних відносин, котре повинно ґрунтуватися на спільних інтересах усіх країн та перерозподілі фінансових потоків, що виділяються на заходи з попередження екологічного ризику [8–9].

Окреме місце у плуралізації суб'єктів міжнародної екологічної політики відводиться транснаціональним корпораціям. Якщо в 70-х роках ХХ ст. на передньому плані стояли регулятивні заходи, спрямовані проти глобальних концернів, то сьогодні частішають спроби залучити ТНК до розв'язання екологічних питань та відшукати рішення, які є виграшними для обох сторін [1–2].

Екологічна безпека є одним з пріоритетних принципів сталого розвитку всіх країн світу, що передбачає запровадження такої моделі, за якої можливе задоволення життєвих потреб як сучасних, так і майбутніх поколінь. Ці ідеї, принципи їх застосування знайшли відображення у працях закордонних дослідників (Дж. Елкінгтона, У. Макдонаха, М. Браунгарта), які розробили концепцію «потрійного критерію» (The Triple Bottom Line) — економічне зростання, захист навколишнього середовища, соціальний розвиток, що передбачає, крім фінансових цілей, досягнення соціальних й екологічних результатів діяльності компанії [11].

Безумовно, техногенні та екологічні проблеми виникали не лише в другій половині ХХ ст., а й у попередні періоди розвитку суспільства. Але саме на сучасному етапі взаємодія суспільства і природи набула загрозливих форм, і людство вперше зіткнулося з феноменом глобальних проблем, які необхідно розглядати з екологічного погляду. На межі тисячоліть виник значний ресурсний дефіцит — не матеріального, енергетичного чи продовольчого, а екологічного ресурсу. Усвідомлено недостатню т. зв. «господарську місткість» біосфери. Причому йдеться як про нерівномірні прояви проблеми, так і про різний характер сприйняття загроз екологічного плану.

Так, є низка країн, які вже зруйнували природне середовище і деградують («слабкі» країни Африки, Азії) або частково зруйнували навколишні та глобальні екосистеми і споживають природні системи, екологічний простір інших країн, що зберігся («сильні» країни Заходу, передусім США, ФРН, Великобританія, Франція, Італія). Нарешті, окремі держави, завдяки значній території та достатньо глибокому розумінню завдань екологічної політики, зберегли великі не порушені площі довкілля. Наприклад, Росія, Канада, Австралія. Причому перша з них досягла цього без особливих зусиль, зважаючи на розмір території та окремі промислові нерозвинені регіони, інші, крім зазначеного, активно провадять ресурсозберігаючу й природоохоронну політику [10; 12].

Посилилися небезпеки, пов'язані з нездатністю людства подолати неконтрольовані прояви техногенного розвитку. Відтак завдання соціально-економічного піднесення окремих країн визначаються не лінійним трактуванням прогресу та поступальним нарощування валових показників виробництва й споживання (що може призвести до регресу і деградації екосистем, реального погіршення умов життя), а цілями збереження, навіть т. зв. консервації окремих параметрів суспільного життя. Слід відійти від застарілого отождолення понять оптимальність та максимізація споживання, що спрощено розглядалось як виключна функція людського добробуту. Такий принциповий підхід отримав назву сталий розвиток, а концепція такого розвитку, сформована на початку 1980-х рр., є необхідним компонентом державного регулювання та базою для узгодження міжнародних дій у регіональному й глобальному масштабі [6; 13].

Як відзначає А. Чухно, що нові технології швидко виходять за межі розвинутих країн, охоплюють усе нові країни, проникають у різноманітні сфери економіки та суспільного життя, механізми концентрації інформаційних ресурсів навколо конкурентно успішних країн існують [14]. Досить оптимістичною стосовно глобалізації є думка, що вона здатна попереджати конфлікти завдяки використанню переваг, що їй надає зростання конкуренції, і потенціалу

глобального співтовариства в частині вирішення економічних та інших проблем, що стоять перед планетою [14].

Неоднакові умови інформаційного забезпечення насправді є особливо руйнівним фактором, оскільки вона має здатність до концентрації вище, ніж фінансово-капітальні ресурси. Частково це обумовлено своєрідним мультиплікаційним ефектом: нестача фінансування, інформаційного, інноваційного розвитку призводить до колапсу окремих галузей та виробничих комплексів. Як відзначав А. Сухорук, рівень фінансування науково-технічних робіт у США, Німеччині, Великобританії, Італії в 20–50 разів вищий, ніж в Україні [15], що значно ускладнює суспільне виробництво в державі. Тому, слушною є думка В. Новицького про те, що інноваційно-інформаційна парадигма розвитку пропонує нові реалії, зумовлює нові правила та критерії конкуренції як місцевого, так і глобального рівнів [16].

Засновником теорії екологічної модернізації вважають активіста німецького екологічного руху Йозефа Хубера. У середині 1980-х рр. його ідеї підтримали екосоціологи — спочатку М. Джонік (Ні-

мечина), А. Мол (Нідерланди). Саме в цих країнах запропоновану концепцію вперше покладено в основу державної екополітики. Прихильники екологічної модернізації вважали, що екологічні проблеми можливо вирішити за допомогою суперіндустріалізації, що передбачає розвиток і впровадження нових, більш досконалих технологій виробництва.

Незважаючи на велику кількість теоретичних розробок, наразі не існує єдиного розуміння сутності власне поняття *екологічна модернізація* та сценаріїв, методів й інструментів її реалізації в окремих країнах з урахуванням сформованих соціально-економічних умов і екологічних ризиків. На думку І. Кулясова, можна виділити чотири т. зв. смислові шари екомодернізації: теоретична основа екосоціології (соціологічна інтерпретація екологічних реформ); нова модель розуміння й аналізу технологічно інтенсивної екологічної політики; якісна модель відображення прогресу розвинених країн в екологічних та економічних реформах (починаючи з 1980-х років); теорія соціальних змін, що описує економічні та соціальні зрушення, основу яких становить т. зв. екологічний сигнал [17].

Таблиця 1

Порівняння конкуруючих парадигм (МіґаШ, 1984; Бек, 2000)

Домінуюча соціальна парадигма	Нова інвайронментальна парадигма
I. Низька цінність природи: <ul style="list-style-type: none"> • природа існує для виробництва благ; • панування людини над природою; • перевага економічного зростання, а не захисту середовища 	I. Висока цінність природи: <ul style="list-style-type: none"> • природа є цінністю сама по собі; • гармонія людини й природи; • перевага захисту середовища, а не економічного зростання
II. Згода на ризик з метою максимізації багатства: <ul style="list-style-type: none"> • наука й технологія — величезне благо для людей; • швидкий розвиток атомної енергетики; • пріоритет твердих технологій; • зменшення значення регулювання, використання ринкових механізмів; • індивідуальна відповідальність за ризик 	II. Продумані планування й дії з метою уникнення ризику: <ul style="list-style-type: none"> • наука й технології не завжди благо; • «ні» подальшому розвитку атомної енергетики; • пріоритет м'яких технологій; • державне регулювання з метою захисту природи й людини, їхня взаємна відповідальність
III. Зростання без обмежень: <ul style="list-style-type: none"> • у ресурсах немає недоліку; • проблеми перенаселення не існують; • пріоритет виробництва й споживання 	III. Обмежене зростання: <ul style="list-style-type: none"> • ресурси обмежені; • потрібно обмежити «популяційний вибух»; • пріоритет збереження
IV. Існуюче суспільство о'кей (збереження домінуючої парадигми): <ul style="list-style-type: none"> • люди не занадто руйнують природу; • ієрархія й ефективність; • перевага ринку; • змагання; • матеріалізм; • складні й швидкозмінні стилі життя; • робота з метою задоволення економічних потреб 	IV. Потрібне зовсім нове суспільство (тобто нова парадигма): <ul style="list-style-type: none"> • люди серйозно руйнують природу й самих себе; • відкритість і (спів)участь; • перевага суспільних благ; • кооперування; • постматеріалізм; • прості стилі життя; • задоволення від роботи
V. Стара політика: <ul style="list-style-type: none"> • експерти; • ключові фігури; • перевага механізмів ринкового контролю; • відмова від прямих дій, використання існуючих інституціональних структур; • збереження старої, «право-лівої» партійної структури 	V. Нова політика: <ul style="list-style-type: none"> • консультації та співучасть; • перевага передбачення й планування; • готовність до прямих дій; • нова партійна структура, орієнтована на нові проблеми

Ф. Буттел визначає напрями екологічної модернізації та її концепції. До першої належить школа екологічних модернізаціоналістів із соціологічним ухилом. Відповідно до другої концепції екомодернізація розглядається як переважний дискурс екополітики; третьої — як синонім стратегічного екологічного менеджменту, промислової екології та екологічної реструктуризації. Екологічна модернізація розглядалася як закономірна фаза трансформації індустріального суспільства в постіндустріальне, котра відбувається під впливом економічних законів і характеризується тим, що саме економічний розвиток потребує переоцінки наслідків впливу людства на довкілля.

Бужимська К. визначає ЕМ як процес, метою котрого є підвищення екологічної безпеки виробничих процесів на підприємстві та продукції, яку воно виробляє. Ініціатором цього процесу, як правило, є громадськість та уповноважені державні органи охорони довкілля й використання природних ресурсів, а зацікавленою стороною повинно бути все населення як країни, так і світу. Бужимська К. зазначає, що завдання екологічної модернізації неможливо вирішити силами окремого підприємства, тут необхідна національна програма екологізації з використанням усіх можливих інструментів державного впливу на суб'єкти господарювання, але підприємства повинні бути активними учасниками та ініціаторами екологічної модернізації у межах власних можливостей та компетенції [18].

Екологічна модернізація використовується як основа для екополітичних стратегій. Найбільш повно ця концепція, в якій поєднуються теоретичне осмислення інституціональних змін, значення екомодернізації у процесах глобалізації, державна екологічна стратегія, представлена в роботах А. Мола і Г. Спааргена. Важливу роль при цьому відіграють концепції ризику, зокрема, аналіз його рівня в складних технологічних системах і сприйняття населенням. До екологічної модернізації наближена ідея сталого розвитку, яка передбачає досягнення балансу економічної та екологічної систем і визначає можливості майбутнього економічного розвитку.

Теорія екологічної модернізації розвивається в рамках інвайронментальної соціології (екосоціології), для якої навколишнє природне середовище є контекстом досліджуваних міжлюдських взаємин, а практики природокористування та екологічні дискурси — це предмет вивчення. Екосоціологія зосереджує увагу також власне на інвайронменталізм, котрий сформувався на початку ХХ ст. як соціальний рух за якість середовища проживання.

В теоретичному аспекті екологічна модернізація стосується вивчення зміни інституційного розвитку. Виділяють декілька підходів. Відповідно до одного з них центральним елементом екологічної модернізації вважається реструктуризація економіки, включаючи зміни технологій та галузевої структу-

ри, тобто поєднання високого рівня економічного розвитку і недостатнього рівня впливу на довкілля. На думку учених, це державна екополітика та програма дій, у рамках яких відбувається пошук альтернативних інноваційних підходів та введення механізмів їх реалізації в національну політику. Окремі автори розглядають екологічну модернізацію як своєрідну культурну політику та дискурс. Для досягнення екологічної модернізації потрібно створити новий, привабливий дискурсивний конструкт шляхів розвитку.

Ґрунтуючись на теоріях рефлексивної модернізації, адаптивності та самоорганізації соціально-екологічних систем, дослідники сформуливали уявлення про екологічну модернізацію як інституційну рефлексивність і трансформацію суспільства. Вона є емпіричним феноменом, котрий можливо інтерпретувати як рефлексивну реорганізацію індустріального суспільства в спробі протистояти екологічній кризі та екологічним ризикам, що відображається на окремих людях і групах.

Теорія екологічної модернізації сформувалася у 80-х рр. і розвивається й нині в західній науці в рамках соціально-екологічної традиції. Одним з перших її розробників був нідерландський соціолог А. Мол, який стверджував, що метою цієї теорії є зрозуміти та інтерпретувати, як модерністське індустріальне суспільство долає екологічну кризу. Найбільш важливими в аспекті зазначеного вважаються теорія пізнього модерну Е. Гідденса і теорії рефлексивної модернізації та суспільства ризику У. Бека. В їх роботах визначено важливу роль екологічного фактора у суспільному розвитку. Обидва автори розглядають взаємодію природи та суспільства, насамперед, як таку, що продукує постійні ризики. Е. Гідденс вважає сучасну епоху радикалізованим або універсалізованим модерном, за яким може настати постмодерн, що буде іншим, ніж його уявляли. Він виділяв три основні ознаки, котрі відрізняють сучасне суспільство від досучасного: значно швидші зміни соціальних процесів, особливо технологій; забезпечення соціальної та інформаційної взаємодії країн світу, що в підсумку позначилося на процесі глобалізації; зміна внутрішньої природи сучасних інститутів. Згідно з теорією екологічної модернізації, розбудова технології і техніки обумовлює прискорення не лише соціальних процесів, але й екологічних. Глобалізація сприяє поширенню екологічної модернізації. Думку Гідденса щодо місця ризику в сучасному суспільстві поділяє У. Бек, який особливу увагу зосереджував на екологічних ризиках [19]. Дослідники підкреслювали, що соціальні системи вийшли за межі природного середовища, тобто останнє не може більше розглядатися як навколишнє, і стає середовищем існування і життєдіяльності людини. Тобто, природа перетворюється в систему, структуровану людиною і підпорядковану вимогам соціальної організації та знань. Таким чином, за Гідденсом і Беком, у контек-

сті пізнього модерну розподіл на природне і соціальне середовище втрачає сенс. Суспільство включно з економічною, політичною, сімейною, культурною системами не можна сприймати автономно від середовища. Екологічні проблеми стосуються не лише довкілля, а суспільства в цілому.

Серед основних етапів розвитку теорії екологічної модернізації виділяють наступні:

1-й. Й. Хубер і А. Мол основною метою екологічної модернізації вбачали заміну існуючих промислових технологій на ресурсозберігаючі та ресурсощадливі; основним гравцем — бізнес [18].

2-й. М. Джонік центральним елементом екологічної модернізації розглядав державну політику з реструктуризації національної економіки, спрямовану на збереження навколишнього природного середовища і здоров'я населення. Її основним провідним гравцем вважалася держава [19].

3-й. А. Віл, Р. Велфорд і А. Гоулдсон бачили екологічну модернізацію як вибудовану на основі висновків експертів нову державну екополітику, реалізовану держорганами і менеджерами підприємств. Провідними гравцями екологічної модернізації вважалися фахівці, держава й бізнес [20–21].

4-й. М. Хайер і Дж. Друзек розуміли такі перетворення як культурну політику і дискурс. На думку вчених, це новий привабливий дискурсивний конструкт шляхів розвитку, який адаптується і використовується політичними елітами для комунікації та збереження власного панування і привілеїв в умовах соціальної та екологоресурсної кризи. Провідні гравці — ті, хто формує екологічний дискурс [22].

5-й. У. Бек, Г. Спааргарен, С. Лаш і Е. Гідденс розглядали екологічну модернізацію як інституційні зміни в державних структурах і промисловості з метою компенсації настання екологічної кризи. Провідні гравці — держава і бізнес [23].

6-й. Група дослідників (Д. Гібс, Дж. Мерфі, М. Кохен, Л. Лендквіст, П. Лерой і Дж. Татенхов) вважала, що екологічна модернізація сприяє зміні ролей не тільки держави і бізнесу, а й недержавних організацій (НДО), особливо у виробленні екополітики. Провідні гравці — держава і бізнес, НДО [24].

7-й. Я. Кортілайнен і Ю. Котілайнен досліджували локальні випадки екологічної модернізації підприємств і співтовариств. Дійшли висновку, що у випадку значного антропогенного забруднення природні об'єкти є як первинними діючими суб'єктами, що завдяки власним змінам та властивостям сприяють формуванню екологічної свідомості, екологічного дискурсу та екологічних практик у вторинного суб'єкта — населення. А саме — фахівців, які досліджують природні об'єкти, та місцевих жителів — основних користувачів природними об'єктами. ЗМІ при цьому забезпечували міжсекторальний діалог з обговорення соціально-екологічних проблем, відіграючи роль каталізатора екологічної модернізації бізнесу та вироблення екополітики владою [25].

8-й. У відповідній теорії недостатньо уваги приділено новій особистості, що формується, носію екологічної свідомості — еколюдині. Основними соціальними механізмами є виховання і освіта. Екологічна свідомість передбачає відповідний стиль життя, котрий забезпечить сприятливий вплив природних об'єктів на людину.

Важливо проаналізувати вітчизняний науковий і техніко-технологічний потенціал щодо створення конкурентоспроможної екоінноваційної продукції та можливостей його ефективного використання, а також забезпечення екологізації інноваційного розвитку, зокрема:

- формування загальної інформаційної системи екоінновацій, у т.ч. покращення статистичних даних щодо інноваційної діяльності в екологічній сфері;
- розвитку екологічного бізнесу та реалізації спільних екологічних проектів;
- налагодження цілісної системи регулювання інноваційних процесів в екологічній сфері, зокрема збалансованої екологічної інфраструктури.

Варто звернути увагу на те, що окремі дослідники пов'язують суспільний розвиток, економічні моделі з технологічними укладами. При цьому основу останніх, на їх думку, становлять особливі характерні технології. Так, наприклад, відомий економіст С. Глазьев виділяє шість технологічних укладів в історії розвитку суспільства, що обумовлює хвилюву теорію економічних циклів. Водночас слід зазначити, що в основі шостого укладу, котрий формується, ним виділяється кілька ключових напрямів, використання яких значно підвищить ефективність виробництва, знизить енерго- і матеріаломісткість. Це біотехнології, нанотехнології, системи штучного інтелекту, глобальні інформаційні мережі та інтегровані високошвидкісні транспортні системи.

Зрозуміло, що сфера технологій, особливо нових, надзвичайно різноманітна. Проте актуальним залишається питання визначення головного, узагальнюючого напрямку.

З одного боку, зростаючі витрати на наукову сферу, фундаментальні й дослідні розробки. У 2011 р. вони збільшилися на 3,6% і склали 1,2 трлн. дол. США. Перше місце за обсягом НДДКР займають США (386 млрд; 2,7% ВВП); друге — Китай (153,7 та 1,4% відповідно); третє — Японія (144,1; 3,3); десяте — Росія (23,1 млрд. дол. США; 1% ВВП). Це супроводжується геометричним зростанням обсягів нової інформації, розвитком ринку інновацій.

З іншого боку, окрім витрат і обсягів, визначення провідної ланки НТП необхідно й тому, що вона повинна узагальнити прогресивні ознаки і властивості традиційних та нових технологій й обмежити їх негативні наслідки. Технології, котрі сьогодні відіграють роль каталізаторів технологічного прориву, можуть у найближчому майбутньому завдати величезної і непоправної шкоди світовій спільноті. Тому ринок інновацій, технологій має бути врегульованим.

Навіть природоохоронні технології можуть завдати збитків навколишньому природному середовищу.

У «Декларації — 25» викладено результати досліджень екологів щодо зазначених питань. Конвенція про біологічне різноманіття визначає біотехнології як окремих вид технологій, пов'язаних з використанням біологічних систем, живих організмів або їх похідних для виготовлення продукції. Безумовно, це надає нові можливості для розвитку сільського, лісового та рибного господарства, виробництва продовольства, охорони здоров'я тощо.

Водночас застосування біотехнологій не завжди безпечно для людини, живих організмів і навколишнього природного середовища загалом. За даними фахівців у галузі бджільництва, лише впродовж 2007–2008 рр. в США та Європі загинуло від 20 до 80% бджіл, що спричинено у тому числі новими біотехнологіями у сільському господарстві. За чверть століття у світі було створено понад 25 тис. трансгенних сільськогосподарських культур. Виявилося, що пилок цих продуктів, а також підживлення е згубними для бджіл. І, незважаючи на безпрецедентні заходи боротьби, до початку червня в США загинув понад 1 млн. бджолиних сімей, або близько 50%. Спостерігалися також масові випадки загибелі птахів, риб, тварин і саме на територіях, де застосовувалися біотехнології.

Важливе місце у вивченні та дослідженні впливу модернізації має теорія екологічної модернізації, яка зародилася у 80-х рр. і розвивається в теперішній час в західній науці в рамках соціально-екологічної традиції. На пострадянському просторі ця теорія представлена роботами О. Яницького та І. Кулясова. Одним з перших цю теорію став розробляти нідерландський соціолог А. Мол, який стверджував, що дана теорія ставить за мету зрозуміти та інтерпретувати, як модерністське індустріальне суспільство справляється з екологічною кризою. Найбільш важливими теоріями такого роду вважаються теорія пізнього модерну Е. Гідденса і теорії рефлексивної модернізації та суспільства ризику У. Бека. В їх роботах екологічний фактор показаний як такий, що відіграє у теперішній час визначальну роль в суспільному розвитку. Обидва автори розглядають взаємодію природи та суспільства, в першу чергу, як таку, що продукує постійні ризики. Е. Гідденс вважає сучасну епоху радикалізованим або універсалізованим модерном, за яким може настати постмодерн, яке буде дещо відмінним від того, як його уявляли вчені до нього. Він виділяв три основні риси, які визначають відмінності характеру сучасного суспільства від досучасного: 1) це в багато разів більша швидкість зміни соціальних процесів, особливо — швидкість зміни технологій; 2) це втягування соціально та інформаційно різних районів світу у взаємодію один з одним, що в кінцевому підсумку виразилося в процесі глобалізації; 3) зміна внутрішньої природи сучасних інститутів

[26]. Згідно теорій екологічної модернізації, зміна технології та техніки викликає вже не тільки прискорення соціальних процесів, але й екологічних. Глобалізація сприяє розповсюдженню екологічної модернізації. До поглядів Гідденса на місце ризику в сучасному суспільстві близькі погляди У. Бека, який особливу увагу приділяв екологічним ризикам [23]. Обидва ці дослідники підкреслювали, що природне середовище перестає бути природною рамкою для соціальних систем, тобто більше не може розглядатися як «оточуюче середовище», перетворюючись в «створене середовище» існування і життєдіяльності людини. Сучасна епоха приходить до «кінця природи» в сенсі, що вона втрачає властивість зовнішності по відношенню до людини та соціуму, а все більше перетворюється в систему, структуровану людиною і підпорядковану у своєму розвитку вимогам соціальної організації та соціального знання. Таким чином, по Гідденсу і Беку, в контексті пізнього модерну розподіл на природне і соціальне середовище втрачає сенс. Суспільство зі всіма його системами — економічною, політичною, сімейною, культурною — не можна сприймати автономним від середовища. Екологічні проблеми стають не проблемами оточуючого середовища, і в своєму генезисі та наслідках — це цілком суспільні проблеми.

Теоретико-методологічні засади екологічної модернізації ґрунтовно досліджуються у роботах В. Я. Шевчука [27], де системно розкривається необхідність екологізації всіх складових частин виробництва: системи управління, технологічних процесів, господарської та інвестиційної діяльності підприємства тощо. Це передбачає: екологізацію функцій системи загального управління підприємством із запровадженням міжнародних стандартів системи екологічного менеджменту, екологічного аудиту, а також досвіду екологічного інжинірингу, маркетингу, лізингу, страхування; оновлення виробничих процесів (технологічних систем) для поліпшення екологічних характеристик виробництва з економічним ефектом; модернізацію очисних споруд з економічним ефектом; екологічне оздоровлення промайданчика і прилеглої території; підвищення екологічної свідомості та кваліфікації персоналу. Необхідність у модернізації виробництва виникає у зв'язку зі зношуванням або старінням виробничого обладнання. Класичними видами зношування є фізичне, функціональне, технологічне (моральне) і вартісне.

Значна кількість наукових досліджень присвячені теоретико-методологічним засадам формування поняття «екологічна модернізація соціально-економічного розвитку». Автори, враховуючи напрямки використання загальнонавчальної категорії «модернізація», наполягають на необхідності виокремлення такого трактування поняття екологічної модернізації, яке б сприяло охопленню всіх стратегічних цілей сталого розвитку для регіону в контексті «зеленого» зростання.

Розробка методичних підходів до оцінки екологічної модернізації з позицій екологічної і природно-техногенної безпеки було опрацьовано базу показників за трьома сферами: *охорона атмосферного повітря та водних ресурсів, а також поводження із відходами*. Їх комплексна оцінка дасть змогу визначити рівень навантаження населення, території, загрози та ризики за умови, що збережеться існуюча тенденція значного негативного впливу уражаючих чинників.

Актуальність екологічної модернізації для України не викликає сумнівів, але вона не повинна обмежуватися сприянням впровадженню безвідходного обладнання та випуску екологічно чистої продукції, а також подоланням наслідків минулих техногенних катастроф (аварія на ЧАЕС).

Висновки. Проаналізований досвід провідних вітчизняних та закордонних науковців, провідних країн світу та України свідчить, що засади екологіч-

ної безпеки, сутність глобальної екобезпеки, роль екологічної безпеки у процесах сталого розвитку, проблеми екологізації міжнародних відносин та міжнародного науково-технічного й економічного співробітництва щодо охорони навколишнього середовища, сутність поняття екологічна модернізація, методи та інструменти її реалізації є недостатньо дослідженими, оскільки проблемам екологічної безпеки особлива увага почала приділятися наприкінці ХХ ст. Рівень вивчення цих питань в Україні стоїть на порядок нижче, ніж у провідних країнах світу (США, Японії, Англії тощо). Варто зазначити, що увага до проблеми екологічної безпеки сталого розвитку в умовах глобальної економіки та її гострота вимагають сьогодні законодавчої підтримки та регулювання на державному рівні, оскільки спотерігається тенденція до збільшення розміру середнього збитку в економіці за недостатнього рівня екологічної безпеки держави.

Література

1. Хвесик М. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: [монографія] / М. Хвесик, В. Голян; Рада по вивченню продукт. сил України НАН України. К.: Кондор, 2007. 480 с.
2. Інституціоналізація природно-ресурсних відносин [Текст]: [колект. моногр.] / [Хвесик М. А. та ін.]; за заг. ред. акад. НААН України, д-ра екон. наук, проф. Хвесика М. А.; Нац. акад. наук України, Держ. установа «Ін-т економіки природокористування та сталого розв. Нац. акад. наук України». К.: ДУ ІЕПСР НАНУ, 2012. 398 с.
3. Качинський А. Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення / А. Б. Качинський. К.: НІСД, 2001. 312 с.
4. Лук'яненко Д. Г. Глобальна економічна інтеграція: монографія / Д. Лук'яненко. К.: ТОВ «Національний підручник», 2008. С. 96–96.
5. Шевцов А. І. Майбутнє людства необхідно спланувати: глобальні загрози і довгострокова стратегія розвитку України / Анатолій Шевцов // Стратегічні пріоритети. 2007. № 1(2). С. 187–193.
6. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. колективу Е. М. Лібанова / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. Умань: Візаві, 2012. 412 с.
7. Pilot Trend Environmental Performance Index (Trend EPI) — 2012 // Офіційний сайт Єльського університету (США). URL: <http://epi.yale.edu/epi>
8. Кто заплатит по счетам природных катастроф? Исследование оптимальных способов финансирования риска стихийных бедствий (отчет): / The World Bank, ISDR (Международная стратегия уменьшения опасности бедствий), CAREC (Central Asia Regional Economic Cooperation). 60 с. URL: http://www.preventionweb.net/files/11742_FinRiskrus.pdf
9. Climate Extremes, Regional Impacts, and the Case for Resilience. URL: <http://www.worldbank.org/en/topic/climatechange/publication/turn-down-the-heat-climate-extremes-regional-impacts-resilience>
10. Інноваційно-інвестиційна і технологічна безпека трансформації регіональних економічних систем: [монографія] / [Хвесик М. А., Степаненко А. В., Обиход Г. О. та ін.]; за наук. ред. акад. НААН України М. А. Хвесика / ДУ ІЕПСР НАНУ. К.: Наукова думка, 2013. 487 с.
11. Туниця Ю. Екологічна Конституція Землі: сутність і концептуальні засади / Ю. Туниця // Вісн. НАН України. 2005. № 11. С. 32–42.
12. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» («AGENDA-21»). Ухвалена Конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.): пер. з англ. К.: Інтелсфера, 2000. 360 с.
13. Устойчивое развитие: экономика и экология: / Материалы ежегодной конференции, посвященной вопросам устойчивого развития, г. Дели, 6–8 февраля 2014. URL: <http://www.svoboda.org/content/article/25256668.html>
14. Чухно А. А. Твори: [у 3 т.] / А. Чухно; Київ. Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; Наук.-дослід. фін. ін-т при М-ві фін. України. К., 2006. Т. 2: Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. 2006. 512 с.
15. Сухоруков А. Методологія оцінки рівня економічної безпеки / А. Сухоруков // Вісник Київського національного торг.-економічного університету. 2004. № 1. С. 49–55.

16. Новицький В. Інформаційне трактування класичних підходів в економічній науці / В. Новицький // Економіка України. 2004. № 4. С. 53–63.
17. Кулясов И. П. Экологическая модернизация: теория и практика / И. П. Кулясов. СПб: НИИХ СПб ГУ, 2004. 154 с.
18. Бужимська К. О. Сутність та складові модернізаційної системи економіки / К. О. Бужимська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. № 2. С. 100–104.
19. Jöhicke M. Preventive environmental policy en ecological modernization find structural policy // Discussion paper Berlin. 1985. PP. 46–59.
20. Weale A. The New Politics of Pollution. Manchester: Univ. Press. 1992.
21. Welford R., Gouldson A. Environmental Management and Business Strategy. London: Piman Publishing. 1993.
22. Dryzek J. The Politics of the Earth: Environmental Discourses. Oxford: Univ. Press. 1997.
23. Beck U., Giddens A., Lash S. (eds.) Reflexive Modernization Policy. Cambridge: «Polity Press. 1994.
24. Gibbs D. Ecological modernisation, regional economic development and regional development agencies // Geoforum 31. Pergamon: Elsevier Science Ltd. 2000.
25. Kortelainen J. Experience of Ecological Modernization in Forest Industry // Environmental Transformations in the Russian Forest Industry: Key Actors and Local Developments. Joensuu: Univ. Joensuu, Karelian Inst. 2002. PP. 29–40.
26. Новая индустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. М.: 1999. 420 с. С. 101–122.
27. Шевчук В. Я. Екологічне управління: Підручник / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. К.: Либідь, 2004. 432 с.

Матюк Тетяна Володимирівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки і підприємництва
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова*

Матюк Татьяна Владимировна

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры экономики и предпринимательства
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова*

Matiuk Tetiana

*PhD in Economics,
Associate Professor of Economics and Entrepreneurship
Odessa I.I. Mechnikov National University*

Мазур Юлія Віталіївна

*студентка спеціальності «Економіка»
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Мазур Юлия Витальевна

*студентка специальности «Экономика»
Одесского национального университета имени И.И. Мечникова*

Mazur Julia

*Student of the
Odessa I.I. Mechnikov National University*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ТА ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ СОБСТВЕННОСТЬ И ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

INTELLECTUAL PROPERTY AND INNOVATIVE ACTIVITY AS A FACTOR OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Анотація. Пошук нових ресурсів економічного зростання, способів заробітку і самореалізації є пріоритетом кожної країни. В сучасних умовах таким ресурсом стають інтелектуальні ресурси – новітні знання і технології. Зараз, коли сформувалася нова економіка, знання відіграють визначальну роль у розвитку, як окремого підприємства, так і держави. Особливу роль в цьому процесі відіграють знання, які здобули права власності, тобто інтелектуальна власність.

Інтелектуальна власність розглядається сьогодні як інститут, який динамічно розвивається, роль і значення якого в системі світогосподарських зв'язків кардинально змінилися. Якщо раніше переважала правова складова інтелектуальної власності, то тепер, в умовах формування інноваційної економіки, ключове значення набуває економічна складова.

Сьогодні, найбільш ефективна інноваційна діяльність розвивається виключно на основі інтелектуальної власності, джерелом якої є наукові досягнення, отримані в сферах науки і освіти. Однак, традиційно, в літературі по управлінню інноваціями, питанням інтелектуальної власності приділяють явно недостатню увагу і переважно з позиції юриспруденції, хоча економічних аспектів тут не менше.

Економічне зростання будь-якої країни (промислово розвинутої або країни, що розвивається) вимагає довгострокових зусиль як з боку держави, так і з боку суспільства. Основою для результативності цих зусиль є дієва державна політика в галузі науки і інновацій.

В сучасних умовах практичне застосування і широке поширення результатів науково-технічної та дослідницької діяльності, оформлених у вигляді об'єктів інтелектуальної власності стає необхідним фактором економічного розвитку країни. У макроекономічному аспекті нововведення впливають на зміну характеру виробництва, внаслідок чого розвиток

національного господарства, як на регіональному рівні, так і на рівні підприємства відбувається за більш сучасною моделлю, в основі якої лежить інноваційна складова.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інновації, економіка, знання, патент, авторське право, промисловий знак, товарний знак, комерційна таємниця, Всесвітня організація інтелектуальної власності.

Аннотация. Поиск новых ресурсов экономического роста, способов заработка и самореализации является приоритетом каждой страны. В современных условиях таким ресурсом становятся интеллектуальные ресурсы – новейшие знания и технологии. Сейчас, когда сформировалась новая экономика, знания играют определяющую роль в развитии, как отдельного предприятия, так и государства. Особую роль в этом процессе играют знания, которые получили права собственности, то есть интеллектуальная собственность.

Интеллектуальная собственность рассматривается сегодня как институт, который динамично развивается, роль и значение которого в системе мирохозяйственных связей кардинально изменились. Если раньше преобладала правовая составляющая интеллектуальной собственности, то теперь, в условиях формирования инновационной экономики, ключевое значение приобретает экономическая составляющая.

Сегодня, наиболее эффективная инновационная деятельность развивается исключительно на основе интеллектуальной собственности, источником которой являются научные достижения, полученные в сферах науки и образования. Однако, традиционно, в литературе по управлению инновациями, вопросам интеллектуальной собственности уделяют явно недостаточно внимания и преимущественно с позиции юриспруденции, хотя экономических аспектов здесь не меньше.

Экономический рост любой страны (промышленно развитой или развивающейся) требует долгосрочных усилий как со стороны государства, так и со стороны общества. Основой для результативности этих усилий является действенная государственная политика в области науки и инноваций.

В современных условиях практическое применение и широкое распространение результатов научно-технической и исследовательской деятельности, оформленных в виде объектов интеллектуальной собственности становится необходимым фактором экономического развития страны. В макроэкономическом аспекте нововведения влияют на изменение характера производства, вследствие чего развитие национального хозяйства, как на региональном уровне, так и на уровне предприятия происходит по более современной модели, в основе которой лежит инновационная составляющая.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, инновации, экономика, знание, патент, авторское право, промисловий знак, товарний знак, коммерческая тайна, Всемирная организация интеллектуальной собственности.

Summary. The search for new resources of economic growth, ways of earning and self-realization is a priority for every country. In modern conditions, such resource converts to intellectual resources – the latest knowledge and technology. Now, that a new economy has formed, knowledge plays a decisive role in the development of both an individual enterprise and the state. Knowledge plays a special role in this process, which received proprietary rights, namely intellectual property.

Intellectual property currently regarded as an institution that is dynamically developing, the role and value of which in the world economic relations system has changed drastically. If earlier the legal component of intellectual property prevailed, now, in the context of an innovative economy formation, the economic component is attaining key importance.

Today, the most effective innovative activity is being developed exclusively based on intellectual property, the source of which are scientific achievements obtained in the fields of science and education. However, traditionally, in the literature on innovation management, intellectual property issues are evidently not given enough attention and mainly from the perspective of jurisprudence, although the amount of economic aspects is no less.

The economic growth of any country (industrialized or developing) requires long-term efforts from both on the part of the state and on the part of society. The basis for the performance of these efforts is an effective government policy in the field of science and innovation.

In modern conditions, the practical application and broad distribution of the results of scientific and technical as well as research activities, designed as intellectual property objects, is becoming a necessary factor in the country's economic development. In the macroeconomic aspect, innovations affect the change in the nature of production, because of which the development of the national economy, both at the regional level and at the enterprise level, follows a more modern model based on the innovative component.

Key words: intellectual property, innovation, economics, knowledge, patent, copyright, industrial sign, trademark, trade secret, World Intellectual Property Organization.

Постановка проблеми. В даний час відбуваються ключові трансформації ролі інтелектуальної власності (ІВ) в системі економічних відносин, з інституту охорони результатів інтелектуальної праці ІВ перетворилася в основний ресурс економічного розвитку. У цих умовах кардинально змінюються

пріоритети в системі управління інтелектуальною власністю країн з перехідною економікою.

Сьогодні, в умовах обмежених ресурсів основна увага менеджменту всіх рівнів має бути направлено на підвищення ефективності використання інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях економічної сутності інтелектуальної власності чільне місце займають праці зарубіжних вчених Л. Едвінсона, М. Хаммера, В. Коена, Л. фон Мізеса, В. Дозорцева, А. Єлісеєвої, І. Шульги та інших.

Більшість вітчизняних дослідників у своїх роботах увагу звертають на особливості правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. Серед них слід виокремити роботи М. Паладія, О. Орлюка, П. Крайнева, П. Макаренко, О. Підпригори.

Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених питанням інтелектуальної власності, необхідно зазначити, що все ж таки питання взаємозв'язку інтелектуальної власності, інноваційної діяльності та економічного розвитку є недостатньо вивченими.

Мега статті — висвітлити зв'язок інтелектуальної власності та інноваційної діяльності, проаналізувати їх вплив на розвиток економіки.

Виклад основного матеріалу. В умовах формування інноваційної економіки в багатьох країнах світу обраний принципово новий підхід до питань економічного зростання, заснований на активізації отримання, використання та передачі знань.

Основна відмінність інноваційної економіки або економіки знань, полягає в тому, що результати інтелектуальної діяльності: знання, навички, досвід і особливо новітні технології являють собою інтелектуальний запас як окремого підприємства, так і країни в цілому, і є одним з головних ресурсів їх розвитку. Недарма інтереси провідних компаній світу лежать в площині прискороного зростання знань.

Однією з умов інтеграції країн з перехідною економікою в нову економічну систему є створення механізму ефективного використання наявних у них інтелектуальних ресурсів, особливо тих, що здобули права інтелектуальної власності.

У зв'язку з цим особливої актуальності набувають дві проблеми [1, с. 56]: розуміння природи феномена інтелектуальної власності, що дозволяє використовувати її в якості ефективного ресурсу економічного розвитку; формування державної стратегії розвитку інтелектуальної власності, яка є складовою частиною загальної стратегії інноваційного розвитку.

Перша проблема пов'язана з посиленням економічної складової інтелектуальної власності. Це пов'язано зі специфікою відносин власності в інтелектуальному виробництві, основою якого є знання.

Більшість вчених-економістів розглядають знання як результати інтелектуальної діяльності людини (далі — РІД) в області науки, техніки, літератури, мистецтва, бізнесу і т.д. і являють собою інтелектуальний ресурс будь-якого підприємства.

Говорячи про знання як інтелектуальний ресурс, необхідно навести ряд специфічних властивостей, які обумовлюють їх активне використання у виробництві:

- є нематеріальним благом і не зводиться до фізичних об'єктів, які є їх носіями;
- характеризується невичерпністю, не зменшуються в процесі використання та не споживаються у традиційному розумінні цього терміна;
- не локалізовані в просторі, легко поширюються, тиражуються (за сучасного рівня технологій) і змінюють форми фіксації;
- не зникають в процесі споживання, але для отримання корисного ефекту від останнього потребується певних інтелектуальних навичок;
- практично не підлягають фізичному зносу, але можуть морально старіти;
- не існує монополії на володіння ними та їх використання, за винятком тієї частини, яка є об'єктом інтелектуальної власності [2, с. 33].

Отже, економічною сутністю інтелектуального ресурсу, інтелектуального продукту є ефект зростаючої віддачі на масштаб або ефект економії на масштабі, тобто знаннями одночасно можуть користуватися відразу кілька суб'єктів. Однак ця властивість знань забезпечить компанії істотну перевагу, тільки якщо у контрагентів не буде відкритого доступу до цих знань. Ця умова надзвичайно важлива, тому що на відміну від матеріальних ресурсів інтелектуальні ресурси (знання) не володіють властивістю рідкості (в даному випадку — недоступності). Вказана обставина робить знання надзвичайно уразливими, як тільки вони стають відомі широкому колу осіб. Дізнавшись про суть нововведення, будь-яка компанія може використовувати його у власному виробництві. І тут виникає завдання забезпечення недоступності конкурентів до результатів інтелектуальної праці.

Це завдання вирішує інститут інтелектуальної власності, який вводить в дію виняткові права на РІД і тим самим обмежує доступ до знань, що надає їм властивість рідкості. При цьому суть відносин власності (як і на матеріальні об'єкти) полягають в монополії використання об'єкта власності його власником, тобто виключення всіх інших суб'єктів з доступу до даного об'єкта. Вводячи в дію виняткові права на РІД, інститут інтелектуальної власності забезпечує легальну монополію на знання.

Наявність легальної монополії створює умови для поширення знань в товарній формі. Таким чином, нематеріальна природа знань і наявність монополії на них (виключні права) забезпечують природу феномена інтелектуальної власності. Економічна складова феномена інтелектуальної власності — це можливість багаторазового використання виключних прав на РІД. Саме це властивість і дозволяє розглядати її як один з основних факторів економічного розвитку сучасних компаній і цілих держав. Наступна проблема пов'язана з управлінням інтелектуальною власністю. Економічні процеси, що відбуваються в суспільстві, зажадали від сучасного менеджменту кардинальної зміни пріоритетів при формуванні стратегій управління.

Сьогодні найважливішою складовою стратегії розвитку будь-якої держави є ефективне управління інтелектуальною власністю. Формування стратегії управління є найважливішою ланкою в процесі інноваційного розвитку. Для країн з перехідною економікою проблеми інноваційного розвитку звучать особливо актуально. Вже всім зрозуміло, що експлуатація трудових і природних ресурсів не здатна вивести державу з кризи.

Єдиним джерелом розвитку є інновації, тобто практична реалізація нових знань у всіх сферах діяльності, в тому числі в системі управління. Перш ніж перейти до питань інноваційного розвитку, необхідно уточнити, що ми розуміємо під терміном «інновація».

Інновація — кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, який використовують у практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг [3, с. 12]. Інновація означає проведення низки заходів, що призводять до докорінного поліпшення в сфері виробництва, управління, освіти, соціальної сфери і т.д. Історично значна частина інновацій проявляється, перш за все, у сфері наукових досліджень і пов'язаних з ними розробок і випуском нових виробів, тобто в області виробництва. Дійсно, досягнення науково-технічного прогресу є прикладом найбільших інновацій сучасності.

Таким чином, можна стверджувати, що у всіх випадках, коли створюються і використовуються об'єкти інтелектуальної власності, ми маємо справу з інноваціями, тобто це значить — достатньою (але не необхідною) умовою для наявності інновацій — є наявність інтелектуальної власності. Іншими словами,

найчастіше інновації — це застосовані на практиці об'єкти інтелектуальної власності.

Отже, інтелектуальна власність є нерозривною складовою інноваційних процесів, і від того як організовані ці процеси, залежить її значення в економіці країни.

В умовах інноваційної економіки досягнення в області науки, технологій і інновацій стали визначальними факторами економічного розвитку. Тому, сьогодні місце будь-якої країни в світовій економічній системі обумовлюється наукоємністю економіки цієї країни. Відповідно, країни з перехідною економікою зможуть успішно інтегруватися в систему світогосподарських зв'язків тільки за умови підвищення наукоємності їх національних економік.

Всесвітня організація інтелектуальної власності була створена в 1967 р. Головна її мета полягає в тому, щоб «сприяти охороні інтелектуальної власності в усьому світі шляхом співпраці держав і в відповідних випадках у співпраці з будь-якою іншою міжнародною організацією» [4]. Щорічно вона веде статистику щодо використання інтелектуальної власності багатьма країнами.

Згідно ВОІВ, існує шість видів інтелектуальної власності (рис 1).

Більшість дослідників під авторським правом розуміють юридичний термін, який використовується для опису прав, наданих авторам на створені ними літературні і художні твори. Авторське право охоплює широкий спектр творів: книги, музику, картини, скульптури і фільми, комп'ютерні програми, бази даних, рекламу, карти і креслення.

Винятковим правом на винахід є патент. У загальному сенсі патент наділяє свого власника правом вирішувати, яким чином винахід може — і чи

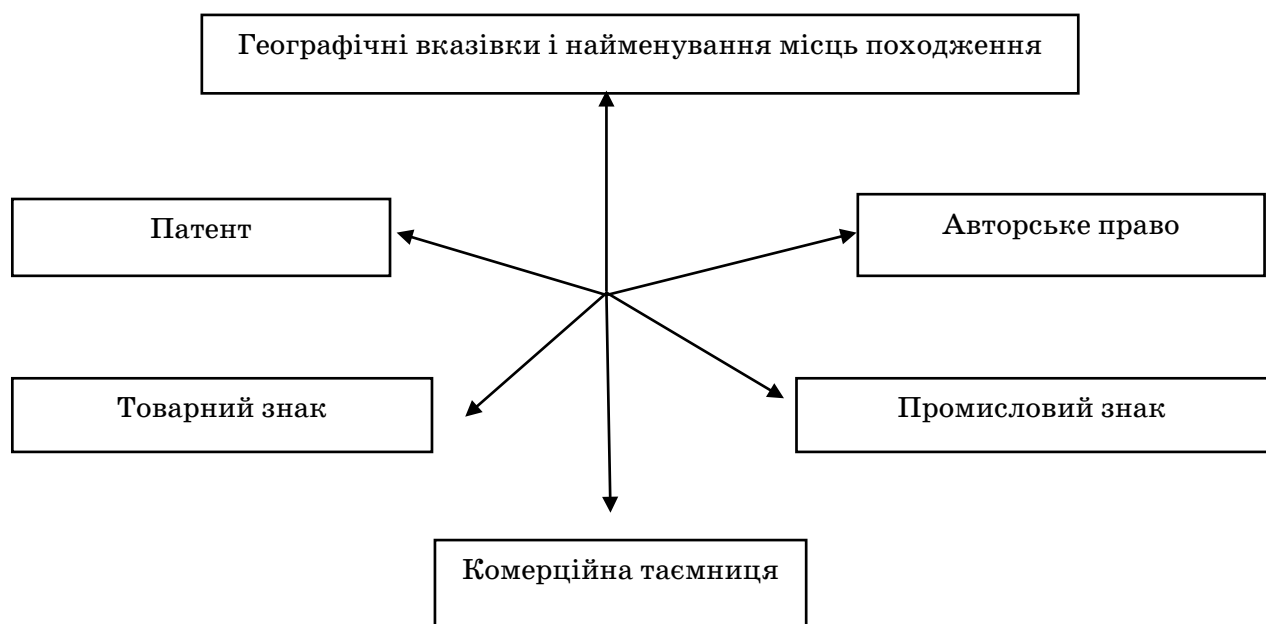

Рис. 1. Види інтелектуальної власності

може — використовуватися іншими людьми. В обмін на це право власник патенту розкриває технічну інформацію про винахід для широкого загалу в опублікованому патентному документі

Товарний знак — це відмітне позначення, покликане усвідомлювати різницю між товарами або послугами одного підприємства від товарів або послуг іншого. Товарні знаки існували ще в стародавні часи, коли ремісники ставили свій підпис або «клеймо» на своїх виробках.

Промисловим зразком є художньо-естетичне втілення виробів. Зразок може бути тривимірним, тобто мати форму, або обсяг, і двовимірним і мати такі характеристики, як малюнок, лінії або колір.

Географічними вказівками і найменуваннями місць походження є позначення, що використовуються для характеристики товарів, які мають певне місце походження і мають властивості або характерні особливості, зумовлені переважно цим місцем походження.

Під комерційною таємницею розуміють права ІВ на конфіденційну інформацію. Вони можуть передаватися або передаватися по ліцензії. Несанкціоноване одержання, використання або розкриття такої інформації іншими особами способом, що суперечить чесній комерційній практиці, вважається недобросовісною практикою і порушенням прав на комерційну таємницю [5].

Згідно зі статистикою ВОІВ у 2018 році винахідники в усьому світі подали 3,3 млн. патентних заявок, що відповідає зростанню цього показника на 5,2% за рік і протягом дев'яти років поспіль. Загальна кількість заявок на реєстрацію товарних знаків склало 14,3 млн., що на 15,5% більше показника попереднього року; ця цифра також показує, що протягом чотирьох років поспіль в цій області зберігаються двозначні темпи зростання. Загальна кількість поданих в світі заявок на реєстрацію промислових зразків досягло 1,3 млн., а число заявок на реєстрацію корисних моделей вперше перевищила 2 млн.

Справжнім центром світової активності в галузі подання заявок на реєстрацію прав ІВ є Азія. Країни Азії продовжують випереджати інші регіони за кількістю поданих заявок на реєстрацію патентів, корисних моделей, товарних знаків і промислових зразків; на ці країни припадає 66,8% всіх світових патентних заявок. За останнє десятиліття частка країн Азії в загальному обсязі подаються в світі заявок на реєстрацію цих чотирьох видів прав інтелектуальної власності зростала.

У 2018 році в світі налічувалося близько 14 млн. діючих патентів. Найбільше число діючих патентів є в Сполучених Штатах Америки (США) (3,1 млн), Китаї (2,4 млн) і Японії (2,1 млн). Найбільше число з 49,3 млн. існуючих у світі діючих реєстрацій товар-

них знаків доводилося на Китай (19,6 млн), за ним слідували США (2,4 млн), Індія (1,9 млн) і Японія (1,9 млн). На Китай також припадає найбільша кількість існуючих в світі діючих промислових зразків (40,4%). Крім того, на частку Китаю припадає 93% всіх існуючих в світі діючих корисних моделей [6].

Безумовно, з різних, всім відомих і доступних джерел, ми знаємо і не можемо заперечувати, що США, Китай, Японія та Індія є передовими країнами в розвитку економіки.

В сучасних умовах передача прав на використання різних об'єктів ІВ на комерційних умовах є найважливішою складовою міжнародних економічних відносин. Сьогодні, коли торгівля ІВ перетворилася в один із секторів світової економіки, який найбільш динамічно розвивається, конкурентоспроможність будь-якої країни визначається рівнем її інтеграції в світовий ринок ІВ. У свою чергу успішне входження в світовий ринок ІВ можливо тільки за умови ефективно функціонуючого національного ринку ІВ, хорошим прикладом в цьому є згадані нами країни — США, Китай, Японія, Індія.

Аналіз систем розпорядження ІВ дозволив виявити загальні підходи країн до організації і порядку функціонування ринку ІВ: [7] у всіх країнах існують законодавчі норми, що регулюють передачу прав на різні види ІВ; у всіх країнах передбачена державна реєстрація угод з ІВ. Дана реєстрація може носити обов'язковий або рекомендаційний характер; реєстрація договорів на передачу прав на різні види ІВ здійснюється, як правило, в національному патентному відомстві; реєстрації підлягають операції, які проводяться на внутрішньому ринку країни; існують статистичні дані про кількість патентно-ліцензійних угод. Наявність таких даних дає змогу оцінити стан, виявити динаміку і тенденції розвитку національного ринку ІВ, а також оцінити внесок цього сектора ринку в розвиток національної економіки [7, с. 22–47].

Висновок. На сьогоднішній день інтелектуальна власність відіграє незаперечну роль в управлінні інноваційним процесом і носить визначальний для його підсумків характер. Інтелектуальну власність можна розглядати і як результат інноваційної діяльності з одного боку, і як основу її подальшого розвитку, з іншого боку. В умовах інноваційної економіки добробут держав багато в чому буде залежати від темпів активізації інноваційного процесу та перетворення його результатів в предмети суспільного споживання. Інтелектуальна власність в умовах обмеженості сировинних ресурсів стає ключовим компонентом стратегії розвитку підприємництва, одним з факторів залучення інвестицій та економічного зростання. У зв'язку з цим особливого значення набуває не тільки розвиток інтелектуальної власності на рівні держави, але й на мікрорівні — підприємстві.

Література

1. Карпова М. М. «Інтелектуальна власність в умовах інноваційної економіки», Збірник праць «Інтелектуальна власність-XXI століття Правовий захист інновацій», М: РАП, МФГС, 2010.
2. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: Підручник. 2-ге вид., стер., К.: Знання, 2008. 431 с.
3. Управління інноваціями (Програма, курс лекцій, практичні заняття, самостійна робота, індивідуальні завдання, тести). Навч.-метод. Посібник / І. І. Стойко. Тернопіль, ТНТУ імені Івана Пулюя, 2016. 200 с.
4. Інтелектуальна власність: веб-сайт. URL: <https://www.wipo.int/portal/ru/> (дата звернення: 22.03.2020).
5. Інтелектуальна власність — види: веб-сайт. URL: <https://www.wipo.int/about-ip/ru/> (дата звернення: 22.03.2020).
6. Публікація Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) «ІВ: факти і цифри» за 2019 рік.
7. Ідріс К. Інтелектуальна власність — потужний інструмент економічного зростання / К. Ідріс; пер. з англ. М.: ФІПС, 2014. 450 с.

References

1. Karpova M. M. «Intelektualjna vlasnistj v umovakh innovacijnoji ekonomiky», Zbirnyk pracj «Intelektualjna vlasnistj-XXI stolittja Pravovuj zakhyst innovacij», M: RAP, MFGhS, 2010.
2. Bazylevych V. D. Intelektualjna vlasnistj: Pidruchnyk. 2-ghe vyd., ster., K.: Znannja, 2008. 431 s.
3. Upravlinnja innovacijamy (Proghrama, kurs lekcij, praktychni zanjattja, samostijna robota, indyvidualjni zavdan-nja, testy). Navch.-metod. posibnyk/ I. I. Stojko. Ternopilj, TNTU imeni Ivana Puljuja, 2016. 200 s.
4. Intelektualjna vlasnistj: veb-sajt. URL: <https://www.wipo.int/portal/ru/> (data zvernennja: 22.03.2020).
5. Intelektualjna vlasnistj — vydy: veb-sajt. URL: <https://www.wipo.int/about-ip/ru/> (data zvernennja: 22.03.2020).
6. Publikacija Vsesvitnjoji orghanizaciji intelektualjnoji vlasnosti (VOIV) «IV: fakty i cyfry» za 2019 rik.
7. Idris K. Intelektualjna vlasnistj — potuzhnyj instrument ekonomichnogho zrostannja / K. Idris; per. z anghl. M.: FIPS, 2014. 450 s.

Слюсарева Людмила Валеріївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства
Університету державної фіскальної служби України*

Слюсарева Людмила Валерьевна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики предприятия
Университета государственной фискальной службы Украины*

Slyusareva Lyudmila

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Enterprise Economics
University of the State Fiscal Service of Ukraine*

Мігунова Жанна Павлівна

*студентка
Університету державної фіскальної служби України*

Мигунова Жанна Павловна

*студентка
Университета государственной фискальной службы Украины*

Migunova Zhanna

*Student of the
University of the State Fiscal Service of Ukraine*

DOI: 10.25313/2520-2057-2020-4-5708

**СТРАТЕГІЧНІ МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ
АТ «УКРЗАЛІЗНИЦЯ»**

**СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ
ЛОГИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ПРЕДПРИЯТИИ
АТ «УКРЗАЛИЗНЫЦЯ»**

**STRATEGIC CAPABILITY OF LOGISTIC DIALITY
AT THE PURPOSE OF «UKRAZALIZNITSA»**

Анотація. Досліджено стратегічні можливості розвитку логістичної діяльності на підприємстві АТ «Укрзалізниця».

Ключові слова: логістична діяльність, стратегічні можливості логістичного підприємства, діяльність АТ «Укрзалізниця».

Аннотация. Исследованы стратегические возможности развития логистической деятельности на предприятии «Укрзалізныця».

Ключевые слова: логистическая деятельность, стратегические возможности логистического предприятия, деятельность АТ «Укрзалізныци».

Summary. Priority of strategic development of logical business at the Ukrzaliznitsa enterprise.

Key words: logistic activities, strategic capabilities of the logistics company, activities of «Ukrzaliznytsya».

Значний розвиток економіки, підвищення темпів зростання глобалізації, розвиток різних сфер діяльності як в державі, так і поза нею, активне співробітництво з багатьма країнами світу є передумовою підвищення вагомості розвитку логістичної діяльності в державі. Взаємодія між учасниками ринку повинна бути спрямована на усунення перешкод на шляху руху логістичного потоку. Не вдосконалена інфраструктура, транспортні перешкоджання, відсутність необхідних складських приміщень, обмежений вибір перевізників обмежують логістичні можливості, внаслідок чого відбувається обмеження стратегічного розвитку бізнесу. Для вирішення даних проблем підприємству необхідно виявити ті сторони, які активізують логістичну діяльність та створюють передумови для розвитку стратегічних можливостей підприємства.

Аналіз наукових джерел свідчить, що питання пов'язані з дослідженням теоретичних основ логістичної діяльності висвітлені в працях таких науковців, як Баранець Г. В., Ковальчук В. В., Швець Л. В. та інших.

Метою статті є обґрунтування стратегічних можливостей розвитку логістичної діяльності підприємства, на прикладі діяльності компанії «Укрзалізниця».

Для здійснення ефективної економічної діяльності актуальним питанням стає розвиток стратегічних можливостей логістичної діяльності на підприємстві. Формування логістичної діяльності на підприємстві повинно починатися з розробки логістичної стратегії для досягнення цілей підприємства — отримання

максимального ефекту з мінімальними витратами ресурсів [1].

Логістична стратегія — це один з найважливіших засобів ефективного формування та реалізації логістичного розвитку підприємства, що є однією з функціональних стратегій підприємства, яка ґрунтується на: мінімізації втрат часу на переміщення матеріалів, забезпечення якісного обслуговування, мінімізація витрат. На рис 1 зображено основні елементи формування логістичної стратегії підприємства.

Наведений алгоритм свідчить, що при формуванні логістичної стратегії підприємства враховуються два ключові напрямки: аналіз показників макросередовища та аналізу внутрішніх умов формування логістичного потенціалу підприємства. У свою чергу, перший етап характеризується формуванням та вибором стратегічних цілей при управлінні логістичною діяльністю підприємства при умовах дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища.

Умови макросередовища мають важливе значення при виборі стратегічних змін при здійсненні логістичного потенціалу так як вони визначаються головною метою логістики: задоволення потреб споживачів; мінімізація часу та витрат на логістичну діяльність.

Другий етап базується на виборі стратегії з урахуванням певних умов, тому що успішна реалізація залежить від згоди підприємства змінювати елементи логістичного потенціалу. Тому моделюють поведінку окремих елементів логістичного потенціалу для того, щоб побачити вплив на кінцевий результат логістичної діяльності.

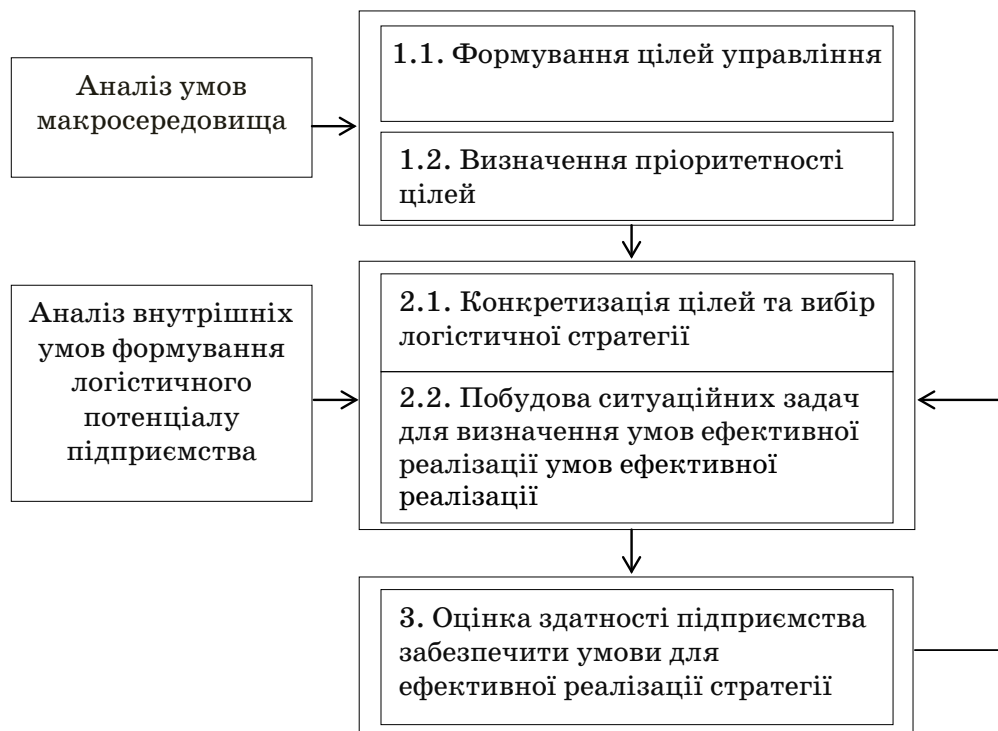

Рис. 1. Алгоритм формування логістичної стратегії підприємства
Джерело: складено автором на основі [2]

Третій етап вже підпорядковує можливості усього підприємства для ефективної реалізації стратегії, чи готове підприємство переходити на нову стратегію, яка і формує логістичний потенціал підприємства, чи ні.

Успіх економічної діяльності підприємства на пряму залежить від того, наскільки ефективно на підприємстві побудована логістична система та логістичне середовище в якому відбуваються процеси пов'язані з логістичною діяльністю підприємства, це створює передумови формування стратегічних можливостей підприємства, який визначає логістичний розвиток та вдосконалення логістичної системи та її складових [3].

Таким чином, однією з найважливіших складових є логістична стратегія, яка визначає формування та алгоритм ведення логістичної діяльності для отримання ефекту та виконання головної задачі логістики: мінімізація всіх видів витрат при повному задоволенні потреб споживача.

В економіці України важливе місце посідає транспортна галузь, яка забезпечує обслуговування як внутрішніх, так і експортних/імпортних та транзитних перевезень вантажів і пасажирів. Для цього усі умови створює наявність залізничної мережі, автошляхів, морських портів, аеропортів, автобусних станцій. Проте, як і раніше, найбільшим попитом серед видів транспорту користується залізничний транспорт, який наразі є незаперечним лідером на транспортно-логістичному ринку України. Саме завдяки наявності розвинутої залізничної мережі, АТ «Укрзалізниця» активно розвивається і є монополієм та державо важливим підприємством для економічного розвитку та діяльності країни. АТ «Укрзалізниця» підпорядковується Міністерству економічного розвитку і торгівлі України.

З позиції логістики, залізнична мережа України — одна з найбільших у Європі: близько 19 790 км

(без урахування окупованих територій, мережа яких не експлуатується). Основним гравцем даного ринку є АТ «Укрзалізниця». За обсягами вантажних перевезень досліджуване підприємство посідає четверте місце на Євразійському континенті, поступаючись лише залізницям Китаю, Росії та Індії. Українські залізниці забезпечують роботу із сорока міжнародними залізничними переходами, а також обслуговують 13 українських морських портів Чорноморсько-Азовського басейну. Територією України проходять 4 Паневропейські транспортні коридори.

Для того, щоб визначити стратегічні можливості розвитку логістичної діяльності підприємства, необхідно описати цільову бізнес-модель, яку використовує підприємство. Графічне зображення якої наведено на рис. 2.

Наведена інформація свідчить, що компанія розвивається у п'яти напрямках (рис. 2), які є різними за своїми послугами, але мають одну мету — створення певних благ для суспільства та отримання прибутку і постійного розвитку та вдосконалення, що і створює у кінцевому результаті ефективність діяльності всієї компанії.

Крім того, для визначення стратегічних можливостей розвитку компанії необхідно визначити основні точки зростання своєї діяльності, які наведені у таблиці 1.

Аналіз наявної статистичної інформації підприємства свідчить про такі точки зростання компанії, що базуються на виконанні логістичних функцій компанії.

Досягнення точок зростання можливо при умові (табл. 1): [2]

- побудови і розвитку ефективної системи корпоративного управління заснованої на відкритості прозорості і підзвітності;

Рис. 2. Цільова бізнес модель «Укрзалізниці»

Джерело: складено автором на основі даних «Для інвесторів» АТ «Укрзалізниця» [2; 4]

Таблиця 1

Основні точки зростання логістичної діяльності підприємства АТ «Укрзалізниця»

Точки зростання		
Підвищення привабливості вантажних і пасажирських перевезень залізничним транспортом в Україні	Збільшення присутності на ринках за межами України за рахунок посилення співробітництва і прямих інвестицій	Побудова ефективного логістичного оператора і зростання частки логістичних послуг в загальному портфелі компанії

Джерело: складено автором на основі даних «Для інвесторів» АТ «Укрзалізниця» [2; 4]

- підвищенні привабливості для співробітників та партнерів, впровадженні соціально-відповідальних підходів в управлінні персоналом;
- підвищенні енерго- і ресурсоефективності компанії, зниженні викидів і відходів, фокусуванні на екологічній безпеці;

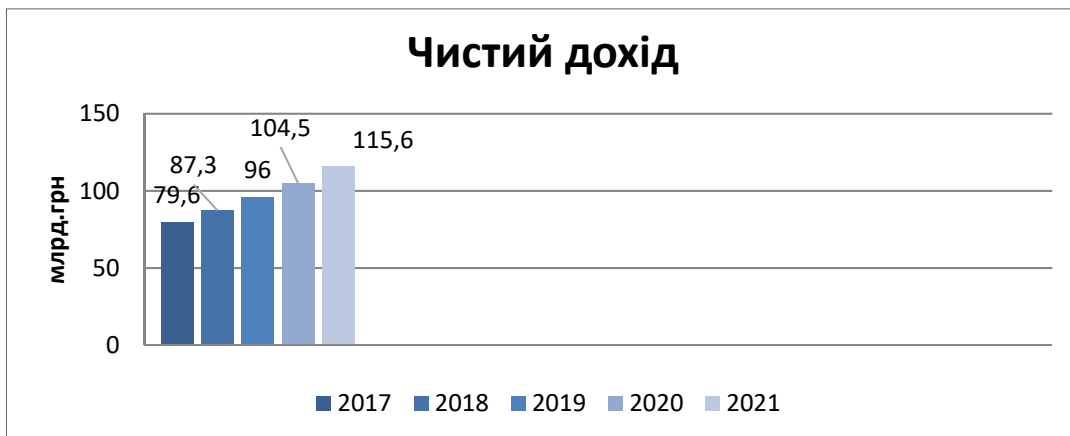

Рис. 3. Прогнозна динаміка чистого доходу «Укрзалізниця» у 2020–2021 рр.

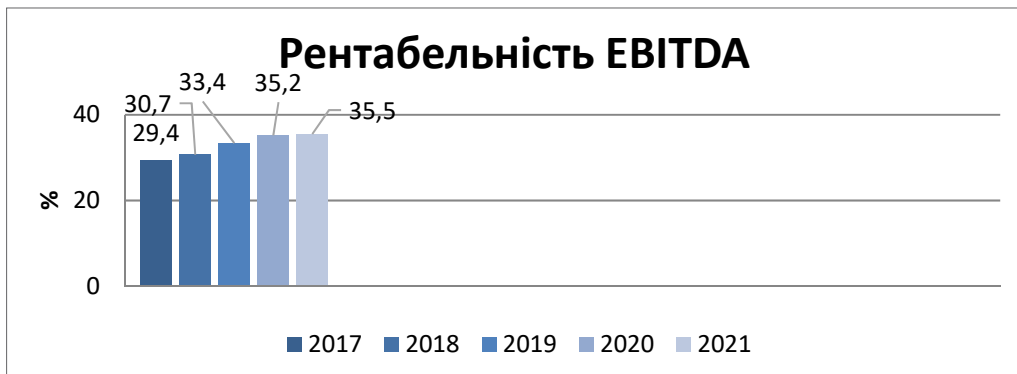

Рис. 4. Прогнозна динаміка рентабельності EBITDA АТ «Укрзалізниця» у 2020–2021 рр.

Рис. 5. Прогнозна динаміка фінансових результатів підприємства у 2020–2021 рр.

– підвищенні рівня безпеки залізничної транспортної системи.

За допомогою оптимізації бізнес-стратегії та застосуванні шляхів її досягнення у майбутньому АТ «Укрзалізниця» зможе досягнути таких результатів (Рис. 3–5): (складено автором на основі даних «Для інвесторів» АТ «Укрзалізниця» [2; 4]).

Наведені дані свідчать, що фінансові результати діяльності підприємства в середньостроковій перспективі матимуть тенденцію до покращення.

Таким чином, для сучасного ефективного ведення підприємницької діяльності важливою складовою є стратегічні можливості розвитку логістичної діяльності підприємства. Актуальність вдосконалення

логістичних можливостей щодня обирає нові обороти, адже навколишнє середовище змінюється швидко, а отже змінюються потреби населення тому необхідно не поступатися у пропозиції на ринку. Урахування зазначеного та сформовані стратегічні можливості АТ «Укрзалізниця» сприятимуть у середньостроковій перспективі: покращенню ефективності управління підприємства, збільшенню гнучкості та швидкості прийняття рішень, зменшенню операційних витрат компанії. Крім того, міжнародні сполучення та контракти допоможуть покращити фінансові результати підприємства, за рахунок інвестування.

Література

1. Баранець Г. В., Швець Л. В. Удосконалення методичного підходу до оцінки управління логістичним потенціалом промислового підприємства // Економічний аналіз. 2015. Т. 19. № 2. С. 10–11.
2. Інформація «Для інвесторів» ПАТ «Укрзалізниця». URL: <https://www.uz.gov.ua/about/investors/>
3. Ковальчук В. В., Саакян А. Н. Роль логістики в розвитку транспортної інфраструктури // Механізми та стратегії розвитку господарюючих суб'єктів в умовах інтеграційних процесів. 2019. С. 165–166.
4. Офіційний сайт «Укрзалізниця». URL: <https://www.uz.gov.ua>

Romaniuk Iryna*Student of the**Taras Shevchenko National University of Kyiv*

OMBUDSMAN INSTITUTION IN ADMINISTRATIVE JUSTICE

Summary. This article deals with the overview of the role of the ombudsman institution in the administrative justice. The Author pays attention to the general characteristic of the ombudsman institutions. Special attention is devoted to the three generations of these organs. The Author also describes three main tasks of the ombudsman institution in administrative justice: complaint-handling; investigating the causes of systemic complaints and thereafter using that knowledge to focus efforts on rectifying repetitive maladministration; intervening before complaints are received in order to prevent them occurring in the first place.

Key words: ombudsperson, ombudsman institution, administrative justice, control of administrative branch.

Establishment of rules of law governing administrative and legal relations does not exclude cases of their violation by the public administration and other persons. In a world which over the years becomes less deferential to authority and in which the numbers of complaints against public and private authority have risen considerably, lawyers need help [1, p.4]. In order to secure administrative justice for the people, it is necessary for the cases of maladministration to be resolved speedily and cheaper. Besides, there is also a demand for the pro-active activities in securing the right of the people to good administration. Ombudspersons play a very important role in performing those functions.

The research on the topic of the role of the ombudsman institution in administrative justice was conducted in different countries; however it is not well researched in Ukraine. Some of the authors that conducted research on this topic include: A. Abraham, V. Ayeni, V. Halunko, M. Hertogh, R. Kirkham, L. Reif, M. Seneviratne.

Ombudsman institutions perform different functions, many of which are in the sphere of administrative justice. However, the role of the ombudsman institutions in administrative justice is different in various countries. That is why, it is necessary to analyze the role of the ombudsman institutions in administrative justice of different countries in order to implement the best examples in national legal order.

Objectives of the research are to analyze scientific literature and legislation on the role of the ombudsman institution in administrative justice, to describe three generations of the ombudsman institutions based on the division criteria of “legislative standard of ombudsperson’s control”, to point out the main tasks of the ombudsman institutions nowadays, to determine and describe the main tasks of the ombudsman institutions in securing administrative justice.

The first ombudsman institution was created in Sweden in 1809 and eventually became popular around the World. Since then scientists proposed various criterion to classify different ombudsman institutions. One of the important criterions for the description of different ombudspersons generations is the “legislative standard of ombudsperson’s control”. Based on this particular criterion of the division of ombudspersons, it was possible to distinguish the following ombudspersons generations [2, p.9].

The first ombudsperson generation is connected with legality, that is its legislative standard of control. Ombudsperson of this generation can control and assess whether bodies within their competence exercise their functions in compliance with the law. From a time perspective, this generation is the longest one as it is connected with the oldest ombudsperson institutions. The second ombudsman generation is connected with the concept of good administration and was *de facto* created in 1954 in Denmark with the establishment of the first post-Second World War ombudsperson. A common attribute of the ombudsperson of this generation is that their main role is to assess the compliance of administrative behavior with a general normative concept, that is the legislative standard of their control. The general concept is often described as good administration. Ombudsperson of this generation have been mostly established in order to react to societal changes and changes connected with the growth of the public or state administration which can include, for example, a need to react to a lack of transparency on the part of the administration or a necessity to offer an individual additional protection against overgrown bureaucracy or insufficient judicial control etc [2, p.10–11]. A legislative standard of control concerning the third generation of ombudspersons is human rights. The third ombudsperson generation is connected with regime

changes and the transition to democracy in Southern Europe, in Eastern Europe and other (by that time) non-democratic regimes around the world. The ombudsman institutions that belong to this generation can also be described as “human rights ombudspersons” as they mostly control and assess whether the administration has acted in compliance with fundamental or basic rights. In this generation ombudsman institutions and human rights are directly connected with political changes from nondemocratic to democratic regimes. These ombudspersons are usually known by other names, for example defenders of rights, people’s defenders, the protectors of human rights or advocates of the people. Although human rights are part of legal systems and can be connected with legality and good administration, it is necessary to underline that the third generation of ombudspersons can rarely assess compliance with the whole legal system as such and more often deal only with its specialized part, i.e. human rights. Nevertheless, human rights have a different significance for the third generation of ombudspersons as they are usually used as an explicit and sometimes the only legislative standard of control of these ombudspersons [2, p.11–12].

Currently, in connection with the majority of ombudspersons from all the generations it is possible to distinguish a special development. It presents itself as a mixture or combination of different legislative standards of ombudspersons control and subsequently also in combination with assessment criteria. In connection with this latest development stage, the previous generations of ombudspersons have only a theoretical and historical character as nowadays it is very rare to discover a “pure” legislative standard of control for the ombudspersons, i.e. an ombudsman who only deals with the law, good administration or human rights. When the ombudspersons accept different (additional) functions or roles, this is often described as a hybridization of ombudspersons. Because of these new societal developments, a mixture of legislative standards of control and, at the same time, a mixture of assessment standards that make up good administration, legality and human rights can be found in the practice of almost all European ombudspersons [2, p.12].

There has long been a debate in ombudsman circles as to the best role, or balance of roles, for an ombudsman. The core debate revolves around whether an ombudsman should concentrate its resources on complaint-handling; investigating in more depth the causes of systemic complaints and thereafter using that knowledge to focus efforts on rectifying repetitive maladministration; or being pro-active and intervening even before complaints are received in order to prevent them occurring in the first place. In practice, the three roles overlap and are not necessarily mutually exclusive, but some have argued that the most exciting potential in the ombudsman model lies in

its potential to identify systemic maladministration early before it becomes entrenched practice. Operationally, this fluid balance of roles is the norm for most ombudsman schemes around the world, but in the UK the capacity for an ombudsman to interrogate systemic maladministration is hampered by statutory restrictions that mean that investigations have to be connected to individual complaints. As a result, more expansive investigations that might occur as a result of whistle-blowing or other tip-offs of administrative maladministration are potentially delayed or discouraged, sometimes indefinitely, by the need to await a complaint and focus only on that complaint. Ombudsman schemes in other countries have been able to get around such restrictions by being granted the power to start an investigation of their own initiative, thereby enabling them to be more proactive [1, p.108–109].

There is such a diversity of the ombudsman institutions around the World that it is difficult to talk of one ombudsman model. Indeed, if there is one unifying credential of the ombudsman idea it is its inherent flexibility which has allowed very different countries to design ombudsman schemes suitable for their needs. Thus, for instance, some ombudsman schemes have at their core the goal of promoting human rights whilst for others the emphasis is placed on investigating maladministration; some operate alongside parliament, others solely within the private sector; some employ predominantly soft law methods, whilst others have powers to contest laws in court or start legal proceedings against civil servants [3, p. 1–2].

Taken together, therefore, the work of the ombudsman provides a lot of advantages: protection for individual rights; speed and expertise in investigating and resolving individual grievances; a fair and objective review of citizens’ problems; an opportunity to stop an act of mal-administration, broadly defined, before it results in a damaging impact on the system; an institution for the general promotion and protection of human rights; a safeguard of individual’s rights to proper governance; a chance for the administrator to be heard, and perhaps commended, by an unbiased, respected authority; a wider area of choice for citizens in dealing with a huge and increasingly complex administrative system; a watchdog role over the administrative state; provides an independent quality control mechanism to manage market forces; the promotion of a people sensitive political and administrative process; feedback mechanism for public opinion about government; and capacity to identify and stimulate reform in the governance process [4, p. 19].

Public administration with its main task of the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of the individuals, by virtue of different circumstances is also often a significant subject of the violation of such rights, freedoms and legitimate interests. There might be different reasons for this: insufficient legal knowledge and low legal awareness of the officials

of public administration entities; upholding to their corporate, rather than public, interest; corruption manifestations; errors in interpretation and application of law [5, p. 265–266]. Over the course of the past century, government administration has expanded greatly and complaints about bureaucratic conduct have grown in parallel [6, p.1]. In a context of declining trust in government and rising citizen expectations, governments are being called upon to open-up their policy making cycles to give citizens a more active role, strengthen transparency and accountability and provide better-targeted services [7, p. 3]. In the last couple of years, the task of humanizing the bureaucracy remains as critical as ever [8, p.7]. In spite of all the efforts being made by the governments, there are still a lot of violations of human rights, freedoms and interests by the public administrative authorities.

Administrative justice is the universal invention for the restoration of the violated rights, freedoms and legitimate interests of persons from the violation by the persons and entities, who hold the powers [5, p. 266]. Administrative justice can sometimes seem the poor relation by comparison with the civil, criminal and family justice regimes. Yet citizens are just as likely, if not more likely, to come across administrative justice issues in their ordinary lives than civil or even family justice issues. The outcomes of decision making by a wide-range of public bodies on a daily basis affect family incomes, jobs, healthcare, housing, education and much, much more [8, p. 7].

An important role in the protection of the rights, freedoms and interests of the private individuals lies not only on the administrative courts, but also on other bodies of law, that ensure the restoration of the violated rights, freedoms and legitimate interests of individuals without bringing a lawsuit before the administrative court. Such administrative instruments for the protection of the rights, freedoms and interests of individuals in the field of public administration make it possible to restore violated values in the short term, to impose disciplinary sanctions on those responsible for the misconduct, which serves also as preventive measure for the similar violations by the public administration in the future [5, p. 266]. One of these bodies, which is responsible for the protection of the rights, freedoms and interests of the private individuals is the ombudsman institution.

The ombudsman is a public sector institution, preferably established by the legislative branch of government, to supervise the administrative activities of the executive branch [6, p.1–2]. The office of Ombudsman is originally meant ‘Representative’ of the public and at the same time, it operates as a watchdog looking at the work of administrative law [9]. The Supreme Court of Canada has stated that “[t]he powers granted to the Ombudsman allow him to address administrative problems that the courts, the legislature and the executive cannot effectively resolve” [6, p. 2].

The traditional ombudsman model that has proved most popular is based on the offices established in the western Scandinavian countries of Denmark and Norway, which do not have the power to investigate the judiciary or prosecute officials [6, p. 2]. This is in line with the PACE Recommendation 1615 (2003) concerning the institution of Ombudsman. The Assembly believes that ombudsmen should have at most strictly limited powers of supervision over the courts. If circumstances require any such role, it should be confined to ensuring the procedural efficiency and administrative propriety of the judicial system; in consequence, the ability to represent individuals (unless there is no individual right of access to a particular court), initiate or intervene in proceedings, or reopen cases, should be excluded [10].

The general objectives of the ombudsman are the improvement of the performance of the public administration and the enhancement of government accountability to the public. Most ombudsman offices have been established in states with democratic forms of government. In such a government the ombudsman operates as another check on the power of the executive/administrative branch, in addition to the controls exercised by the legislature, the courts and other public sector institutions. Functioning as a complement or supplement to courts and administrative tribunals, some advantages of the ombudsman relative to other public sector dispute resolution mechanisms are its informality, speed and accessibility. One element of its accessibility is that use of the institution is free of charge to complainants. The ombudsman is a mechanism which enhances transparency in government and democratic accountability, with the result that it assists in building good governance in a state [6, p. 2].

Generally, the administrative branch is the ombudsmen’s prime object of control. Administrative bodies do not only have to act lawfully, but also properly, that is, in accordance with the principle of good administration. The right to good administration is a relatively recent formulation in the European political and legal instruments. It is widely understood that good administration comprises the rule of law, effective state institutions, transparency and accountability in the management of public affairs, respect for human rights, and the meaningful participation of all citizens in the political processes of their countries and in decisions affecting their lives [2, p. 6].

The idea that the work of the ombudsperson shall cover the promotion of the right to good administration is expressly mentioned in various Venice Commission’s recommendations: “The scope of powers of the ombudspersons should not cover only outright violations of rights but also of the principles of good administration”, “In view of the necessity for the executive to follow principles of good administration, it may be useful to empower the ombudsperson to intervene not only when there are irregularities, i.e. violation of

legal norms but also when such principles have been disregarded (e.g. humiliating behavior in relation to individuals, ostentatiously slow processing of affairs) and control the objectivity and impartiality of the work of administrative bodies” [2, p. 7–8].

Austrian Ombudsman Board can serve as a good example of the above mentioned functions, as it is not only concerned with the question whether the approach adopted by an administrative authority is in compliance with the law, but also with the manner in which that authority deals with its applicants [2, p. 4]. The control criteria are the laws and the principles of good administration as set out in Article 148a of the Federal Constitutional Law — B-VG85. The term “maladministration” is interpreted in the way that it comprises contraventions of laws as well as irregularities in the administrative practice. If an investigation leads to the result that an act of maladministration has been committed, the Ombudsman Board may issue a formal statement of grievance. The Board may also issue to the authorities entrusted with supreme administrative business recommendations on measures to be taken in or by reason of a particular case. Further, the Ombudsman Board may file charges against officials or inform the competent disciplinary authority of relevant conduct of certain officials [2, p. 28].

In Lithuania, the primary constitutional duty of the Seimas Ombudsmen is to protect a person’s right to good public administration securing human rights and freedoms, to supervise fulfillment by state authorities of their duty to serve the people properly. Criteria of control are human rights and freedoms as well as “freedom from bureaucracy”: this is defined as action on the part of an officers when they “instead of dealing with the matter on the merits, observe unnecessary or invented formalities, unreasonably refuse to settle issues within the officer’s jurisdiction or delay decision-making or carrying out of official duties or perform other malfeasance or misfeasance in office” [2, p. 28–29].

In Georgia, the office supervises the activities of national or local public authorities, public officials and legal persons, evaluates all acts passed by them and gives recommendations and proposals. The Ombudsman may recommend to the competent bodies to bring disciplinary or administrative charges or institute criminal proceedings against persons whose actions caused human rights violations [2, p. 31–32].

One of the very important aspects of the role of the ombudsman in administrative justice is the investigation by the ombudsman of the complaints. The ombudsman receives and investigates impartially complaints from the public concerning the conduct of government administration [6, p. 2]. In order to perform his functions the ombudsman is granted wide powers such as to enter and inspect premises, to require anyone to produce documents or furnish information, to summon and examine anyone possessed of relevant

information, to conduct hearings and must give notice of the investigation when it is required to do so. If maladministration is discovered, the Ombudsman can recommend but not order a governmental official to remedy the wrong [9]. Although there is no power by the ombudsman to impose the remedy, the recommendations are almost invariably accepted by the authority concerned [11, p.185]. An Ombudsman can report bureaucratic abuses to the legislature, which may then take remedial steps. Generally, the Ombudsman is not accountable to any external authority. If the parties involved dissatisfied with Ombudsman’s decision, on their complaint may seek judicial review, though it is rarely succeed. Judges do not normally overturn decisions of Ombudsman, but can require the Ombudsman to reconsider a decision [9].

Majority of the ombudsmen also have the possibility to start an investigation on their own initiative. This is very important in the activities of the ombudsman as it is not necessary to wait for the complaint to be brought before the ombudsman in order to stop the violation of the rights, freedoms and other interests of the individuals by the public administration. It is also beneficial as the ombudsman can start an investigation on his or her own initiative after receiving anonymous complaint.

Different countries have different types of ombudsman institutions. Some ombudsman institutions are hybrids. One variation is the human rights ombudsman, which has both administrative oversight and human rights protection functions. With other variations, ombudsmen may be given mandates including anti-corruption, leadership code enforcement and/or environmental protection functions. Further, even the classical ombudsman can and does resolve some complaints with human rights aspects. Thus, both classical and human rights ombudsman institutions play roles in domestic human rights protection and promotion. The human rights norms involved may be derived from the international human rights obligations of the state concerned, with the result that the ombudsman acts as a domestic non-judicial institution for the implementation of international human rights law [6, p. 2]. As we may see an ombudsperson or public advocate is an official, who is charged with representing the interests of the private person by investigating and addressing complaints of maladministration or human rights violations. Ombudsperson has a vital role to play in ensuring proper, effective and efficient administrative conduct or administrative procedure [2, p. 25]. So, all types of the ombudsmen play their important role in providing administrative justice.

It is necessary to mention that the role of the ombudsman in administrative justice lies not only in the investigation of the complaints against the maladministration by the public administrative bodies. Almost 30% of governments have included independent institutions such as ombudsman institutions

in the horizontal mechanisms that they have set-up to co-ordinate their open government strategies and initiatives [7, p. 3].

The role that ombudsman institutions can play in open government is twofold. First, as an actor of a country's or territory's institutional framework, ombudsman institutions can apply open government principles to their own functioning. This can include enhancing the transparency and accountability of their activities, management and budget, but also engaging stakeholders in pursuing their mandate more effectively. Secondly, as an institution that interacts with citizens, oversees if their rights have been respected and provides policy recommendations, ombudsman institutions can not only contribute to, and inform the country's or territory's open government strategies and initiatives, but they can also monitor and contribute to the implementation of these reforms and hold the government accountable for them [7, p. 3]. We will focus on the abovementioned points more precisely.

Through the handling of complaints, investigations on their own initiative (if applicable) and the reports ombudsman institutions submit on a yearly basis to the respective institutions (parliament, head of government or head of state), ombudsman institutions collect a wealth of information about the functioning or malfunctioning of public administrations. Their recommendations not only aim to solve the specific problem a citizen encounters but to also address more systemic problems to improve the public administration and to hold it accountable. Thus, ombudsman institutions are crucial actors for policy making and public governance reforms as they inform these through evidence-based expertise based on their cases and their regular interaction with citizens [7, p. 22].

Contributions to public administration reforms occur through the regular reports and recommendations of ombudsman institutions, but also through their participation in consultations on matters within their jurisdiction. For example, the Scottish Public Services Ombudsman (United Kingdom) participates regularly in inquiries and consultations undertaken by the parliament and the government and publishes their responses to these on a dedicated part of their website. Furthermore, the European Ombudsman launched several inquiries on its own initiative to improve EU policy making (for example on the transparency of expert groups). In terms of contributing to legislative reforms, ombudsman institutions contribute to legal and regulatory changes based on the evidence of their investigations. While the proposed reforms can address regulation governing public service delivery (employment, social security etc.), it can also include laws and regulations related to open government principles such as access to information or anti-corruption. The Ombudsman of Peru notably presented a draft law on transparency of public decisions to Congress while the Human Rights Defender's Office of the Republic

of Armenia has provided his opinion on the decision to establish a council against corruption [7, p. 22]. Similar actions were also done in other countries.

Ombudsman institutions could consider participating in open government co-ordination meetings, either as an official member or as an advisory member in order to use their expertise on investigating and addressing complaints of public administration (mal) functioning to inform the open government agenda of their respective constituencies. The Ombudsman of New Zealand collaborates with the State Services Commission on the implementation of Commitment 2: "Improving official information practices", embodied in New Zealand's 2016–2018 OGP National Action Plan. Its objective is to allow for government information to be easily accessible, improving the way in which the government responds to requests for official information. The Greek Ombudsman is involved in the implementation of the 4th Commitment of Greece's Third OGP Action Plan. Commitment 4 refers to the "Accountability and settlement of disputes between the citizens and the public sector" and aims to institutionalize mediation as a problem-solving instrument between public authorities and citizens. This initiative, which is carried out in collaboration with the Ministry of Interior and Administrative Reorganization, seeks to enhance accountability, reduce maladministration and fight corruption with the participation of the Greek Ombudsman as an independent public authority [7, p. 3].

Based on their expertise and the wealth of information ombudsman institutions receive through complaints and investigations, they could consider promoting open government principles more systematically through guidelines, training courses and seminars within the public administration, as some ombudsman institutions already do. The Human Rights Ombudsman of Guatemala has assisted in the drafting of public policies on open data, to reform the access to information law and provides training on access to public information. The Ombudsman of Argentina promotes the right of access to information. This ombudsman institution has actively participated in the drafting of the Free Access to Public Information Bill. Although the bill was not approved, it served as the basis for the later enacted ATI law [7, p. 27, 29]. Those are only some of the main examples of the activities of the ombudsman institutions.

After theoretical and empirical analysis, it can be stated that:

- 1) the ombudsman institution is one of the most dynamic and potentially useful tools within the administrative justice system;
- 2) the previous 3 generations of ombudspersons have only a theoretical and historical character as nowadays it is very rare to discover a "pure" legislative standard of control for the ombudspersons;
- 3) the general objectives of the ombudsman are the improvement of the performance of the public

administration and the enhancement of government accountability to the public;
4) the role of the ombudsperson in administrative justice lies in the performance of the following tasks: handling the complaints against the malad-

ministration by the public administrative bodies, the promotion of the right to good administration, co-ordination of the open government strategies and initiatives.

References

1. Kirkham R. (2016) The Ombudsman, Tribunals and Administrative Justice Section: A 2020 Vision for the Ombudsman Sector // *Journal of Social Welfare and Family Law*, 38 (1). PP. 103–114.
2. Comparative Analysis of National and European Legislation Concerning the Activities of the Ombudsperson (2017). URL: http://www.twinning-ombudsman.org/wp-content/uploads/2017/03/EN_Report_Activity_1.2.pdf (referred on 28 December 2019).
3. Kirkham R. (2012), The 21st Century Ombudsman Enterprise // International Ombudsman Institute Biennial Conference. Wellington, New Zealand, November 2012.
4. Ayeni V. (2001), The Ombudsman in the Achievement of Administrative Justice and Human Rights in the new Millennium // *International Ombudsman Journal*. Vol. 5. PP. 32–53.
5. Halunko V. and others (2018) *Administratyvne Pravo Ukrainy. Povnyi Kurs*, Kherson: OLDI-PLUS.
5. Reif, L.C. (2004) *The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights System* // *International Studies in Human Rights*, vol 79. Springer: Dordrecht.
6. OECD working papers on Public Governance № 29: The Role of Ombudsman Institutions in Open Government, 2018. URL: <https://www.oecd.org/gov/the-role-of-ombudsman-institutions-in-open-government.pdf> (referred on 2 January 2020).
7. Abraham A. (2011), The Parliamentary Ombudsman and Administrative Justice: Shaping the next 50 years, *Justice*, PP. 1–31. URL: <https://justice.org.uk/wp-content/uploads/2015/02/Parliamentary-Ombudsman-and-Administrative-Justice.pdf> (referred on 30 December 2019).
8. Role of Ombudsman in Administration. URL: <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/administrative-law/role-of-ombudsman-in-administration.php> (referred on 28 December 2019).
9. Parliament Assembly of the Council of Europe Recommendation 1615 (2003) on The institution of Ombudsman. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17133&lang=en> (referred on 30 December 2019).
10. Seneviratne M. (2002), *Ombudsmen: Public Services and Administrative Justice*, Cambridge: Cambridge University Press.

Yushchenko Victoria

Student of the

Kryvyi Rih Faculty of the National University Odessa Law Academy

Drobchak Alla

Senior Lecturer

Kryvyi Rih Faculty of the National University Odessa Law Academy

THE PROBLEMS AND CONSEQUENCES OF THE WRONG DETERMINATION OF JURISDICTION IN A CIVIL PROCESS

Summary. This article covers the concepts and types of jurisdiction in civil cases. It has been investigated that to determine jurisdiction means to establish a court which is required by law to administer justice. Jurisdiction rules are of great practical importance. A clear, legally justified delimitation of the powers of each branch of the judicial system, as well as of the same courts of the same court in the consideration and settlement of civil cases, ensures the proper functioning of the entire judicial system, the task assigned to it, is one of the legal guarantees of fair justice. It also examines the implications of breach of jurisdiction.

Key words: jurisdiction, court, rule of law, subjectivism, state, judiciary, justice, jurisdiction, civil process, jurisdiction, protection, functional jurisdiction, territorial jurisdiction, tribal jurisdiction, proceedings, subordination.

Problem. In the legal literature, so far, there is no unified understanding of judicial and, in particular, civil jurisdiction, they do not clearly distinguish these concepts from related concepts, which negatively affects the reform of existing procedural legislation and, as a consequence, the efficiency of the administration of justice. There are no clear criteria for delimiting the jurisdiction of the various specialized courts in modern procedural science. In addition, scientific studies of jurisdictional problems, as a rule, are carried out in isolation from another important institute of procedural law — jurisdiction, these concepts are often identified or regarded as general and partial, which is not entirely in accordance with their legal nature. This stipulates the need for scientific study of the phenomenon of civil jurisdiction in relation to such a legal category as the jurisdiction of civil cases, which allows to consider these concepts in terms of their organic mutual conditionality, in which the properties, particularities of a particular case determine its attribution to the jurisdiction, clearly defined in the law of specialized jurisdiction, which the court in turn, is given a set of sufficient, necessary and effective powers, allowing in the shortest possible time and properly resolve a legal matter that is considered to be within its competence.

Introduction. The establishment of a rule of law in Ukraine and the formation of civil society have set the primary task of effectively protecting the rights and freedoms of each member of such a society. And

whether the creation of a strong and independent judiciary and the empowerment of the courts to exercise justice are the most important means of accomplishing this task.

Presenting main material. Justice in Ukraine is exercised exclusively by the courts. The delegation of the functions of the courts, as well as the assignment of these functions to other bodies or officials is not allowed. Persons who have unlawfully assumed the functions of a court shall be liable under the law. But which particular court should consider a particular civil case depends on the institution of jurisdiction. Therefore, there is a need to differentiate the powers of the various branches of the judiciary, as well as the individual courts of each unit, to administer justice in specific civil cases. This distinction is made by the rules of jurisdiction. To determine jurisdiction means to establish a court which is required by law to administer justice. The court with jurisdiction of the case is competent. One of the essential guarantees that the trial court will be fair and impartial is the inability to arbitrarily change jurisdiction. Jurisdiction should be clearly regulated by law in order to exclude the subjectivism of officials in deciding which court should refer the case to its merits.

Observance of the rules on jurisdiction contributes to the prompt, comprehensive and complete consideration of a civil case, taking into account its specific features and with the lowest costs, the implementation of the principle of equality of all citizens before the

law and the court, increases the educational value of justice, ensures the exercise of the parties' right to a competent court.

The court with jurisdiction of the case is competent. One of the essential guarantees that the trial court is fair and impartial is the inability to arbitrarily change jurisdiction. Jurisdiction should be clearly regulated by law in order to exclude the subjectivity of officials in deciding which court should refer the case to its merits.

Jurisdiction is an important institution in the civil process because, in accepting a claim and determining that a civil case is subject to the courts of general jurisdiction, the judge must find out which of the courts it is responsible for, but there are often cases where judges admit their proceedings and adjudicate on cases which are not the responsibility of these courts. It is these situations, that is, non-compliance with the rules of jurisdiction, that disprove the rule of law for the protection of rights, freedoms and legitimate interests by an independent and impartial tribunal.

The division of competence between the individual parts of the judicial system and between the courts of one unit in the consideration and resolution of civil cases subordinated to them is called jurisdiction. Unlike jurisdiction, which delimits competence between public authorities, both between themselves, and between intergovernmental bodies and public organizations in civil cases, jurisdiction delineates competence in the same field (in civil cases) but between different courts. Therefore, the jurisdiction is called a range of civil cases, the decision of which is within the jurisdiction of a court.

The jurisdiction of the various courts of the system is determined depending on the functions performed by them, the type (subject) of the case, the subjects of the dispute to be examined, and the place (territory) to which the activity of a particular court extends. In this regard, jurisdiction is divided into functional (functional competence — *competentia rationis functionate*), generic (subjective, objective competence — *competentia ratione materiae*), territorial (personal, subjective competence — *competentia ratione personae*).

Functional jurisdiction determines the competence of individual units of the judicial system of Ukraine on the basis of their functions. Under this jurisdiction, district, district, city and city courts, garrison military courts, acting as local courts, act as courts of first instance, performing the function of hearing and ruling on the merits of cases under civil law (Article 21 of the Law on the Judiciary of Ukraine 107, Art. 107 of the CPC). Generic is a jurisdiction that determines the jurisdiction of courts of various instances to hear civil cases in the first instance, depending on the type (subject) of the case, the subject matter of the case. Such jurisdiction includes: the jurisdiction of cases in which one of the parties is a court or a judge (Article 108 of the CPC); jurisdiction of cases of disputes between citizens of Ukraine, if both parties

reside abroad (Art. 111 of the CPC); the jurisdiction of a case of divorce between a citizen of Ukraine and a foreigner or stateless person residing outside Ukraine. Jurisdiction of cases in which one of the parties is a court or a judge. This type of jurisdiction is directed at the administration of justice by an objective and impartial tribunal.

Jurisdiction is a territorial jurisdiction, according to which the competence to hear subordinate courts of cases between homogeneous courts is differentiated depending on the territory to which their activity extends. It is divided into types: general, alternative, contractual, exclusive, case-by-case. General territorial jurisdiction — the jurisdiction of cases at the place of residence or location of the defendant (Article 109 of the CPC), which can be both natural and legal persons.

In the event of a breach of the rules on jurisdiction, the following consequences may occur. The return of the application on grounds of its lack of jurisdiction takes place at the stage after the application by the Chancery of the court before the decision on the opening of the proceedings in the case (Part C of Article 121 CPC). If it is found that the case is not within the jurisdiction of the court, the court returns the petition to the plaintiff to file it with the proper court, which issues a decision. The decree shall be forwarded with the statement and all annexes thereto to the claimant. Such a decision may be appealed under the order of Mr. C art. 293 CPC. The transfer of the case to another court, if it is found that the application was accepted in violation of the rules on jurisdiction, takes place after the opening of the proceedings in the case and before the trial. The case is referred to another court to which it belongs, subject to the rules of jurisdiction provided for this category of cases (paragraph 2 of Part 1 of Art. 116 CCP). Article 116 of the CPC may be supplemented by another ground for referral to another court. This is a case where both parties seek the adjudication of the overwhelming amount of evidence, the delivery and investigation of which will be difficult or impossible at the venue. However, exclusive and generic jurisdiction cannot be altered.

Jurisdiction of the case is established by the judge when accepting the statement of claim before his proceedings — during the initiation of the case in court. If the case is not the subject of the court, the judge returns it to the plaintiff for submission to the proper court with his reasoned rejection order. Such a decision may be appealed against and may be filed. When submitting the statement of claim to the court by mail, or if its lack of jurisdiction was revealed to the court when it was not accepted, the judge must immediately notify the plaintiff and send the statement together with his reasoned decision to the proper court after the expiration of the term of appeal of this decision, and in case, filing of the submission — after the court of appeal has ruled on leaving the complaint, the submission without satisfaction (Art. 132 of the CPC).

Conclusion. Considering the problem of accessibility of justice in the complex and extensive system of specialized courts, it is concluded that the most optimal way to solve it should be to harmonize a number of procedural legislation on the consequences of violation of jurisdiction. Also It is therefore important to distinguish between the concept of “competence”, “jurisdiction” and “jurisdiction”. The jurisdiction of

a court, like that of another public authority, is the totality of the powers to hear and resolve legal cases determined by regulatory legal acts. It is divided into territorial, functional and subject. The jurisdiction of the courts is the substantive competence of the courts to hear and resolve legal cases. Jurisdiction is a range of legal disputes and other legal issues.

References

1. Constitution of Ukraine: adopted on June 28, 1996 (as of August 25, 2017) // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1996. 30. Art. 126, 128th most common.
2. Code of Civil Procedure of Ukraine: Law of Ukraine dated 18.03.2004, № 1618-IV // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2004. № 40–41, 42. C. 492.
3. Code of Civil Procedure of Ukraine — Sciences. Pract. comment. / S.S. Bychkova, Yu. V. Bilousov, V. I. Biryukov., For the head. ed. S.S. Goby. K.: Attica, 2008. 840 s.
4. Law of Ukraine “On Judiciary and Status of Judges”: 30.09.2016 // Verkhovna Rada of Ukraine, 2016. № 31. Art. 545.
5. Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine No. 9 of November 1, 1996 “On the application of the Constitution of Ukraine to the administration of justice”.
6. Bezlyudko I. O., Bychkova S. S., Bobryk V. I. etc. Civil Procedure Law of Ukraine: Textbook / For the General. ed. S.S. Goby. K., 2006.
7. Chornoochenko S. I. Civil process: Type 2, alteration. and extra: Tutorial. K., 2005.
8. Stefan M. Y. Civil Procedure Law of Ukraine: Academic Course: Textbook. for students. lawyer. spec. higher. teach. closed. K., 2005.

Гой Анна Володимирівна

курсант

Институту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Гой Анна Владимировна

курсант

Института подготовки юридических кадров для Службы безопасности Украины

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Goy Anna

Cadet of the

Institute of Legal Training for the Security Service of Ukraine

Yaroslav Mudryi National Law University

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ І ЄС

ГАРМОНИЗАЦИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ И ЕС

HARMONIZATION OF LEGISLATION OF UKRAINE AND EU

Анотація. У статті аналізується важливість і складність завдання з гармонізації законодавства України з правом ЄС. Гармонізація українського законодавства є одним з основних факторів, що прискорює інтеграцію України до Європейського Союзу, але крім того вона повинна врахувати характер відносин сторін, які визначають особливі способи та принципи її здійснення.

Цей процес реалізує неймовірно важливу роль у процесі правової інтеграції та формуванні загальноєвропейських підходів до стандартів та принципів права, праворозуміння. Визначено, що гармонізація законодавства визначається як приведення законодавства держав-членів та країн – не членів у відповідність до вимог Європейського Союзу на підставі правових актів організації. Цей процес може відбуватися у формі адаптації законодавства, імплементації положень, стандартизації норм тощо.

Ключові слова: гармонізація, адаптація, імплементація, правова система України, законодавство, міжнародні правові стандарти, законодавство, Угода про асоціацію Україна-ЄС.

Аннотация. В статье анализируется важность и сложность задачи по гармонизации законодательства Украины с правом ЕС. Гармонизация украинского законодательства является одним из основных факторов, ускоряет интеграцию Украины в Европейский Союз, но кроме того она должна учесть характер отношений сторон, которые определяют особые способы и принципы её осуществления.

Этот процесс реализует невероятно важную роль в процессе правовой интеграции и формировании общеевропейских подходов к стандартам и принципам права, правопонимания. Определено, что гармонизация законодательства определяется как приведение законодательства государств-членов и стран – нечленов в соответствие с требованиями Европейского Союза на основании правовых актов организации. Этот процесс может происходить в форме адаптации законодательства, имплементации положений, стандартизации норм и тому подобное.

Ключевые слова: гармонизация, адаптация, имплементация, правовая система Украины, законодательство, международные правовые стандарты, законодательство, Соглашение об ассоциации Украина-ЕС.

Summary. The article analyzes the importance and complexity of the task of harmonizing Ukrainian legislation with EU law. Harmonization of the Ukrainian legislation is one of the main factors that accelerates the integration of Ukraine into the European Union, but it must also take into account the nature of the relations of the parties, which determine the specific ways and principles of its implementation.

This process plays an incredibly important role in the process of legal integration and the formation of pan-European approaches to the standards and principles of law and law. It is determined that the harmonization of legislation is defined as bringing the legislation of Member States and non-Member States in line with the requirements of the European Union on the basis of legal acts of the organization. This process can take the form of legislative adaptation, implementation of regulations, standardization of norms, etc.

Key words: harmonization, adaptation, implementation, legal system of Ukraine, legislation, international legal standards, legislation, Ukraine-EU Association Agreement.

Постановка проблеми. Розглядаючи сучасне національне законодавство слід звернути увагу на масштабність, важливість і складність завдання з гармонізації законодавства України з правом ЄС. Гармонізація українського законодавства є одним з основних факторів, що прискорює інтеграцію України до Європейського Союзу, але крім того вона повинна врахувати характер відносин сторін, які визначають особливі способи та принципи її здійснення.

Цей процес реалізує неймовірно важливу роль у процесі правової інтеграції та формуванні загальноєвропейських підходів до стандартів та принципів права, праворозуміння. Проте, яким би дивним це не було, але ні у міжнародно-правовій теорії, ні в сучасній правотворчій практиці України належної уваги до теорії гармонізації законодавства, з'ясуванню базових понять та підходів останнім часом не приділялося, хоча прикладні аспекти гармонізації законодавства є одними з найбільш актуальних і широко досліджуваних у зарубіжній правовій теорії, особливо в сучасному праві ЄС [1, с. 88].

Стан дослідження. Окремі аспекти питання гармонізації законодавства України та права Європейського Союзу зацікавили багатьох вчених, були предметом наукового інтересу та досліджень багатьох вітчизняних учених, серед яких можливо виділити таких найвідоміших постатей: І. Грицяк, Н. Гнидюк, Н. Пархоменко, Ю. Капіца, В. Муравйов, Г. Друзенко, С. Шевчук, Р. Петров, В. Забігайло, О. Зеркаль, та багато інших. Проте процес адаптації законодавства України до права ЄС є динамічним явищем та обіймає досить велике коло питань, якщо проводити їх комплексний аналіз, то яскраво виражається та зумовлюється постійна актуальність досліджень, що присвячені цьому, та їхнє подальше здійснення.

Олександр Черинько звертає увагу на те, що останній звіт Європейського парламенту про імплементацію Угоди про асоціацію з Україною зосереджується на екстреній необхідності подальшої допомоги, що буде спрямована на розбудову потенціалу Верховної Ради України та ключових міністерств у цілях імплементації.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні немає чіткого єдиного визначення терміну гармонізація законодавства України і ЄС, а щодо доктринального рівня, то вчені пропонують різні підходи до розуміння сутності та змісту досліджуваного явища. С. Дудар у своїй праці зазначає: «Аналіз вітчизня-

ної нормативно-правової бази, практичних заходів з гармонізації законодавства України дає можливість зробити висновок про багатоаспектне розуміння цього процесу, що вносить не лише у практику, а й у теорію плутанину та суперечності. Зокрема, виявлена невизначеність щодо сутності гармонізації унеможливорює з'ясування адекватного їй змісту поняття гармонізації, а відтак його визначення» [2, с. 12–13]. В Угоді про асоціацію, як і в інших міжнародних угодах ЄС, не міститься визначення поняття «гармонізація». В Угоді лише зазначаються традиційні для права Євросоюзу термінами, наприклад «регуляторне зближення» (статті 64, 114, 124, 133, 322), «зближення» (Преамбула, статті 1, 59, 84, 337, 358, 375, 405, 417, 428, 474 і т. д.), «гармонізація» (статті 359, 404), «взаємне визнання правил» (статті 70, 83, 106, 140), «адаптація» (стаття 138), «законодавче зближення» (статті 149, 152), «визнання міжнародних принципів і стандартів» (статті 291, 346, 378, 385), «транспозиція» (статті 56, 65, 96) тощо.

Тому можливо зробити висновок, що в Угоді зазначені різноманітні способи реалізації одного й того самого процесу, головною метою якого є створити однакові правові умови для суб'єктів співробітництва України та ЄС.

Якщо схилитися до думки Ю. Шемшученко, що зауважує про необхідність сьогодні проводити нові комплексні наукові дослідження питань гармонізації українського законодавства і права з європейським правом. Тому необхідно створити теорію правової гармонізації, як наукове підґрунтя для вирішення практичних завдань [3, с. 40]. У «Словнику термінів і понять із міжнародного та європейського права», виданому Інститутом законодавства Верховної Ради України, гармонізація законодавства визначається як приведення законодавства держав-членів та країн — не членів у відповідність до вимог Європейського Союзу на підставі правових актів організації. Цей процес може відбуватися у формі адаптації законодавства, імплементації положень, стандартизації норм тощо [4]. В Україні на підзаконному рівні термін «гармонізація» переважно застосовується для визначення відповідності нормативно-правових актів, нормативних документів і методичної документації вимогам директив Європейського Союзу.

Передумовою гармонізації національного законодавства із законодавством міжнародних організацій, можна вважати адаптацію, що є складовою

інтеграційних процесів та являє собою певний планомірний процес, який включає кілька послідовних стадій, на кожній з яких має досягатися певний ступінь відповідності національного законодавства міжнародно-правовим нормам і стандартам. Н. М. Пархоменко називає такі:

- 1) визначення критеріїв гармонізації в різних сферах інтеграційної взаємодії відповідно до укладених договорів та визначення галузей законодавства, що потребують гармонізації, окреслення відповідного кола проблем правового регулювання в цій галузі;
- 2) співвідношення мети і завдань правового регулювання інтеграційної взаємодії, правова експертиза та порівняльно-правовий аналіз національних законодавчих та інших нормативно-правових актів, визначення їх відповідності укладеним міжнародним договорам та вироблення пропозицій щодо їх гармонізації з урахуванням наслідків гармонізації на національному рівні та впливу на національну правову систему; узгодження понять і термінів національного права та права міжнародних організацій, міжнародних договорів;
- 3) визначення та затвердження переліку нормативно-правових актів, що потребують гармонізації з урахуванням їхньої юридичної сили, а також переліку міжнародних договорів, які необхідно укласти з метою гармонізації, визначення оптимальних форм та засобів, рівнів та меж гармонізації;
- 4) синхронна розробка та прийняття нових нормативно-правових актів або внесення змін у діюче законодавство відповідними державними органами, подолання існуючих колізій між національним та міжнародним правом або правом міжнародних організацій чи їхніх об'єднань шляхом застосування відповідних процедур визнання загально визнаних принципів права, правових стандартів та їх закріплення у національному законодавстві; врахування загальних і специфічних вимог під час входження нормативних приписів актів міжнародних організацій у національну правову систему тощо [5, с. 338–340].

Професор Отто Люхтерхандт, вважає, що завдання гармонізації вимальовуються у трьох аспектах:

- 1) у відносинах між правовими приписами нижчого і вищого рівнів, наприклад, гармонізація положень закону з приписами Конституції; 2) у відносинах між нормами однакового рівня, наприклад, гармонізація двох правових приписів, які не узгоджуються/суперечать один одному; 3) у відносинах між різними системами правопорядку, які є самостійними та існують незалежно одна від одної, наприклад, між правопорядком міжнародного/європейського права і національним правом України. Так, саме у третьому аспекті вчений пропонує розглядати гармонізацію права і законодавства України і ЄС, а також питання гармонізації приписів Ради Європи щодо прав і свобод людини і права України [6, с. 58].

Ю. Шемшученко зазначає, що гармонізація національної та європейської правових систем не може здійснюватись механічно, адже діє принцип державного суверенітету кожної країни. В. Опришко підтверджує важливість визначення методів вирішення даного завдання. Він зазначає, що розпочинати процес гармонізації необхідно з приведення норм Конституції України до міжнародних стандартів, бо норми і принципи міжнародного права є «правотворчими факторами розвитку конституційного та інших галузей законодавства». Слід зазначити, що треба постійно розширювати межі національного законодавства за рахунок норм і принципів міжнародного права, закріплених у міжнародних договорах. Саме це буде активно сприяти послідовним наближенню законодавства України до міжнародної системи права, усуненню протиріч і юридичних колізій між ними.

Щодо загальної підсумованої діяльності дослідники з СНД, то вони зазвичай виокремлюють зовнішній і внутрішній рівні гармонізації законодавства. На зовнішньому рівні гармонізація здійснюється через співвідношення міжнародного і національного права, а також способів забезпечення дії міжнародно-правових положень у правових системах окремих країн. На внутрішньому — шляхом усунення невідповідності норм права в окремій національній системі права, з метою надання їй несуперечливого характеру. При цьому дослідники Західної і Центральної Європи розширюють зміст поняття гармонізація і розглядають її як один з інструментів інтеграції у різних соціальних сферах. Зокрема правову гармонізацію розуміють по-різному: як створення передумов для прийняття і застосування компетентними органами різних країн подібних нормативно-правових актів; зменшення/усунення відмінностей у правовому регулюванні; як спільну еволюцію двох чи більше країн до загальних стандартів поведінки та правових засобів їх забезпечення; як процес, спрямований на формування однорідного правового середовища країн-членів ЄС в рамках європейських інтеграційних об'єднань та участь у цих процесах третіх країн [9, с. 8–9].

1998 року було створено Міжвідомчу координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Ключову роль у ній мало Міністерство юстиції України, головним завданням якого постала координація процесу наближення законодавства України до ЄС на урядовому рівні.

Першим документом, який заклав правові засади гармонізації українського законодавства з правом Євросоюзу ще до набуття чинності УПС, стала Тимчасова угода між Україною та ЄС про торгівлю та торговельне співробітництво, підписана 1 червня 1995 року у Брюсселі [8]. Вона була замінена на Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їхніми державами-членами від 14 червня 1994 р. (далі —

УПС), ратифікованої Законом України № 237/94-ВР від 10.11.1994 р.

Якщо проаналізувати положення УПС та інших документів, що стосуються гармонізації, то можна дійти висновку, що майже всі вони належать до категорії так званого «м'якого» права, тобто окреслюють в основному наміри, а не конкретні зобов'язання сторін. Такий фактор ставить у залежність просування гармонізації законодавства від заінтересованості сторін, що, в свою чергу, надає їхнім діям політичне забарвлення. Саме тому, провідним недоліком гармонізації законодавства України з правом ЄС на основі УПС став брак нагляду за цим процесом із боку компетентних українських установ та Європейського Союзу. Крім того, досліджуваний процес не було пов'язано із здійсненням внутрішніх реформ у нашій державі.

При здійсненні гармонізації, Україні слід врахувати, що цей процес має переважно односторонній характер, адже не потребує виконання взаємних заходів сторін з узгодження їхніх правових норм, а стосується лише змін в українському законодавстві для його гармонізації з нормами права Євросоюзу. Фактично Україна жодним чином не може впливати на процес нормоутворення в системі ЄС, виступаючи лише в ролі дестинатора (адресата визнання) правових приписів організації. Чимало невизначеностей існує й щодо встановлення точного змісту актів Євросоюзу, з якими треба гармонізувати українське законодавство. Тлумачення цих документів входить винятково до компетенції Суду ЄС, котрий, проводячи цю процедуру, може частково змінювати їхній зміст. Але країна, яка гармонізує своє законодавство з правом Євросоюзу, не в змозі стежити за такими змінами, вчасно враховуючи їх шляхом унесення поправок до свого законодавства, яке підлягає гармонізації. З другого боку, під час гармонізації законодавства України з правом ЄС обов'язково потрібно усвідомлювати те, що акти інститутів організації діють у відповідному правовому середовищі, адже вони є частиною правової системи Євросоюзу. А гармонізація практично призводить до перенесення положень певних актів ЄС до правової системи іншої країни, яка функціонує за своїми закономірностями. Зокрема, українські правники не завжди можуть урахувати всі юридичні тонкощі відповідного документа ЄС, зокрема чітке розуміння використаної в ньому юридичної технології, причин його ухвалення та особливостей реалізації. Усе це може призвести до перекручування змісту національних норм, запроваджених на основі процесу гармонізації [7, с. 104].

В Україні здійснили гармонізацію багатомовного словника ЄС «EUROVOC». За допомогою якого здійснюється пошук термінів та текстів в іншомовних базах даних нормативно-правових актів країн ЄС. Необхідно створювати автоматизовані перекладачі з іноземних мов, розробляти програмне забезпе-

чення смислового порівняння текстів. Слід також розуміти, що зміни до термінів, включених у закони України, які схвалені шляхом голосування, можуть вноситись лише шляхом голосування у парламенті, що є перешкодою гармонізації термінології актів України з термінологією ЄС [10, с. 112–114].

Неможливо не погодитися з неймовірно влучним висловом В. Тація та Ю. Грошевог: «Зближення правових систем європейських держав нині є найважливішою традицією формування галузей національного права і галузей національного законодавства» [11, с. 53].

Також поважною проблемою, на яку наражаються Україна та всі інші країни — не члени Євросоюзу в процесі гармонізації національного законодавства з правом європейських інтеграційних організацій, є потреба враховувати подальший розвиток права ЄС у галузі інтелектуальної власності [12, с. с. 464–467.]. Для того щоб забезпечити такий же високий рівень захисту інтелектуальної власності, як і в Європейському Союзі, наша держава має звертати свою увагу на нові міжнародні конвенції, і акти ЄС, які створюють відносини у цій сфері.

Упродовж декількох років Україна є пріоритетною країною для Європейського Союзу у сфері захисту прав інтелектуальної власності. У звіті Європейської Комісії про охорону та захист інтелектуальної власності у третій країнах за 2013 р. зроблено висновок про те, що піратство і підробки залишаються головними проблемами України [13].

Як відомо, 21 березня 2014 р. під час Позачергового Саміту Україна–ЄС було підписано політичну частину Угоди, а 27 червня 2014 р. під час засідання Ради ЄС — економічну частину включно з розділом IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», який становить 2/3 від усього обсягу основної частини Угоди та містить окрему главу, присвячену питанням інтелектуальної власності. 16 вересня 2014 року Верховна рада України та Європейський парламент синхронно ратифікували Угоду. Україна передала до депозитарію ратифікаційні грамоти і завершила, таким чином, усі внутрішньодержавні процедури [14].

Як зазначено на офіційному порталі органів виконавчої влади України, Угода за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним ЄС. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Передбачена Угодою ПВЗВТ між Україною та ЄС визначатиме правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС [14].

Питанням захисту прав інтелектуальної власності присвячена глава 9 розділу IV Угоди. Частиною I передбачені загальні положення, зокрема, цілі та характер і сфера дії зобов'язань. Угодою визначені дві цілі у сфері інтелектуальної власності: спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території Сторін, а також досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності.

У сфері захисту прав інтелектуальної власності основна увага приділяється трьом складовим: належному впровадженню стандартів щодо справляння мита з прав інтелектуальної власності, закріплених у Висновках Директиви 2004/48/ЄС та Регламенті № 608/2013; вжиттю ефективних заходів проти піратства і піратства з метою протидії порушенням прав інтелектуальної власності та посиленню боротьби з Інтернет-піратством[13].

У галузі енергетики Угода про асоціацію передбачає поглиблення співпраці сторін з метою досягнення ринкової інтеграції включно зі зближенням енергетичного законодавства, створення ринків енергетики, на яких діятимуть наближені до законодавства ЄС правила і стандарти. З цією метою Україна має розширювати співробітництво з європейськими та міжнародними організаціями зі стандартизації у сфері енергетики. Додаток XXVII до УА містить перелік більш ніж 30 регламентів і директив ЄС, з якими Україна має гармонізувати своє законодавство (ст. 337).

У сфері транспорту співпраця України та Євросоюзу здійснюватиметься на основі спеціальних транспортних угод, а також міжнародних угод, сторонами яких вони є, та шляхом їх участі у міжнародних організаціях. Україна поступово зближуватиме своє законодавство з діючими стандартами та політиками Євросоюзу, здійснюючи імплементацію заходів, які містяться у Додатку XXXI до Угоди про асоціацію [14].

При здійсненні промислової і підприємницької політики Україна має враховувати визнані міжнародні принципи і стандарти. Це стосується насамперед діяльності малих і середніх підприємств. Україна запровадить гарну практику стосовно методів регулювання, яка включає принципи ЄС (статті 378, 379).

Надання фінансових послуг має здійснюватися на основі зближення законодавства України з визнаними міжнародними стандартами стосовно регулювання і нагляду. Відповідний перелік *aquis* ЄС у цій сфері міститься у главі 6 розділу IV Угоди про асоціацію[15].

Управління державними фінансами, куди входить бюджетна політика, внутрішній контроль та зовнішній аудит, має здійснюватися на основі міжнародних стандартів (ст. 346).

В свою чергу, реформування системи місцевого самоврядування вимагає більш повного приведення національного законодавства у відповідність із принципами Європейської Хартії місцевого самоврядування, у якій передбачені наступні стандарти, а саме, принцип пріоритетності прав і свобод громадян у сфері місцевого самоврядування, чітке правове регулювання комунальної власності, доходної частини місцевих бюджетів, гарантії прав органів місцевого самоврядування у відносинах з місцевими органами виконавчої влади тощо.

Отже, на сьогоднішній день очікується, що Україна наблизилася до європейських стандартів як технічного, так і нетехнічного характеру. А реалізація Угоди про асоціацію відкриває для України перспективу залучення до процесу європейської інтеграції.

Висновки. Держава може по-різному визначати свій курс в області права: здійснювати політику на зближення національних законодавств, його гармонізацію або ж вести політику на підтримку національних законодавств, національних особливостей правової системи, введення обмежувальних режимів для іноземних держав. В процесі вдосконалення права і правової системи державним органам повинні належати мінімум три головні функції: збереження правової стабільності, дотримання владою і громадянами позитивного права, поступове звуження сфери державної компетенції. Роль держави в даному випадку полягає в тому, щоб правильно і своєчасно реагувати на мінливу правову ситуацію і перейти до закріплення підсумків нової якості правової системи тільки тоді, коли для цього дозріють необхідні передумови. Таким чином, процес модернізації правової системи повинен бути строго керованим з боку держави.

Література

1. Малишева Н. Р. Теоретичні аспекти гармонізації національного законодавства з міжнародним правом. С. 87–92 / Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матеріали науково-практичної конференції (жовтень, 1998 р.) // Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 1998. 434 с.
2. Дудар С. К. Гармонізація законодавства: проблеми визначення поняття // Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2002. Випуск. 17. С. 11–16.
3. Шемшученко Ю. С. Теоретические проблемы гармонизации законодательства Украины с европейским правом. С. 35–42 / Проблемы гармонизации законодательства Украины и стран Европы // Под общ. ред. Е. Б. Кублик, В. В. Цветкова. Киев, 2003. 528 с.
4. Законотворчість. Словник термінів і понять з міжнародного та європейського права. Київ, 2005. 160 с.

5. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види // Часопис Київського університету права. 2012. № 1.
6. Люхтерхандт О. До проблеми гармонізації законодавства України з Європейською Конвенцією про захист прав і основних свобод людини. С. 57–60 / Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матеріали науково-практичної конференції (жовтень, 1998 р.) // Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 1998. 434 с.
7. Herrnfeld H.-H. Europeans by Law. Gutersloh, 1996. P. 104–105.
8. Official Journal of the European Union, 1995. L311/2. URL: <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:1995:311:SOM:EN:HTML>
9. Данильян О. Г. Гармонізація європейського і національного права: теоретико-методологічний аспект. С. 8–10. / Проблеми державно-правового розвитку в умовах європейської інтеграції і глобалізації: матеріали міжнар. наук. семінару (м. Харків, 16 трав. 2008 р.) // Редкол.: Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, Г. В. Чапала. Х.: Право, 2008. 204 с.
10. Швец М. Методи і засоби інформатики у вирішенні проблем гармонізації законодавства України з європейським правом // Вісник академії правових наук України: зб. наук. пр. Х.: Право, 2004. № 3 (38). С. 112–114.
11. Тацій В. Я., Грошевий Ю. М. Проблеми зближення європейських правових систем як умова гармонізації законодавства України. С. 53–57 / Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матеріали науково-практичної конференції (жовтень, 1998 р.) // Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 1998. 434 с.
12. Хаустова М. Г. Правова глобалізація // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / за ред. О. В. Петришина (голова) та ін. Х.: Право, 2016 Т. 3: Загальна теорія права. 2017. 952 с.
13. Розвиток і захист інтелектуальної власності в Україні URL: http://sips.gov.ua/i_upload/file/Ukraine_IP_Report_UKRAINE_LR.pdf
14. Угода про асоціацію між Україною та європейським Союзом URL: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344
15. Про схвалення Рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 березня 2015 р. № 207-р [On Approval of the Recommendations of the Association Council between Ukraine and the EU on the Implementation of the Association Agenda between Ukraine and the EU: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 13, 2015 No.207-p]. URL: http://www.kmu.gov.ua/kmu/document/248046005/st06978%20UA_15-1%20final.pdf

References

1. Malysheva N.R. Teoretychni aspekty harmonizatsii natsionalnogo zakonodavstva z mizhnarodnym pravom. S. 87–92 / Problemy harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy z mizhnarodnym pravom: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii (zhovten, 1998 r.) // Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. Kyiv, 1998. 434 s.
2. Dudar S.K. Harmonizatsiia zakonodavstva: problemy vyznachennia poniattia // Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky. 2002. Vypusk. 17. S. 11–16.
3. Shemshuchenko Yu.S. Teoretycheskye problemy harmonyzatsyy zakonodatelstva Ukrainy s evropeiskym pravom. S. 35–42 / Problemy harmonyzatsyy zakonodatelstva Ukrainy y stran Evropy // Pod obshch. red. E. B. Kubko, V. V. Tsvetkova. Kyev, 2003. 528 s.
4. Zakonotvorchist. Slovnyk terminiv i poniat z mizhnarodnogo ta yevropeiskoho prava. Kyiv, 2005. 160 s.
5. Parkhomenko N.M. Harmonizatsiia zakonodavstva Ukrainy z yevropeiskym ta mizhnarodnym pravom: metody, etapy, vydy // Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2012. № 1.
6. Liukhterkhandt O. Do problemy harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy z Yevropeiskoiu Konventsiiieu pro zakhyst prav i osnovnykh svobod liudyny. S. 57–60 / Problemy harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy z mizhnarodnym pravom: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii (zhovten, 1998 r.) // Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. Kyiv, 1998. 434 s.
7. Herrnfeld H.-H. Europeans by Law. Gutersloh, 1996. R. 104–105.
8. Official Journal of the European Union, 1995. L311/2. URL: <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:1995:311:SOM:EN:HTML>
9. Danylian O. H. Harmonizatsiia yevropeiskoho i natsionalnogo prava: teoretyko-metodolohichniy aspekt. S. 8–10. / Problemy derzhavno-pravovoho rozvytku v umovakh yevropeiskoi intehratsii i hlobalizatsii: materialy mizhnar. nauk. seminaru (m. Kharkiv, 16 trav. 2008 r.) // Redkol.: Yu. P. Bytiak, I. V. Yakoviuk, H. V. Chapala. Kh.: Pravo, 2008. 204 s.
10. Shvets M. Metody i zasoby informatyky u vyrishenni problem harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy z yevropeiskym pravom // Visnyk akademii pravovykh nauk Ukrainy: zb. nauk. pr. Kh.: Pravo, 2004. № 3 (38). S. 112–114.
11. Tatsii V. Ya., Hroshevyi Yu. M. Problemy zblyzhennia yevropeiskykh pravovykh system yak umova harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy. S. 53–57 / Problemy harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy z mizhnarodnym pravom: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii (zhovten, 1998 r.) // Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. Kyiv, 1998. 434 s.

12. Khaustova M. H. Pravova hlobalizatsiia // Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia: u 20 t. / za red O. V. Petryshyna (holova) ta in. Kh.: Pravo, 2016 T.3: Zahalna teoriia prava. 2017. 952 s.

13. Rozvytok i zakhyst intelektualnoi vlasnosti v Ukraini URL: http://sips.gov.ua/i_upload/file/Ukraine_IP_Report_UKRAINE_LR.pdf

14. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta yevropeiskym Soiuzom URL: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344

15. Pro skhvalennia Rekomendatsii Rady asotsiatsii mizh Ukrainoiu ta YeS pro implementatsiiu Poriadku dennoho asotsiatsii mizh Ukrainoiu ta YeS: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 bereznia 2015 r. № 207- r [On Approval of the Recommendations of the Association Council between Ukraine and the EU on the Implementation of the Association Agenda between Ukraine and the EU: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 13, 2015 No.207-p]. URL: http://www.kmu.gov.ua/kmu/document/248046005/st06978%20UA_15-1%20final.pdf

Горlach Карина В'ячеславівна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Horlach Karina Vyacheslavovna

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Horlach Karina

Student of the

Yaroslav Mydriy National Law University

Науковий керівник:

Ковтун Марина Сергіївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЩОДО ЇЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОРУЖИЯ В УКРАИНЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО ЛЕГАЛИЗАЦИИ

LEGAL REGULATION OF WEAPONS IN UKRAINE AND THE PROSPECTS OF LEGALIZATION

Анотація. Стаття присвячена дослідженню питання легалізації деяких видів зброї в Україні. Проводиться порівняльний аналіз сучасного стану правового регулювання цього питання із перспективним, в контексті розроблення нової системи законодавства у сфері використання зброї.

Ключові слова: легалізація, вогнепальна зброя, цивільна зброя, громадяни, законодавство.

Аннотация. Статья посвящена исследованию вопроса легализации некоторых видов оружия в Украине. Проводится сравнительный анализ современного положения правового регулирования этого вопроса с перспективным, в контексте разработки новой системы законодательства в сфере использования оружия.

Ключевые слова: легализация, огнестрельное оружие, гражданское оружие, гражданин, законодательство.

Summary. The article is devoted to the study of the issue of legalization of certain weapons in Ukraine. A comparative analysis of the current state of legal regulation of this issue with a promising one is conducted in the context of developing a new system of legislation in the field of the use of weapons.

Key words: legalization, firearms, civilian weapons, citizen, legislation.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні актуальною залишається проблема щодо легалізації вогнепальної, холодної, пневматичної зброї, яка на цей час доступна лише для окремих категорій громадян. На таку зброю діє спеціальна дозвільна система, яка регулюється органами поліції і регу-

люється наказом Міністерства внутрішніх справ України № 622 від 21.08.1998 року «Про затвердження положення Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного

виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами смертельної дії та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» (далі — наказ МВС № 622). Доступними для українців сьогодні є лише спеціальні засоби самооборони, а саме упаковки з аерозолями сльозоточивої та дратівної дії (газові балончики), обіг яких врегульовано постановою Кабінету Міністрів України від 07.09.1993 року № 706 «Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії». Ці засоби самозахисту можна вільно придбати у спеціалізованих магазинах, однак треба відзначити їх невисоку ефективність. Саме тому у суспільстві гостро постає проблема щодо легалізації зброї — для забезпечення здоров'я і життя громадян України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні питання щодо легалізації зброї та вирішення законодавчої проблеми в цій сфері вивчали такі дослідники, як: А. Вознюк, Д. Ткачук, В. Осадчий, О. Бусол тощо.

Метою статті є дослідження основних засад та правового регулювання у сфері виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання зброї, а також прогнозування можливих змін у цій сфері, враховуючи зарубіжний досвід.

Виклад основного матеріалу. У багатьох країнах світу зброя є легалізованою, знаходиться у вільному обороті та доступна для всіх категорій населення. Найвиразнішим прикладом у цьому контексті є США. У другій поправці до Конституції США, яка була ратифікована 15 грудня 1975 року закріплюється таке положення: «Через те, що для безпеки вільної держави потрібна добре організована міліція, право народу мати і носити зброю не повинне обмежуватися». Доцільним буде навести думки політика Джорджа Мейсона, який багато уваги у своїх статтях та листах присвятив правовому статусу зброї. Він стверджував, що найкращий спосіб поневолити людей — обеззброїти їх, і історія не раз це доводила. Сам Джордж Мейсон був послідовником англійської юридичної школи, представники якої вважали, що право на носіння зброї є одним із природних і невід'ємних прав людини на самооборону, правом дарованим Богом, а не сувереном чи законодавчим органом [1, с. 57–60].

З метою перейняття досвіду США, громадяни України навіть зареєстрували електронну петицію у травні 2019 року, ініціатором якої був О. І. Швац. Автор петиції пропонував легалізувати хоча б травматичну зброю для вільного самозахисту й внести зміни до закону щодо здійснення самооборони. Але петиція набрала 317 голосів із 25 000 необхідних, а тому не була підтримана [2].

На разі, як уже згадувалося раніше, існує спеціальний порядок набуття права власності на такі

види зброї, як: вогнепальна гладкоствольна мисливська зброя, вогнепальна мисливська нарізна зброя (мисливські карабіни, гвинтівки, комбінована зброя з нарізними стволами) газові пістолети, револьвери і патрони до них, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії, холодна та пневматична зброя калібру понад 4,5 міліметра та швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду [3]. Для отримання права власності на володіння цими видами майна необхідно мати дозвіл від органів поліції відповідно до вищезгаданого наказу МВС № 622. Видача такого дозволу громадянам, відповідно до наказу, має відбуватися після проведеного з ними вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з нею, її застосування та використання, що здійснюється у відповідних пунктах вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування після здачі заліку та отримання довідки. Окрім здачі заліку, особи повинні в установленому законодавством порядку укласти договір страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброєю, за шкоду, яка може бути заподіяна третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї [4].

Найбільш доступними для українців залишаються аерозолі сльозоточивої та дратівливої дії (газові балончики), які не мають особливої процедури набуття права власності на них, вони можуть бути придбані громадянами, які досягли 18-річного віку без дозволу органів внутрішніх справ у спеціалізованих магазинах, окремих секціях магазинів. Але постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.1993 р. № 706 «Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії» хоч і не передбачає дозволу на придбання та застосування газових балончиків, але визначає порядок їх застосування. Так, перед застосуванням спеціальних засобів самооборони громадянин, якщо є можливість, зобов'язаний попередити нападника про свій намір їх застосувати [5].

Однак не лише проблема безпеки громадян є приводом для легалізації зброї. Адже завдяки тому, що в Україні обіг зброї чітко не регулюється її можна придбати незаконно й вільно переміщати зброю доки особу, наприклад, не затримують під час вчинення злочину. По-друге, відсутність державного регулювання унеможливорює ідентифікацію власника зброї, яку буде виявлено як знаряддя вчинення злочину або ж адміністративного правопорушення; по цій самій причині багато осіб просто звільняються від кримінальної чи адміністративної відповідальності [6].

Який же перший крок має бути здійснений для того, щоб запустити механізм легалізації зброї в нашій державі? Перш за все, законодавство України,

на сьогодні, не здатне регулювати всі аспекти при вільному доступі до права володіння зброєю. Це пояснюється тим, що обіг зброї в Україні врегульовано лише наказом МВС № 622.

Досліджувати проблеми законодавства щодо регулювання правового статусу зброї почав ще в 2004 році В. І. Осадчий. Він наголошував на тому, що вогнепальна зброя є крайнім засобом, тобто таким, що може призвести до втрати найвищої соціальної цінності — людського життя або інших несприятливих наслідків як для громадян так і для осіб, котрі застосовують вогнепальну зброю, а тому умови і межі застосування вогнепальної зброї мають регламентуватися лише законом. До того ж передбачення умов і меж застосування вогнепальної зброї різними нормативно-правовими актами не тільки повторює помилки, що існують, а й породжує нові. Підсумовуючи, науковець стверджував, що умови та межі застосування вогнепальної зброї можна передбачити в одному законі, наприклад в законі України «Про зброю» [7, с. 30–31].

Вивченням цієї проблеми також займалася О. Бузол. Вона наголошує, що питання самозахисту громадян нині регулюється статтями 24, 27 і 57 Конституції України, а також статтею 36 Кримінального кодексу України «Необхідна оборона», однак слово «зброя» в них не згадується. А на накази МВС, які регулюють сферу використання зброї можна почути безліч нарікань, деякі фахівці вважають їх взагалі не чинними.

Доцільний варіант щодо вирішення цього питання запропонував народний депутат М. Катеринчук, який став ініціатором проекту закону про зброю, що розширював межі необхідної самооборони. Проектом запроваджувався дозвіл на тримання зброї та застосування її щодо будь-якої особи, котра проникне до житлового приміщення з наміром вчинити насильство. Так, наприклад, у Техасі на початку 2016 року вступив у дію закон, котрий дозволяє відкрите носіння зброї, особам, що мають на це ліцензію. Це було зроблено після того, як частішими стали випадки стрілянини в публічних місцях, що сьогодні є проблемою і для України [8, с. 12–13].

До Верховної Ради України свого часу подавалися проекти законів: № 1135 «Про вогнепальну зброю цивільного призначення від 01.12.2014 року, та № 1135–1 «Про цивільну зброю та боєприпаси» від 01.12.2014 року. Однак вже 29.08.2019 року вони були відкликани.

Сам процес легалізації можемо спрогнозувати спираючись саме на вище згадані законопроекти, оскільки, як вже згадували, в Україні не діють закони пов'язані з легалізацією зброї. Одним з таких етапів буде створення відповідного реєстру — Державного реєстру прав на цивільну зброю. З його допомогою можна буде ідентифікувати власника

зброї. Порядок його ведення має визначитися і контролюватися Кабінетом Міністрів України.

Вище була наведена процедура набуття права на володіння зброєю громадянами за нинішнім законодавством (а саме згідно з наказом МВС № 622), але за законопроектом № 1135 процедура набуття права власності на зброю значно спрощена. Стаття 17 цього законопроекту передбачає передання продавцем покупцю свідоцтва (іменного документа), який дає право його володільцю придбавати та використовувати зброю. Але свідоцтво має видаватися лише за умови відсутності в особі певних обмежень на придбання зброї передбачених у законопроекті № 1135 і не може передаватися у спадок. Спрощення полягає і в тому, що отримати таке свідоцтво необхідно буде лише при першій покупці, а вже при наступних тільки пред'явити його продавцеві. Дія такого свідоцтва має бути безстроковою, однак вона може бути призупинена або ж скасована в порядку та на умовах, передбачених цим законопроектом. Однак особа має право на поновлення дії свідоцтва або повторне отримання. Незмінним має залишитися те, що особа, яка бажає придбати зброю, повинна пройти навчання щодо застосування зброї та отримати відповідний сертифікат.

Перед укладанням договору продавець зобов'язаний буде перевірити інформацію про наявність обмежень та заборон щодо придбання зброї покупцем, для цього він зможе скористатися відповідними реєстрами. Якщо ж у покупця відсутні будь-які обмеження, то продавець укладає з ним договір купівлі продажу зброї та формує реєстраційну справу [9].

На нашу думку, буде цілком доцільним надати офіційного статусу зброї в Україні, особливо враховуючи ситуацію, що склалася на сьогодні. А саме, слід враховувати наступні фактори: 1) зафіксовано випадки, коли особи, які брали участь в операції об'єднаних сил (ООС) намагалися збути вогнепальну зброю та боєприпаси з корисною метою; 2) частим явищем стала стрілянина на вулицях деяких міст України; 3) Україна як правова держава, яка переїмає міжнародний досвід, неодмінно має скористатися практикою розвинутих країн, в яких офіційний статус зброї закріплено на законодавчому рівні.

Висновки. Дослідивши питання правового регулювання зброї в Україні перше, що слід відзначити це те, що легалізації доступу до зброї має передувати процедура прийняття єдиного закону, який би закріплював право власності на зброю та регулював би її застосування. По-друге, ми поділяємо точку зору щодо необхідності надання зброї офіційного статусу, оскільки сьогодні в Україні стали частішими випадки застосування зброї (особливо вогнепальної) посеред вулиці, громадянам має бути закріплене право на самозахист, зокрема, шляхом застосування зброї.

Література

1. Палант Б. Білль про права (практика застосування). Харків: Право, 2018. 264 с.
2. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/53260>
3. Про право власності на окремі види майна: постанова Верховної Ради України від 24.01.1995 р. № . 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12>
4. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: Наказ Міністерства Внутрішніх Справ України від 21.08.1998 р. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98>
5. Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії: постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.1993 р. № 706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-93-%D0%BF>
6. Вознюк А. За чи проти — правові аргументи адвокатів про легалізацію зброї в Україні // Бізнес Цензор. 2019. URL: https://biz.censor.net.ua/columns/3151120/za_chi_proti_ppravov_argumenti_advokatv_pro_legalzatsyu_zbro_v_ukran
7. Осадчий В. І. Доцільність регламентування умов і меж застосування вогнепальної зброї в одному законі // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2004. № 1. С. 25–32.
8. Бусол О. Ю. Кому не вигідна легалізація нарізної вогнепальної зброї в Україні // Юридичний Вісник України. 2017. № 12. С. 12–13.
9. Проект Закону про цивільну зброю і боеприпаси. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52809

УДК 340.15(477)

Матвеев Віктор Володимирович

викладач

*Державний вищий навчальний заклад
«Чернівецький індустріальний коледж»*

Матвеев Виктор Владимирович

преподаватель

*Государственное высшее учебное заведение
«Черновицкий индустриальный колледж»*

Matvieiev Viktor

Teacher

State Higher Educational Institution

«Chernivtsi Industrial College»

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ М. ГРУШЕВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1917–1918 РОКІВ

ГОСУДАРСТВЕННО-ПРАВОВЫЕ ВЗГЛЯДЫ М. ГРУШЕВСКОГО В КОНТЕКСТЕ РЕВОЛЮЦИОННЫХ СОБЫТИЙ 1917–1918 ГОДОВ

STATE-LEGAL VIEWS OF M. GRUSHEVSKY IN THE CONTEXT OF THE REVOLUTIONARY EVENTS OF 1917–1918

Анотація. В статті відображено основні характеристики поглядів М. Грушевського про державу і право, що сформувалися під впливом революційних подій 1917–1918 років.

Ключові слова: держава, право, революція, концепція.

Аннотация. В статье отражены основные характеристики взглядов М. Грушевского о государстве и праве, сформировавшиеся под влиянием революционных событий 1917–1918 годов.

Ключевые слова: государство, право, революция, концепция.

Summary. The article describes the main characteristics of M. Hrushevsky's views on the state and law, formed under the influence of the revolutionary events of 1917–1918.

Key words: state, law, revolution, concept.

Постановка проблеми. Постать Михайла Грушевського в історії української держави швидше є трагічною, ніж суперечливою. Із плином часу змінювалися його погляди, еволюціонували суспільно-політичні та історико-правові концепції, філософське сприйняття життя.

Як політик він пройшов шлях від засновника політичних партій Галичини, Києва та Наддніпрянщини до творця засад Української незалежної держави. Він був головою Центральної Ради, а згодом визнав радянську владу в Україні і висловив готовність служити їй.

У радянський період історії, його наукова, педагогічна, просвітницька, громадська та політична діяльність подавалися у викривленому світлі.

Тож потрібно заповнити наявні прогалини щодо вивчення поглядів М. Грушевського про державу і право, очистити його спадщину від численних фальсифікацій, показати роль і значення мислителя в розвитку новітньої української політичної та правової думки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти чинників формування державно-правових поглядів Михайла Грушевського, їх факторів впливу на державотворчі процеси доби Центральної Ради та еволюцію державотворчих поглядів ученого містяться в працях відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Т. Андрусика, Ю. Бойка, С. Бостана, І. Верби, В. Верстюка, Л. Винара, В. Винниченка,

І. Гирича, Я. Голобородька, І. Данюка, Д. Дорошенка, С. Журавльова, Л. Зашкільняка, Є. Зозулі, В. Ідзя, М. Камінського, М. Кармазіної, М. Кияна, Л. Когород, Л. Комзюка, О. Копиленка, М. Кордуби, Г. Корольова, С. Кульчицького, В. Кухара, В. Марчучка, М. Поліковського, Т. Приймака, О. Прицака, В. Рум'янцева, С. Сворака, В. Солдатенка, І. Терлюка, Ю. Фігель та ін..

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Визначити особливості політико-правових поглядів М. Грушевського в період функціонування Центральної Ради.

Виклад основного матеріалу. Події лютого 1917 року в Російській імперії стали справжнім катализатором кардинальних змін держави. Ліквідація самодержавства та проголошення демократичних перетворень викликали бурхливий розвиток нових політико-правових, соціально-економічних та культурних процесів. Демократизація суспільства, реальна легалізація багатопартійності, діяльність великої кількості осередків самоуправління на місцевому рівні — такими були основні характеристики генези революційного процесу в Україні [9, с. 382–383]. Представники вітчизняної еліти виступили ініціаторами підтримки проголошених революцією національних, соціально-економічних, політико-правових гасел, і як наслідок, почався процес утворення загальноукраїнського громадсько-політичного центру — Української Центральної Ради.

Сам М. Грушевський, котрого С. В. Кульчицький називає «найбільшим моральним авторитетом для українських політичних діячів» [7, с. 217], чітко усвідомлював головну мету українського демократичного революційного руху, яку сформулював на підставі вимог реального політичного моменту та настроїв у середовищі сил національно-визвольного руху. Учений так обґрунтовував спосіб досягнення цього результату: «Для сього зараз же, як упав старий режим, українці всіх партій і напрямків постановили об'єднатися у спільній, одностайній і політико-правовій організації на весь час, поки не буде досягнена спільна мета: широка національно-територіальна автономія України в федеративній демократичній Російській республіці» [4, с. 3].

Варто звернути увагу, що напередодні революції в українській політико-правовій думці існувало дві концепції щодо можливих шляхів відродження національної держави: автономістсько-федералістська та самостійницька [8, с. 44–45]. Найбільш поширеною та реалістичною в середовищі вітчизняної еліти видавалася перша концепція. Тож ідеї автономізму та федералізму як моделі державного будівництва стали провідними в політико-правових поглядах відомих національних діячів, саме на такій чітко означеній позиції стояли практично всі дореволюційні українські політичні партії Наддніпрянщини [8, с. 45].

Становлення федералістських переконань М. Грушевського відбувалося в традиціях політико-

правової думки і суспільного руху XIX століття. Особливості формування світогляду вченого й політика пояснюються тісним поєднанням ідей народництва і федералізму, якими він керувався у своїй науковій, громадській, політичній роботі. Причому ці ідеї стали й «наріжним каменем діяльності Центральної Ради» [10, с. 9]. Причому розроблену М. Грушевським перспективну модель державнополітичного устрою України, яка базувалася на принципах автономізму і федералізму, підтримувала більшість тогочасних вітчизняних політичних партій.

Гасло широкої національно-територіальної автономії України у складі Російської демократичної федеративної республіки було визнано першочерговим і набуло неабиякої підтримки в середовищі національної політико-правової еліти та українського демократичного соціуму. Центральна Рада як політичний та представницький орган революційних верств українського народу заявила про нагальну потребу перебудови суспільного ладу, виходячи з невід'ємного права українців на самовизначення, тобто на створення власної, національної держави [11, с. 108]. Однак цілісної реалістичної програми реалізації й утвердження цього природного, фундаментального права так і не було сформовано.

У цей же час український революційний рух характеризується тенденцією поступової трансформації Центральної Ради з місцевого, провітницького громадського органу до національного передпарламенту. З цього приводу В. Верстюк писав: «Метаморфозу, що її зазнала Центральна Рада протягом весни 1917 р., можна пояснити двома причинами. По-перше, несподіваним, непрогнозованим вибухом стихійного українського руху, а по-друге, «феноменом Грушевського». Саме завдяки тому, що він зміг чітко сформулювати лозунги і втілити їх у життя, Центральна Рада піднеслася на гребінь української революції» [1, с. 38]. Саме в цей час, політик обрав найбільш прийнятний і поширений спосіб викладення своїх позицій — видання низки статей з гостро актуальних питань. Власне публіцистичні праці М. Грушевського 1917–1918 рр. мають не лише ідейно-політичний характер, а й виступають засобом доведення свого політичного авторитету і форми обґрунтування нових завдань українського національно-визвольного руху. Аналіз виданих Центральною Радою офіційних документів дозволяє стверджувати про вироблення стратегії, спрямованої на формулювання реальних підстав національної автономії та федерації [10].

Важливим є і розуміння сутності змісту, який вкладав М. Грушевський у поняття «автономія», «федерація», «федералізм». На думку вченого, автономія означає «право жити по своїм законам, самим собі становити закони, а не жити по чужим законам і під чужою властю». Далі він констатує, що саме таке самоуправління і можна назвати широкою політичною автономією «в справжньому значінні сього

слова» [6, с. 137]. Згодом у статті «Повороту нема» він висловився за національно-територіальну автономію, яка уявлялася як об'єднання всіх етнічних українських земель та «середня ланка між програмою простого культурно-національного самоозначення народностей і домаганням повної політико-правової незалежності» [3, с. 13].

У державно-правовому сенсі М. Грушевський так розумів внутрішній уклад такої автономії: «Ся українська територія має бути організована на основах широкого демократичного (нецензового) громадського самопорядкування, від самого споду («дрібноі земської одиниці») аж до верху — до українського союму. Вона має вершити у себе вдома всякі свої справи — економічні, культурні, політико-правові, содержувати своє військо, розпоряджати своїми доходами, землями й всякими натуральними багатствами, мати своє законодавство, адміністрацію і суд» [6, с. 142].

Учений доводив, що українців аж ніяк не може задовольнити вимога лише культурно-національної автономії. Така форма автономії придатна тільки для народів без власної території проживання. Українці ж мають свою чітко окреслену автохтонну, етнічну територію, а відтак й цілком законне природне право на встановлення національно-територіальної автономії [6, с. 137–150]. Саме до такої моделі автономного устрою закликав М. Грушевський, вважаючи її найкращим варіантом існування майбутньої України. Причому автономна Україна, на думку вченого, повинна мати всі необхідні атрибути державності. Внутрішній лад має бути демократичним, в основі якого лежить принцип громадянського рівноправ'я: «Щоб не було ніякої тісноти від власті людям, щоб вона не каверзувала людьми, не накидала їм своєї волі, не має бути іншої власті, тільки з вибору народного! Се називається устроєм демократичним — щоб народ сам собою правив» [5, с. 158].

Наголосимо: М. Грушевський тісно пов'язував автономію України з децентралізацією Росії, перетворенням її на федеративну, демократичну республіку. Федералізм фактично послужив за основу політико-правової концепції діяльності Центральної Ради, у якій були сформовані й інші головні ідеологічні засади.

Після повалення Тимчасового уряду, Центральна Рада на чолі з М. Грушевським, фактично отримала всю повноту політичної влади. Проте, аналіз непростих відносин Центральної Ради з Радою народних комісарів, наявність багатьох суперечностей в баченні майбутнього розвитку Росії пояснюють кардинальну переорієнтацію М. Грушевського та частини лідерів українського руху від беззаперечного обстоювання державно-правових орієнтацій на демократичну Росію до можливості утвердження повної самостійності Української Народної Республіки (далі — УНР).

Саме в цей час у працях вченого, датованих груднем 1917 р. — квітнем 1918 р., гостро звучить кри-

тика психології «духовного холопства», «песького обов'язку» перед російською владою. Він переконував, що у відносинах між УНР та Радянською Росією відсутні такі консолідаційні поняття, як «спільна революція, спільна культура, спільна отчизна». «Війна більшовиків з Україною рішуче поставила хрест над сею ідеологією, розв'язала всякі моральні вузли, які ще могли в чиїх-небудь очах зв'язувати українця з московським громадянством спеціально. Вона, так би сказати, зняла з Московщини права «особо благопріятствуемой» нації...» [2, с. 10].

З огляду на такі драматичні обставини, цілком закономірними виглядають подальші зміни державно-правових поглядів М. Грушевського. Сутність полягала в проголошенні самостійності України [12, с. 322–355].

Державно-правові погляди М. Грушевського є віддзеркаленням його складного світогляду, який сформувався на ґрунті співіснування і взаємовпливу принципово різних, протилежних української й російської ментальностей, а також тенденцій суспільно-політичного розвитку XIX – початку XX ст.

Еволюція політико-правових поглядів М. Грушевського в період діяльності Центральної Ради доводить, зокрема, закономірність та взаємозв'язок розвитку ідей автономізму та федерації з попереднім періодом становлення його особистості, його світогляду, формулювання ним української національної ідеї.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування, становлення, розвиток і зміни політико-правових поглядів М. Грушевського можна уявити як складний і суперечливий процес.

Федералізм ученого був якісним продовженням федералістської традиції вітчизняної політичної та правової думки, однак він перетворив його на реальну й перспективну програму розвитку завдяки проекту запровадження в державному устрої Російської імперії конституційних змін.

Державно-правові погляди М. Грушевського поступово стали ідеологічною концепцією українського національно-визвольного руху кінця XIX — початку XX ст. Федералістська платформа ґрунтувалася на синтетичному поєднанні української ідеї як основи національного самоусвідомлення та визнання провідної ролі інтелігенції в політичному житті суспільства. Реалізація національної ідеї дозволяла практично виявити найбільш вдалі способи запровадження національно-територіальної автономії з урахуванням поточного політичного моменту, а також надала федералізму М. Грушевського європейських рис.

Діяльність Центральної Ради була періодом одночасного утвердження та глибокої трансформації державно-правових поглядів М. Грушевського. Вихід серії публіцистичних статей, у яких М. Грушевський виступив прихильником самостійності УНР та ворогом більшовизму, засвідчило його бачення федеративної України, але вже поза російським

контекстом. Відтак він запропонував теоретичні конструкції європейської й чорноморської федерацій за участю України, але без Росії.

Ідеї автономізму і федералізму були цінним надбанням тогочасного східноєвропейського політично-

го та інтелектуального процесу, тому їх домінування в державно-правовій концепції вченого є, очевидно, закономірним і природним явищем аналізованої нами неоднозначної історичної епохи.

Література

1. Верстюк В. Ф. М. С. Грушевський у перший період діяльності Центральної Ради. / В. Ф. Верстюк // Український історичний журнал. 1996. № 5. С. 37–50.
2. Грушевський М. С. Кінець московської орієнтації / М. С. Грушевський // На порозі нової України: гадки і мрії / М. С. Грушевський. Київ: Петро Барський у Києві, 1918. С. 9–13. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00003614
3. Грушевський М. С. Повороту нема. / [П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.] // Грушевський Михайло Сергійович. Твори у 50 томах. / [П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.]. Львів: Світ, 2007. (Серія суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 — квітень 1918); т. 4). С. 13–15.
4. Грушевський М. Українська Центральна Рада і її Універсали: Перший і Другий. Друге, доповнене видання // Київ. З друкарні товариства «П. Барський». 1917. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00002085.
5. Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть. / [П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.] // Грушевський Михайло Сергійович. Твори у 50 томах / [П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.]. Львів: Світ, 2007. (Серія суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 — квітень 1918); 4). С. 152–164.
6. Грушевський М. С. Якої ми хочемо автономії і федерації. / [П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.] // Грушевський Михайло Сергійович. Твори у 50 томах / [П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.]. Львів: Світ, 2007. (Серія суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 — квітень 1918); т. 4). С. 137–150.
7. Кульчицький С. В. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі / С. В. Кульчицький. Київ: Темпора, 2013. кн. 1. 504 с.
8. Любовець О. М. Українські партії й політичні альтернативи 1917–1920 років: Монографія / О. М. Любовець. Київ: Основа, 2005. 311 с.
9. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін.; гол. ред. В. М. Литвин. Київ: Ніка-Центр, 2008. 988 с.
10. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у 2 томах. / [В. Ф. Верстюк, О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький та ін.]. Київ: Наукова думка, 1996. 592 с. (Наукове видання). (Пам'ятки історії України. Серія V. Джерела новітньої історії; т. 1).
11. Український вибір: політичні системи ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку [Текст] / В. Ф. Солдатенко [та ін.]; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ: Парламентське видавництво, 2007. 576 с.
12. Хрестоматія з історії держави і права України / [А. С. Чайковський, О. Л. Копиленко, В. М. Кривоніс та ін.]. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

Правник Світлана Олексіївна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Правник Светлана Алексеевна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Pravnyk Svitlana

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Соловйова Ольга Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Соловьева Ольга Николаевна

кандидат юридических наук,

доцент кафедры административного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Solovyova Olga

Candidate of Juridical Sciences,

Docent of the Chair of Administrative Law

Yaroslav Mudryi National Law University

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ

АДМИНИСТРАТИВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ПРАВОНАРУШЕНИЯ, СВЯЗАННЫЕ С КОРРУПЦИЕЙ

ADMINISTRATIVE LIABILITY FOR OFFENSES IN CONNECTION WITH CORRUPTION

Анотація. Стаття є дослідженням актуальних аспектів адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією. Наведено визначення корупції згідно чинного законодавства. Сформульовано основні та специфічні ознаки корупції. Також перераховано види корупційних правопорушень, за які передбачено адміністративну відповідальність. Визначено коло осіб, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення. Вказано на важливість питань запобігання правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Ключові слова: правопорушення, пов'язані з корупцією, адміністративна відповідальність, види правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Аннотация. Статья является исследованием актуальных аспектов административной ответственности за правонарушения, связанные с коррупцией. Приведены определения коррупции согласно действующему законодательству. Сформулированы основные и специфические признаки коррупции. Также перечислены виды коррупционных правонарушений, за которые предусмотрена административная ответственность. Определен круг лиц, имеющих право составлять протоколы об административных правонарушениях. Указано на важность предупреждения правонарушений, связанных с коррупцией.

Ключевые слова: коррупционные правонарушения, административная ответственность, виды правонарушений, связанных с коррупцией.

Summary. The article is devoted to the coverage of the following issue – the current aspects of administrative liability for offenses in connection with corruption. Corruption is defined according to the applicable legislation. The main and specific signs of corruption are formulated. Also there are listed types of offenses in connection with corruption for which administrative liability is provided. The number of persons authorized to draw up reports on administrative offenses is determined. The importance of preventing this special type of offenses mentioned above is highlighted.

Key words: corruption offenses, administrative responsibility, types offenses related to corruption.

Постановка проблеми. В даний час корупція є поднією з найактуальніших проблем української держави. До того ж, це соціальне явище походить із давнини і жодній із держав донині не вдалося йому повністю протидіяти. Дослідження питань відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, аналіз їх складу, а також процесуальних особливостей притягнення адміністративної відповідальності за їх вчинення є досить цікавою і в той же час важливою в нинішній час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань застосування адміністративно-примусових засобів у сфері протидії корупції в Україні приділялася увага з боку таких науковців, зокрема М. Ю. Бездольного, О. І. Бутовича, О. З. Гладуна, Р. В. Гречанюк, Д. Г. Заброди, З. А. Загиней, А. В. Матіоса, О. О. Онищука, В. М. Трепака, М. І. Хавронюка. Вони вивчали окремі аспекти адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією. Однак законодавчі зміни правової регламентації адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією потребують постійного наукового тлумачення.

Мета. Метою статті є висвітлення особливостей провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язаних з корупцією. Крім того необхідно проаналізувати актуальні аспекти адміністративної відповідальності за правопорушення пов'язані із корупцією, з метою удосконалення чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. В Індексі сприйняття корупції (ІСК), який укладається глобальною антикорупційною організацією Transparency International, за підсумками 2018 року Україна знаходиться на 120-ій сходинці із 180 країн світу [1]. Але позитивне зрушення таки можна відмітити, адже Україна в 2017 році знаходилась на 130 сходинці. У будь-якій країні, в якій розвивається корупція, знижується ефективність економіки, посилюється бідність і соціальна нерівність, нівелюється система демократичних цінностей і пріоритетів суспільства, зростає недовіра до органів державної влади, завдається значний удар по престижу країни на світовій арені. Причини існування корупції в країнах можуть різнитися між собою однак найвагомішими серед їх всіх виділяють є недосконалість системи

державного управління і судової системи, але не останнє місце відводиться правовому вихованню населення і формуванню їхньої правосвідомості. Доцільно зазначити, що демократична держава зможе вирішити нагальні проблеми лише в тісній співпраці з інститутами громадськості. Корупція є не конкретним суспільно небезпечним діянням, а може проявлятися в різних формах — кримінальних, адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних та інших проступках [2].

Корупція спричиняє негативні наслідки не тільки для суспільства, а й для держави зокрема. Закон України «Про запобігання корупції» (далі — Закон) визначає поняття корупції як «використання особою, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб...» [14]. Саме в цьому законі визначаються основні засади запобігання корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, відшкодування шкоди внаслідок вчинення корупційних правопорушень, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Розуміючи масштаби загрози корупції, необхідно змінювати законодавство, впроваджувати нові правові конструкції, підлаштовувати наявні під суспільні потреби з метою досягнення поставлених цілей.

Відповідно до чинного законодавства під правопорушенням, пов'язаним з корупцією є діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 Закону (суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону), за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність (ст. 1 Закону). Таким чином, за вчинення пов'язаного з корупцією правопорушення передбачено весь обсяг юридичної відповідальності. Як зазначалося пов'язані з корупцією правопорушення не містить ознак самої корупції, проте вони порушують встановлені правила, суперечать суспільним інтересам та принципам, визначеним в якості норм права. У нинішніх умовах важливу роль у системі заходів, спрямованих на протидію корупції та недопущення вчинення злочинів по службі в Україні відіграє адміністративна відповідальність. Перелік

правопорушень, пов'язаних з корупцією за вчинення яких передбачено адміністративну відповідальність викладено в главі 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією», і законодавець відносить до них сім діянь а саме: порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 172-4); порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків (ст. 172-5); порушення вимог фінансового контролю (ст. 172-6); порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (ст. 172-7); незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень (ст. 172-8); нежиття заходів щодо протидії корупції (ст. 172-9); порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням (ст. 172-9-1) [8]. Ці обмеження адресовані, в першу чергу, особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняним до них особам. В деяких випадках заборони торкаються осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, на якого поширюється дія Закону [10, с. 95]. Згідно з даними наведеними в Узагальненні судової практики у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (ст.ст. 172-4-172-9 КУпАП) зазначається, що станом на 26.12.2018 уповноваженими особами НАЗК було складено 497 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, зокрема: за ст. 172-7 КУпАП 459 протоколів (стосовно 118); за ст. 172-4 КУпАП — 9 протоколів; а за ст. 172-5 КУпАП — 3 протоколи [16].

Діяння можна визнати таким, що пов'язано з корупцією лише за умов наявності чотирьох обов'язкових елементів: об'єкта посягання, об'єктивної та суб'єктивної сторони і суб'єкта правопорушення. Таким чином, доцільно визначити сукупність необхідних ознак складу правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Адміністративні правопорушення, пов'язані із корупцією характеризуються формальним складом. Взагалі об'єкт — це те, заради чого виникають правовідносини. Об'єктом є поведінка учасників управлінських відносин (дії, утримання від дій). Дії учасників управлінських відносин можуть здійснюватися заради різноманітних правових інтересів. Крім того об'єкт повинен містити предмет — неправомірну вигоду. З об'єктивної сторони адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, вчиняється у формі протиправних дій або бездіяльності. Ці дії можуть характеризуватися як прості (наприклад, подання недостовірних відомостей у декларації), так і складні (наприклад, порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності). Цим адміністративним правопорушен-

ням властива й бездіяльність. Як приклад можна навести, неповідомлення про відкриття валютного рахунка (ч. 2 ст. 172-6 КУпАП); неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів (ч. 1 ст. 172-7 КУпАП); нежиття передбачених законом заходів посадовою чи службовою особою у разі виявлення корупційного правопорушення (ст. 172-9 КУпАП). Слід відмітити, що суб'єктом правопорушень, пов'язаних з корупцією, насамперед є спеціальні суб'єкти. Їх перелік окреслено відповідними статтями КУпАП із посиланням на ст. 3 та ст. 45 Закону. До них передусім відносять осіб, котрі уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Як вважають автори навчально-практичного посібника «Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією» з суб'єктивної сторони адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією вчиняються умисно, тобто особа усвідомлює протиправний характер свого діяння, передбачає його наслідки, бажає або свідомо допускає їх настання [3; ст. 8]. Але виникає питання як на практиці встановити умисний протиправний характер діяння приміром особи, яка не подала декларацію вчасно через власну заклопотаність. Як зазначає С. Гончарук мета і мотив при цьому є корисливими, але на їх кваліфікацію не впливають [6]. Отже, система цих ознак складає загальну конструкцію складу правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Мірою реалізації адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, згідно із ст. 24 КУпАП є стягнення у вигляді штрафу як основне адміністративне стягнення, а також додаткові стягнення — конфіскація та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Вищезазначені адміністративні стягнення поєднують у собі елементи карального, виховного та запобіжного характеру. Гончарук зауважує про те, що багато статей гл. 13-А КУпАП за окремі види правопорушень, пов'язаних з корупцією, (особливо при їх повторності) передбачають одночасне застосування всіх трьох видів адміністративних стягнень: і штраф, і конфіскацію, і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [6]. Зазначене протирічить ч. 2 ст. 25 КУпАП, адже на особу за одне адміністративне правопорушення може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення. Тому необхідно внести зміну до закону аби запобігти так званій колізії, яка виникає. Адже розходиться зміст діючого нормативно-правового акту і практична реалізація його положення і крім того це порушує принцип законності — одну з відправних засад адміністративного права.

Загальний порядок притягнення до адміністративної відповідальності визначається КУпАП, водночас в ч. 5 ст. 65 Закону зазначається, що особу

стосовно якої складено протокол адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, якщо інше не встановлене Конституцією і законами України, може бути відсторонена від виконання службових повноважень за рішенням керівника органу (організації, установи, підприємства), в якому вона працює, до закінчення розгляду справи судом. У разі закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, у зв'язку з відсутністю події або складу адміністративного правопорушення, особі відстороненій від виконання службових повноважень, відшкодовується середній заробіток за час вимушеного прогулу, зумовленого таким відстороненням. З метою виявлення причин та вимог, що сприяли вчиненню пов'язаного з корупцією правопорушення або невиконання вимог цього Закону в інший спосіб, за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції або приписом Національного агентства рішенням керівника організації, підприємства, установи, в якому працює особа, що вчинила правопорушення, проводиться службове розслідування, в порядку визначеному Кабінетом Міністрів України. Тобто в межах провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією до особи можуть застосовуватися і певні примусові заходи по місцю проходження служби.

Доцільно навести окремі процесуальні особливості настання відповідальності за адміністративні проступки, пов'язані з корупцією. Загалом виділяють чотири стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення — складання протоколу, розгляд справи та прийняття постанови, її оскарження і виконання постанови про накладання адміністративного стягнення.

Як зазначають О. Гладун та І. Єршоменко, адміністративне провадження розпочинається зі складання протоколу про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією. Цим процесуальним документом фіксується подія правопорушення (сукупність фактичних обставин, які вказують на наявність у діянні складу адміністративного правопорушення) [4; с. 37–38]. Щодо стадії складання протоколу, то КУпАП не визначає, що є моментом виявлення адміністративного правопорушення, пов'язаного із корупцією, який є важливим з погляду застосування ст. 38 КУпАП. Існують різні точки зору з цього питання. Так днем вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією вважають: день надходження до компетентного органу першої інформації про вчинення правопорушення; день складання висновку уповноваженою особою Національного агентства з питань запобігання корупції (далі — НАЗК) за результатами перевірки або день складання і затвердження рапорту уповноваженим працівником Департаменту захисту економіки Національної поліції (його територіального підрозділу) щодо виявлення правопорушення, пов'язаного з корупцією; день

безпосереднього виявлення посадовою особою, уповноваженою складати протокол про адміністративне правопорушення, достатніх даних, які вказують на наявність адміністративного проступку; день відібрання пояснення в особи, стосовно якої в подальшому складено протокол; день складання протоколу [7, с. 11]. Судова практика за такої законодавчої невизначеності природно характеризується неоднозначністю щодо розуміння часу, з якого розпочинається відлік строків накладання адміністративного стягнення. Одним з основних чинників, який негативно впливає на ефективність адміністративно-правової протидії корупційним проявам, є не тільки відсутність усталеної практики судового розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язаних з корупцією, а й дієвих механізмів, які б гарантували уніфікацію тлумачення і застосування відповідних адміністративно-правових заборон.

Держава з метою підвищення заходів спрямованих не тільки на протидію та запобігання правопорушенням, пов'язаних з корупцією, а й на підвищення статистики по кількості складання адміністративних протоколів створила низку органів: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Але право складати протоколи передбачені, статтями 172-4–172-9 КУпАП надано двом структурам — посадовим особам: органів внутрішніх справ (Національної поліції) та Національного агентства з питань запобігання корупції (Національне агентство) відповідно до Закону України від 12 лютого 2015 року № 198-VIII [12].

Як вже зазначалось протокол про адміністративне правопорушення є головним документом, який не тільки закріплює факт правопорушення та є підставою для його розгляду, але й містить всю інформацію про проступок. Крім того, КУпАП визнає протокол одним із джерел доказів (ст. 251 КУпАП).

Слід зауважити, що законодавцем встановлено, що у разі оформлення адміністративного правопорушення протокол про адміністративне правопорушення складається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту виявлення особи, яка вчинила правопорушення, у двох примірниках, один із яких під розписку вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 254 КУпАП).

Згідно із ст. 258 КУпАП протокол про вчинення такого правопорушення разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складання надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення правопорушення. Особа, яка склала такий протокол, одночасно надсилає його прокурору, органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, зазначаючи при цьому характер вчиненого

проступку. Згідно із п. 7 Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах внутрішніх справ України, не допускається закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до протоколу про адміністративне правопорушення, а також внесення додаткових записів після того, як протокол про адміністративне правопорушення підписано особою, стосовно якої його складено [13]. Таким чином, неналежне оформлення протоколу про адміністративне правопорушення в перспективі може призвести до того, що суд змушений буде прийняти постанову про закриття провадження у справі, і як наслідок уникнення особою відповідальності за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Адміністративні стягнення за правопорушення, пов'язані з корупцією, можуть бути накладені у конкретно визначених часових рамках, під якими розуміються строки їх накладення. З надходженням інформації про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією відповідно до ст. 38 КУпАП термін, впродовж якого можливе притягнення особи до відповідальності за вчинення такого правопорушення — три місяці з дня виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення. Строк розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією відповідно до ст. 277 КУпАП є загальним — 15 днів з дня одержання судом (судею) протоколу про адміністративне корупційне правопорушення та інших матеріалів справи. Зважаючи на п'ятнадцятиденний строк розгляду справи про адміністративне правопорушення, законодавець передбачив можливість зупинення його перебігу. Так, у ч. 4 ст. 277 КУпАП зазначено, що строк розгляду адміністративних справ про адміністративні корупційні правопорушення зупиняється судом у разі, якщо особа, щодо якої складено протокол про адміністративне корупційне правопорушення, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відраженні чи на лікуванні, у відпустці тощо). На практиці трапляються випадки, коли особа, що притягається до адміністративної відповідальності використовує певні способи для затягування розгляду справи, такі як перебування на лікарняному, вихід у відпустку та інші обставини [4, с. 39]. В такому разі уповноважені органи повинні перевірити обставини на достовірність. Якщо особа умисно ухиляється від розгляду справи згідно із ст. 272 КУпАП визначено, що до такої особи може застосовуватися привід, який є заходом процесуального примусу. Він полягає у затриманні і примусовому доставленні особи до суду задля забезпечення її участі у судовому засіданні у випадках, якщо особа не з'явилася до суду без поважних причин або без повідомлення про причини неприбуття. Застосування приводу до учасника адміністративного процесу, який порушив обов'язок прибути у судові засідання, забезпечує

ефективний розгляд адміністративної справи. Адже відповідно до ч. 3 ст. 268 КУпАП при розгляді справ про адміністративні правопорушення, передбачені, зокрема статтями 172-4–172-9 КУпАП, присутність особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, є обов'язковою.

Неспроможність уповноважених органів вчасно реагувати на правопорушення може означати лише те, що держава не зацікавлена в боротьбі з корупцією. Виходячи із вищезазначеного, КУпАП та інші нормативно-правові акти у сфері протидії та запобігання корупції потребують змін.

За загальним правилом, закріпленим у ч. 1 ст. 276 КУпАП, справа про адміністративне правопорушення, зокрема пов'язане з корупцією, розглядається за місцем його вчинення. Конституційний Суд України у рішенні № 5-рп/2015 розтлумачив, що словосполучення «за місцем його вчинення» визначає адміністративно-територіальну одиницю, на яку поширюється юрисдикція відповідного органу, уповноваженого законом розглядати справу про адміністративне правопорушення [15].

Участь прокурора у розгляді справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (ст. ст. 172-4–172-9 КУпАП), є обов'язковою (ч. 2 ст. 250 КУпАП). Але з урахуванням змін в законодавстві, що відбулися в останні роки відповідно до ст. 287 КУпАП прокурор може оскаржити постанову у справі про адміністративне правопорушення лише у випадках, передбачених ч. 5 ст. 7 КУпАП. У цій нормі зазначається, що прокурор здійснює нагляд за додержанням законів при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення шляхом реалізації повноважень щодо нагляду за додержанням законів при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [8]. Крім того жоден нормативно-правовий акт не визначає, що це заходи примусового характеру, які обтяжують особисту свободу. Незважаючи на відсутність повноважень, прокурори подають апеляції [11].

Взагалі оскарження постанови у справах про адміністративні правопорушення сприяє виявленню та виправленню недоліків, які були допущені при розгляді справи, є певним видом контролю та перевірки роботи органів, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення. Під час розгляду скарги апеляційний суд встановлює чи дійсно в діях особи, яка притягається до відповідальності, є склад правопорушення, чи правильно оформлено документи, чи не перевищив орган (посадова особа), який розглянув справу, свої повноваження. Право правопорушника на оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення є важливою гарантією захисту прав людини та громадянина. Це засіб забезпечення законності та підстава для перевірки обґрунтованості прийнятих у справі рішень. Постанова Апеляційного суду є головною і оскарженню не підлягає.

Виконання постанов про накладання адміністративних стягнень — заключний етап провадження у справах про адміністративні правопорушення. Але якихось спеціальних правил для цих постанов не передбачається.

Висновки. Розглянувши особливості адміністративних правопорушень пов'язаних з корупцією, доцільно відмітити, що вони досить поширені нині та відображають низький рівень правосвідомості населення. Для запобігання корупції застосовуються різноманітні соціально-правові засоби, а насамперед антикорупційне законодавство, в якому важлива роль відводиться заходам адміністративної відповідальності. Пов'язані з корупцією правопорушення за своїм змістом не містять ознак самої корупції, втім порушують встановлені правила, суперечать суспільним інтересам та принципам. Адміністративна відповідальність є реагуванням держави на адміністративне правопорушення, що складається із застосування уповноваженим органом або посадовою особою стягнення до суб'єкта правопорушення та обов'язку цього суб'єкта відповідати за своє протиправне діяння.

Аналіз адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією дозволяє констатувати незадовільну результативність забезпечення протидії вказаним правопорушенням. Негативним чинником виступає суперечливість та недосконалість чинного законодавства. По-перше, відсутність законодавчого тлумачення терміну «особиста свобода» нівелює

ідею прокурорського нагляду у справах про правопорушення, пов'язаних з корупцією, адже позбавляє прокурора можливості оскаржити постанову по справі. Тому доцільно повернути прокурору право оскаржувати в апеляційному порядку рішення судів першої інстанції у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, при розгляді яких участь прокурора є, як відомо, обов'язковою. Неможливість такого оскарження, серед іншого, не сприяє однаковому застосуванню судами норм матеріального та процесуального права, за допомогою яких здійснюється адміністративно-правова протидія корупції. По-друге, передбачена КУпАП можливість за правопорушення, пов'язані з корупцією, накладати стягнення у вигляді штрафу з конфіскацією отриманого доходу чи винагороди та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не узгоджується з ч. 2 ст. 25 КУпАП, відповідно до якої на особу за одне адміністративне правопорушення може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що всі стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, починаючи від складання протоколу і закінчуючи виконанням постанови про накладання адміністративного стягнення, характеризуються наявністю проблемних аспектів, вирішення яких потребує внесення відповідних змін до чинного законодавства.

Література

1. Corruption Perceptions Index 2018. URL: <https://www.transparency.org/cpi2018>.
2. Бортник Н. П., Л. В. Білінська. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 845. С. 28–33.
3. Бугайчук К. Л., Адміністративна відповідальність за правопорушення пов'язані із корупцією [Текст]: практич. посіб. / К. Л. Бугайчук, О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, В. О. Іванцов, С. О. Шатрава. Харків: Харк. нац. ун-т. внутр. справ. 2016. 100 с.
4. Гладун О., І. Єрьоменко. Особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 3. С. 36–45.
5. Гладун О. З. Проблемні аспекти провадження у справах про адміністративні корупційні правопорушення // Вісник Вищої ради юстиції. 2013. № 3 (15). С. 34–45.
6. Гончарук С. Т. Юридичний аналіз адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією // Юридичний вісник. 2018. № 1(46). С. 60–66.
7. Дудоров О. О. Моніторинговий звіт щодо ефективності реалізації Національним агентством з питань запобігання корупції у 2016–2018 роках адміністративно-юрисдикційної функції в частині протидії адміністративним правопорушенням, які пов'язані з корупцією (станом на 1 червня 2018 року) / О. О. Дудоров. К.: ЦППР, 2018. 42 с.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 11.09.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n78.
10. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / В. С. Ковальський, О. І. Миколенко, Є. Л. Стрельцов. О. І. Клименко. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 380 с.
11. Постанова Апеляційного суду Харківської області від 25 вересня 2018 р. по справі № 640/15411/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/76710657>

12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: Законом України від 12 лютого 2015 року № 198-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19>

13. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції: наказ Міністерства Внутрішніх Справ від 29.09.2017 № 1376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15>

14. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.

15. Рішення Конституційного Суду України від 26 травня 2015 року № 5-рп/2015 у справі № 1-11/2015 // Офіційний вісник України. 2015. № 46. Ст. 1501

16. Узагальнення судової практики у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (статті 172-4 172-9 КУпАП). URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/20873920-uzagalnennya-sudovoyi-praktiki-u-spravah-pro-administrativni-pravoporushennya,-povyazani-z-koruptsieu-statti-172-4-172-9-kupap>

Товкун Ігор Миколайович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Товкун Игорь Николаевич

*кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры хозяйственного права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*

Tovkun Igor

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Business Law
Yaroslav Mudryi National Law University*

Приблуда Павло Миколайович

*студент
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Приблуда Павел Николаевич

*студент
Інститута прокуратуры и криминальной юстиции
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Pribluda Pavlo

*Student of the
Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice
Yaroslav Mudryi National Law University*

**ПОРІВНЯННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ
КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ**

**СОПОСТАВЛЕНИЕ ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВОГО СТАТУСА
КРИПТОВАЛЮТЫ В УКРАИНЕ И МИРЕ**

**COMPARISON OF THE ECONOMIC AND LEGAL STATUS
OF THE CRYPTUALS IN UKRAINE AND THE WORLD**

Анотація. На основі досліджень науковців та теоретиків права, а також користуючись світовою практикою нага-но характеристику та виділено ознаки поняття «криптовалюта». Розглянута проблема визначення правової природи криптовалюти. Досліджується її правовий статус в провідних країнах світу, зокрема в США, Великій Британії, Японії також в країнах ЄС та Білорусії. Розглянута можливість віднесення крипто валют до таких об'єктів цивільного права як товар. Згідно з аналізом нормативних джерел, досліджено можливість віднесення крипто валют до майна в рамках господарського законодавства.

Ключові слова: біржі, валюта, господарське право, гроші, засіб платежу, криптовалюти, майнінг, майно, нематеріальні активи, оподаткування, товар, цінний папір.

Аннотация. На основании исследований ученых и теоретиков права, а также используя мировую практику охарактеризованы и выделены признаки понятия «криптовалюта». Рассмотрена проблема определения правовой природы криптовалюта. Исследуется ее правовой статус в ведущих странах мира, в частности в США, Великобритании, Японии также в странах ЕС и Белоруссии. Рассмотрена возможность отнесения криптовалют к таким объектам гражданского

права как товар. Согласно анализу нормативных источников, исследована возможность отнесения крипто валют к имуществу в рамках хозяйственного законодательства.

Ключевые слова: биржи, валюта, хозяйственное право, деньги, средство платежа, криптовалюта, майнинг, имущество, нематериальные активы, налогообложения, товар, ценную бумагу.

Summary. On the basis of researches of scholars and theorists of law, as well as using world practice, the characteristic and features of the concept of “cryptocurrency” are given. The problem of determining the legal nature of cryptocurrencies is considered. Its legal status is being studied in the leading countries of the world, in particular in the USA, Great Britain, Japan, as well as in the EU and Belarus. Consideration is given to whether cryptocurrencies are classified as civil law objects and whether they are commodities. According to the analysis of normative sources, the possibility of attribution of crypto currencies to property within the framework of economic legislation is investigated.

Key words: exchanges, currency, business law, money, means of payment, cryptocurrencies, mining, property, intangible assets, taxation, commodity, securities.

Постановка проблеми. Сучасні технології активно впливають на життя людей, змінюючи звичну реальність. З’являється криптовалюти, котрі в різних країнах є аналогами грошей, майна, активів корті користуються значною популярністю, а відсутність нормативно-правового регулювання зумовлює тінізацію економіки. Визначення правового статусу дозволить оподатковувати відповідну діяльність, що забезпечить наповнення бюджету додатковими коштами, дозволить контролювану діяльність крипто валютних бірж та підвищить довіру до них.

Аналіз та досліджень та публікацій. Розробкою правових підходів до криптовалют займалися такі вітчизняні вчені, як А. Т. Проценко, В. Є. Селезньов, К. С. Пащенко, Е. Ю. Молчанова та інші.

Мета статті. Метою статті є дослідження поняття, ознак та правового статусу криптовалют. Здійснити порівняльну характеристику її статусу в провідних країнах світу та Україні.

Виклад основного матеріалу. У зв’язку із розвитком технологій у світі все частіше виникають інструменти, котрі є одночасно в різних країнах як грошима, так і товаром або майном. Цим і є криптовалюта. Ринок криптовалют розвивається надзвичайно швидко як в Україні, так і у всьому світі. В Інтернеті можна натрапити на велику кількість криптовалют, окремі з них користуються неабиякою популярністю, зокрема це: Bitcoin, Ethereum, Ripple (XRP), Monero (XMR), Litecoin, Namecoin, Binance Coin (BNB).

Так на офіційному сайті біткоїн має назву «open source P2P digital currency» — «вільна пірінгова цифрова валюта». Монети в системі біткоїн (BTC) є криптографічними (математичними) хеш-кодами, кожен з яких є унікальним і не може використовуватися двічі. Тобто, якщо вартість золота та срібла базувалась на їх фізичних властивостях, то використання біткоїн базується на його математичних властивостях.

Bitcoin — це платіжна система, заснована на P2P-технологіях (англ. Peer-to-peer — рівний к рівному). Принцип її роботи побудований на відкритому

протоколі передачі даних. Система використовує єдину розрахункову одиницю «біткоїн» — перша і найвідоміша крипто валюта [1].

Фінансово-правова сутність крипто валюти проявляється в таких ознаках:

- децентралізація полягає в тому, що майнінг («створення» криптовалюти), зберігання в електронних гаманцях та продаж здійснюється приватними особами без будь якого контролю з боку органів державної влади;
- прозорість — історію платежу можна відслідкувати;
- відсутність контролю — біткоїн не має контролюючого центру, котрий може заморозити рахунок, заборонити чи скасувати платіж або змінити її кількість;
- анонімності, то вищезгадані процеси відбуваються без будь-якої ідентифікації особи. Для відкриття рахунку не потрібно жодних документів.

Будь-яка криптовалюта створюється завдяки майнінгу, сутність якого полягає у «розв’язанні» заданого алгоритму за допомогою апаратних ресурсів комп’ютера [3, с. 5].

Навіть у 2020 році відсутня уніфікована міжнародна практика щодо правового статусу крипто валют, в деяких країнах він навіть змінювався з плином часу. У США криптовалюта розглядаються як гроші, як власність та як біржові товари, залежно від позиції тої та іншої судової інстанції. Особливістю США — є прецедентна правова система, яка дозволяє судам брати участь у законодавчому врегулюванні різних питань включаючи й криптовалюти. У серпні 2013 р. суддя Округного суду Східного округу штату Техас ухвалив рішення, в якому зазначив що, оскільки криптовалюту Bitcoin можна використовувати як гроші для оплати за товари або обмінювати на традиційні валюти, як долар США, євро, єна та юань, то Bitcoin є валютою. У вересні 2016 р. суддя Нью-Йорка підтвердив, що біткоїн є грошовими коштами нарівні з вищезгаданими валютами.

В той же час суддя Округного суду Майямі зауважив, що Bitcoin має схожі ознаки з грошима, але має й багато відмінностей, хоча він і може обмінюватися

на товари, проте він не є звичайним засобом обміну, його приймають не всі торговці або постачальники послуг. Суддя зазначив, що з такою мінливістю він має обмежені можливості виступати як цінність. Суд дійшов висновку: цілком очевидно, що Bitcoin має пройти ще довгий шлях, поки він стане еквівалентом грошей [3].

Проблемою Bitcoin також зацікавилися федеральні органи США. У лютому 2014 р. була озвучена офіційна позиція Федеральної резервної системи (далі — ФРС) щодо криптовалют, зазначивши, що вона жодним чином не пересікається з банківською сферою, а тому ФРС не має повноважень з її регулюванням. Федеральне бюро розслідувань у своїх офіційних звітах розглядає Bitcoin як віртуальну валюту. Подібна ж позиція й у Комісії з фінансових злочинів при Міністерстві фінансів США. Американська державна комісія, що завідує біржовими ф'ючерсами, у 2015 р. прирівняла криптовалюту до біржових товарів [4].

Однією з найбільш сприятливих і комфортних юрисдикцій для розвитку крипто валюти є Великобританія. Цифровою валютою відповідно до Закону Великобританії про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (Money Laundering Regulations), вважається унікальна комбінація цифр, отримана в результаті складних математичних обчислень і алгоритмів. Тому, наприклад, біткойн не підпадає, як інші цифрові гроші, під дію цього закону і немає правового статусу. Управління з фінансового регулювання і контролю Великобританії (Financial Conduct Authority) не визнає, що біткойн — це валюта, цифрова валюта чи гроші, тому криптовалюта жодним чином не може регулюватися фінансовим законодавством Великобританії. Нові види криптовалют у Великобританії поки поза межами фінансового регулювання.

Уряд Японії в 2017 р. схвалив зміни до Закону про банківську діяльність і відповідно до якого визнав Bitcoin засобом платежу. Таким чином криптовалюта в Японії з 2017 р. є платіжним засобом на рівні з еною. При цьому офіційною грошовою одиницею залишилась ієна. Передбачається, що контроль над віртуальними валютами буде здійснювати Агентство фінансових сервісів, а операції з криптовалютами будуть документуватися задля забезпечення від зловживань [4].

В європейських країнах підходи до криптовалют також не є подібними. З жовтня 2012 р. Європейський центральний банк (ЄЦБ) використовує термін «віртуальні валюти», до яких відносить і Bitcoin. Віртуальну валюту ЄЦБ визначив як тип нерегульованих цифрових грошей, який видається і зазвичай контролюється його розробниками, використовується і приймається серед членів певного віртуального співтовариства. Також ним було опубліковано звіт, в якому зазначено, що традиційне регулювання фінансового сектора не може бути застосовано до

біткойну. Сам біткойн в документі було визначено як конвертована децентралізована віртуальна валюта. Проте вже у жовтні 2016 р. Європейський центральний банк дійшов висновку, що віртуальні валюти не є ані грошима, ані валютою, а скоріше засобом обміну, але не платежу. Аналогічну термінологію використовує Європейський суд справедливості у своєму рішенні від 22 жовтня 2015 р. у справі Хедквіст проти Швеції, зазначаючи, що Bitcoin є договірним платіжним засобом [6, с. 23]

В країнах пострадянського простору питання обігу криптовалют досить детально врегульовано в Білорусії. Зокрема в цій країні було прийнято Декрет № 8 «Про розвиток цифрової економіки» відповідно до якого законодавчо врегульовані крипто валютні біржі, пункти обміну, майнинг, смарт-контракти і т.д. Майнинг, продаж, купівля та зберігання в електронних гаманцях звільняється від оподаткування до 1 січня 2023 року.

На сьогодні в вітчизняному законодавстві відсутнє саме поняття «криптовалюта», її природа є досить складною та невизначеною. Так у 2017 році був підготовлений проект Закону України «Про обіг криптовалют в Україні», в статті 1 якого зазначено, що криптовалюта — це програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду). Відповідно до статті 3 вищевказаного законопроекту державне управління в сфері обігу криптовалют здійснюється Національним Банком України. Також в статті 6 зазначено, що суб'єкт криптовалютних операцій має право вільно розпоряджатись криптовалютою, зокрема здійснювати операції з міни (обміну) криптовалют на іншу криптовалюту, обмінювати її на електронні гроші, валютні цінності, цінні папери, послуги, товари тощо [11].

Також було підготовлено законопроект «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні», в статті 1 якого зазначено, що криптовалюта — децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку. Криптовалюта для цілей правового регулювання вважається фінансовим активом.

Однак ці положення так і залишилися законопроектами, не врегулювавши відповідне питання [12].

На даний час врегулювати відповідне питання можливе, керуючись нормами Цивільного кодексу та Господарського кодексу.

Відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ) об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права; результати робіт; послуги; результати

інтелектуальної, творчої діяльності; інформація; інші матеріальні і нематеріальні блага. Оскільки криптовалюти не є предметом матеріального світу, вони не підпадають під категорію речей. Відповідно до ст. 192 ЦКУ грошима є грошова одиниця України — гривня та іноземна валюта. Поняття іноземної валюти визначено у Законі України «Про валютні операції» відповідно до якого «Іноземна валюта — грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу...». Криптовалюти не можуть бути віднесені до іноземних валют, оскільки не є банкнотами, казначейськими білетами чи монетами.

Відповідно до ст. 194 ЦКУ «Цінним папером є документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам». Оскільки криптовалюти не є документами установленої форми, не містять відповідних реквізитів, не посвідчують грошове або інше майнове право, вони не мають ознак цінних паперів. Таким чином з точки зору цивільного права криптовалюта не належить до жодного вищезгаданого об'єкта.

Відповідно до ст. 139 Господарського Кодексу України майном визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів. Відповідно до Положення (стандартів) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» нематеріальні активи — немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований.

Таким чином для того, щоб криптовалюта була визнана майном вона повинна відповідати наступ-

ним ознакам: 1) бути немонетарним активом; 2) не мати матеріальної форми; 3) можливість бути ідентифікованою.

По-перше, відповідно до Положення (стандартів) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» немонетарні активи — усі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей підпадають під визначення немонетарного активу.

По-друге криптовалюти не мають матеріальної форми, оскільки є записами у реєстрах, тому також підпадають під наступну ознаку у визначенні «нематеріальні активи».

По-третє, відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 38 «актив є ідентифікованим, якщо він: а) може бути відокремлений, тобто його можна відокремити або відділити від суб'єкта господарювання і продати, передати, ліцензувати, здати в оренду або обміняти індивідуально або разом з пов'язаним з ним контрактом, ідентифікованим активом чи зобов'язанням, незалежно від того, чи має суб'єкт господарювання намір зробити це, або б) виникає внаслідок договірних або інших юридичних прав, незалежно від того, чи можуть вони бути передані або відокремлені від суб'єкта господарювання або ж від інших прав та зобов'язань». Так вона зазначеним ознакам відповідає тому цілком логічно, що її можна визнати майном.

Висновок. Питання криптовалюти є досить складним та нерегульованим в зв'язку з самою її природою. Основні причини надання дозволу в обіг криптовалюти і її певного врегулювання були зумовлені тим, що компанії активно почали її використовувати, з'явилися різноманітні біржі в яких укладаються угоди щодо криптовалют, також функціонують велика кількість обмінних пунктів. Всі зазначені дії відбуваються поза контролем з боку держави та не обкладаються податками. Необхідністю втручання держави в особі її контролюючих органів є те, що досить часто криптовалюта стає платіжним засобом в системі «Даркнет», котра є анонімною мережею, яка на сьогодні активно функціонує по всьому світу, і схожа на чорний ринок, на якому можна придбати зброю, наркотики, підроблені документи та багато чого іншого. Тому невідкладним постає питання законодавчого врегулювання в Україні як поняття криптовалюти, так і особливостей її обігу.

Література

1. Что такое биткоин? Forklog. URL: <https://forklog.com/chto-takoe-bitkoin/>
2. Что такое биткоин и криптовалюты. URL: <https://bits.media/chto-takoe-bitcoin>
3. Министерство криптовалют Украине не нужно: НКЦБФР, 2017. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2017/09/5/628672/>
4. Ліхачов М. Скромна чарівність біткоіна: українські реалії використання крипто валют / М. Ліхачов // Forbes Україна. URL: http://forbes.net.ua/ua/opinions/1428255-skromna-charivnist-bitkoina-ukrayinski-realiyi-vikoristannya-kriptovalyut?utm_medium=social&utm_source=facebook.com&utm_campaign=skromna-charivnist-bitkoina-ukrayinski-realiyi-vikoristannya-kriptovalyut
5. Баликова Н. Японія визнала біткоїн платіжним засобом / Н. Баликова // Голос України. 2017. No 61. С. 5.
6. Квитка А. В. Криптовалюта: сущность и тенденции развития в современных условиях: Экономическая теория та право, 2015. No 1. С. 111–119.
7. Кузнецов В. А., Якубов А. В. О подходах в международном регулировании криптовалют (BITCOIN) в отдельных иностранных юрисдикциях. Деньги и кредит. 2016. No 3. С. 20–29.
8. Ост 12. Звіт про рух грошових коштів: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
9. Нематеріальні активи: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8, затв. Наказом Міністерства фінансів України від 18.10.99 No 242. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>
10. Нематеріальні активи: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_050
11. Господарський кодекс України: Закон України No 436-IV від 16.01.2003 р. ВВР. 2003. NoNo 18–22. ст. 144. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>
12. Законопроект «Про обіг криптовалюти в Україні». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684
13. Законопроект «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710
14. Кузнецов В. А., Якубов А. В. О подходах в международном регулировании криптовалют (BITCOIN) в отдельных иностранных юрисдикциях. Деньги и кредит. 2016. No 3. С. 20–29.
15. Проценко А. Т. Правовий статус віртуальних валют: світовий досвід та українські реалії. Право і суспільство. 2016. No 2 ч. 3. С. 130–1342.
16. Селезньов В. Є. Проблеми правового регулювання цифрових валют у ЄС / В. Є. Селезньов // Актуальні проблеми вітчизняної. 2017. No 4. С. 189–192.

УДК 341.231.14: 341.17

Яріш Христина Володимирівна

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Яриш Кристина Владимировна

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Yarish Kristina

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Скорик Дар'я Сергіївна

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Скорик Дарья Сергеевна

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Skoryk Darya

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Асірян Сюзанна Рафіківна

кандидат юридичних наук, асистент кафедри права Європейського Союзу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**СВОБОДА ПЕРЕСУВАННЯ ОСІБ ЯК ОДНЕ
ІЗ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

**СВОБОДА ПЕРЕДВИЖЕНИЯ КАК ОДНО
ИЗ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ПРАВ ГРАЖДАН
ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА**

**FREEDOM OF MOVEMENT FOR PERSONS
AS ONE OF THE FUNDAMENTAL RIGHTS OF CITIZENS
OF THE EUROPEAN UNION**

Анотація. В статті проаналізовано момент зародження та подальшого розвитку свободи вільного пересування в межах Європейського Союзу. Автор аналізує причини, що впливали на розвиток свободи вільного пересування осіб, а також вказує, що така свобода є фундаментальним принципом права Європейського Союзу та однією з основ функціонування вільного внутрішнього ринку.

В статті автор звернув увагу також на проблему, з якою зіштовхнулось європейське співтовариство в процесі реалізації зазначеної свободи. Крім того, в статті визначено відмінність між європейським та національним тлумаченням поняття «свобода пересування», а також вказано, що українське законодавство наразі не відповідає європейським стандартам, а отже потребує змін у зв'язку з євроінтеграцією.

Ключові слова: свобода пересування, Європейський Союз, вибори, громадянство, територія.

Аннотация. В статье проанализированы момент зарождения и дальнейшего развития свободы свободного передвижения в пределах Европейского Союза. Автор анализирует причины, которые повлияли на развитие свободы свободного передвижения, а также указывает, что такая свобода является фундаментальным принципом права Европейского Союза и одной из основ функционирования свободного внутреннего рынка.

В статье автор обратил внимание на проблему, с которой столкнулось европейское сообщество в процессе реализации указанной свободы. Кроме того, в статье определено различие между европейским и национальным толкованием понятия «свобода передвижения», а также указано, что украинское законодательство пока не соответствует европейским стандартам, а следовательно требует изменений в связи с евроинтеграцией.

Ключевые слова: свобода передвижения, Европейский Союз, выборы, гражданство, территория.

Summary. The article analyzes the moment of birth and further development of freedom of free movement within the European Union. The author analyzes the reasons that influenced the development of freedom of movement of persons, and points out that such freedom is a fundamental principle of European Union law and one of the foundations of the functioning of the free internal market.

In the article the author also drew attention to the problem faced by the European community in the process of exercising this freedom. In addition, the article identifies the distinction between European and national interpretations of the concept of «freedom of movement», and states that Ukrainian legislation does not currently meet European standards and therefore needs to be changed in relation to European integration.

Key words: freedom of movement, the European Union, elections, citizenship, territory.

Постановка проблеми. Свобода пересування є невід’ємною складовою європейського громадянства, фундаментальним принципом права Європейського Союзу (далі — ЄС), а також однією з чотирьох основ функціонування вільного внутрішнього ринку ЄС.

К. Г. Тулба зазначає, що право на свободу пересування — одне з основних природних прав людини, що має здійснюватись нею незалежно від приналежності до будь-якого політико-територіального утворення [13, с. 290]. Зрозумілим є той факт, що внаслідок поступової формалізації суспільних відносин, а також в силу того, що постійно змінювалось правове регулювання свободи пересування, наразі неможливим є абсолютна реалізація такої свободи внаслідок обмеження її територіальними межами конкретної держави. Однак, разом з тим, на сьогоднішній день європейське суспільство рухається до беззаперечного забезпечення прав, свобод та інтересів людини та громадянина, що підтверджується вже існуючими європейськими інтеграційними системами. Причому, що не останню роль в таких процесах відіграє саме свобода пересування осіб. Зважаючи на це, проведення аналізу становлення свободи пересування в межах ЄС дасть змогу виокремити рекомендації для подальшого удосконалення вже існуючих норм, а також надасть змогу проаналізувати можливість використання європейського досвіду задля забезпечення реалізації права на вільне пересування та вибір місця проживання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання свободи пересування, як одне з ключових положень на якому ґрунтується вся система права Європейського Союзу розглядалися такими вченими та практиками, як: Білозир О. В., Білас І. Г., Богачова Л. Л., Васильєва Т. В., Гладенко О. М., Дацюк Д. І., Довгий В. А., Журавка О. В., Іванчо В. І., Конон-

чук І., Кулабухова А. В., Мороз Ю. К., Мушак Н. Б., Оберишин М. Р., Подаєнко Ю. Л., Поліванова О. М., Саракуца М. О., Ткаченко Є. В., Тулба К. Г., Черних В. О., Яковлюк І. В., Янковський С. А. та багатьма іншими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Визначення меж та реальне забезпечення права на вільне пересування і досі вимагають глибокого осмислення та вирішення деяких політичних, економічних правових проблем. Оскільки, як вказує, Д. І. Дацюк, інтенсивність міжнародних міграцій постійно зростає, що в свою чергу робить зазначені питання все більш актуальними [7, с. 74]. Разом з тим, існуючий досвід ЄС у сфері регулювання права на вільне пересування та той факт, що Україна наразі проводить серйозні євроінтеграційні процеси робить питання вивчення політики європейської спільноти у сфері вільного пересування осіб достатньо важливим та актуальним.

З огляду на вказане вище метою дослідження є аналіз права на свободу пересування осіб у якості одного з фундаментальних прав ЄС, визначення моменту зародження такого права, а також факторів, які вплинули на його подальший розвиток. З’ясування проблем, які пов’язані з правом вільного пересування та на сьогодні є актуальними для ЄС. А також, визначення можливості застосування практики ЄС у сфері реалізації свободи пересування задля забезпечення реалізації права на вільне пересування та вибір місця проживання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Одночасно з введенням політики усунення бар’єрів для функціонування інтегрованої ринкової економіки в Європі необхідним було створити ефективний механізм, який би дозволив уникнути «неочікуваного шоку», що міг би виникнути в результаті відкриття ринку праці [6, с. 87]. Нормативною основою закріплення права на вільне

пересування робочої сили став прийнятий в 1951 р. Договір про створення Європейського співтовариства вугілля та сталі (далі — ЄСВС), яким регулювалася свобода пересування працівників відповідної вузької галузі. Особливістю такого договору можна назвати те, що з самого початку він був призначений виключно для працівників певної сфери економіки, оскільки країни-члени даного Договору не мали наміру включати всіх своїх громадян (особливо з заморських територій) в режим вільного пересування.

Розвиток даного права на вільне пересування відбувався досить стрімко. Вже в 1957 р. необхідним виявився також обмін трудовими ресурсами в сфері атомної енергетики та економіки, оскільки була необхідність з максимальною ефективністю використовувати наявні трудові ресурси в межах спільного ринку, розподіляючи їх таким чином, щоб в одних державах-учасницях на жодному підприємстві не було надлишку робочих рук, а в інших — їх нестача. Рішення про обмін працівниками було прийняте на підставі Римських договорів 1957 р., якими були також засновані Європейське співтовариство з атомної енергії та Європейське економічне співтовариство (далі — ЄЕС). Варто також звернути увагу і на те, що деяким державам таке положення речей не подобалося і погоджувались вони на це дуже неохоче, оскільки лібералізація норм доступу до ринків праці суперечила їх інтересам. [11, с. 51]. Однак, незважаючи на незадоволення деяких держав відповідно до ст. 48 Договору про ЄЕС було встановлено, що до кінця перехідного періоду в межах Співтовариства повинна бути забезпечена свобода пересування робочої сили, заборонена дискримінація за національністю та уніфіковані процедури працевлаштування [3].

Крім того, як зазначає О. М. Поліванова, рух робочої сили в межах ЄС вирішував дві проблеми: держави члени вирішували питання нестачі трудових ресурсів під час розбудови економіки, а країни походження працівників-мігрантів в такий спосіб вирішували питання, що були пов'язані з високим рівнем безробіття [12, с. 49].

З розвитком суспільних відносин виникла потреба і в подальшому розвитку нормативних актів, які би регулювали вільний рух осіб в межах держав-членів. Так, серед всіх прийнятих документів можна виокремити наступні: Регламент 1612/68 про вільне пересування працівників усередині Співтовариства; Регламент 1251/70/ЄЕС про право працівника залишатися на території держави члена після завершення трудової діяльності у відповідній державі ЄС; Регламент 1407/71/ЄЕС щодо застосування схем соціального забезпечення до найманих працівників, до підприємців та членів їх сімей, що переїжджають в межах товариства.

Можна погодитись з твердженням Н. Б. Мушака, який вказував, що сфера прав людини у діяльності ЄС протягом тривалого часу перебувала «в тіні» інших більш вагомих інтеграційних пріоритетів, тому ЄС питаннями забезпечення прав людини не

надто переймався [9, с. 106]. На сьогоднішній же день напрям основної діяльності ЄС та Ради Європи дещо змінився і тепер вже направлений на забезпечення та захист прав людини.

В 70-х – 80-х рр. минулого століття в ЄС різко зумовлене вступом нових держав до ЄС. Внаслідок цього в 1986 р. було прийнято Єдиний європейський акт, який започаткував право на вільне пересування не лише економічно активних осіб, а й всіх інших, однак для свого наступного проживання такі особи мали би довести свою економічну спроможність та отримати дозвіл місцевої влади [3]. Крім того, було прийнято рішення про взаємне визнання дипломів та кваліфікацій, було розроблене спільне законодавство, яке забезпечило студентам та пенсіонерам доступ до однакових соціальних пільг і послуг на території всіх країн співтовариства, що в свою чергу створювало умови для зміни країни проживання такими категоріями громадян.

В 1973–1975 рр. нормативне регулювання свободи руху було поширене на індивідуальних підприємців. А починаючи з 1970-х років, Суд ЄС змістив акценти з вільного руху працівників на вільний рух осіб давши широке тлумачення ст. 45 (в той час ст. 48) та Регламенту 1612/68 звертаючи увагу саме на соціальному та індивідуальному вимірі вільного руху, який більше не розглядався як інструмент розбудови спільного ринку [12, с. 50].

У 1992 р. був підписаний договір про створення Європейського союзу, яким був запроваджений інститут «громадянства Союзу». Це стало одним з найважливіших кроків до розвитку свободи пересування, оскільки даний договір закріпив, що «кожен громадянин Європейського союзу має право на вільне пересування і перебування на території будь-якої з держав-членів» і саме цим договором був започаткований «новий етап у здійсненні все тіснішого союзу народів Європи, де всі рішення приймаються якомога ближче до громадян» [2].

Н. Б. Мушак, вказує, що чіткого поняття «свобода пересування осіб» в ЄС закріпленого на договірному рівні, не сформульовано [9, с. 107]. Однак, як зазначає А. В. Кулабухова, це ні в якому разі не свідчить про його малозначність [8]. Тому що питання громадянства ЄС, від якого прямо залежить свобода пересування громадян в межах ЄС висвітлено в окремому документі, а саме в Хартії основних прав ЄС [1].

Логічним є те, що сфера дії положень стосовно вільного пересування осіб в межах ЄС може поширюватись виключно на ті держави, які вступили до ЄС, оскільки основою свободи пересування є європейське громадянство, що прямо передбачає наявність у особи громадянства однієї з держав-членів ЄС [10, с. 121]. Однак, варто розуміти, що на сьогоднішній день навіть зі вступом нової держави до ЄС її громадян, як нових громадян ЄС будуть чекати деякі

обмеження, тобто користуватись свободою пересування в повній мірі вони не зможуть.

У 1996–1997 рр. була проведена Міжурядова конференція результатом якої стало прийняття рішення про створення Європейського простору свободи, безпеки і юстиції для забезпечення свободи пересування громадян Євросоюзу та наближення його політики до потреб громадян, а головною умовою цього проекту була сфера внутрішніх справ, правосуддя, імміграція, надання політичного притулку, охорона зовнішніх кордонів Союзу. Розділ «Вільне пересування осіб, право притулку, імміграція» передбачав регламентацію перетину внутрішніх і зовнішніх кордонів країн-членів Євросоюзу, гармонізацію політики притулку й імміграції, правового та адміністративного співробітництва в цивільній сфері [12, с. 51].

Таким чином, можна дійти висновку, що прийняття актів вторинного законодавства ЄС здійснювалась не лише для гармонізації систем соціального забезпечення, а й для їх координації, а також для того, щоб працівники не були обмежені в правах під час пересування в межах кордону Євросоюзу.

М. Р. Оберішин вказує, що в подальшому розвиток законодавства ЄС в галузі свободи пересування і поява величезної кількості нормативних актів в цій сфері в тому числі і рішень Європейського суду, до прикладу — справа 7/75 *Mr. And Mrs F. V. Belgain State* (1975 р.), яким було визнане незаконним застосування обмежень для осіб, які не є громадянами у прийнятті на роботу, зумовила процес кодифікації, який відбувся в 2004 р. за допомогою прийняття Директиви 2004/38/ЄС про права громадян союзу та членів їх сімей вільно пересуватись і проживати на території держав-членів [11, с. 54]. Ця Директива, яка складалась з двох регламентів і дев'яти директив, об'єднала в собі все законодавство, що стосувалось права вільного пересування і проживання громадян союзу на території держав-членів.

О. М. Поліванова звертає увагу на те, що закріплення великої кількості правових норм в сфері захисту свободи пересування фізичних осіб мало і політичну основу. Так, з аналізу становлення свободи вільного пересування, стало зрозумілим, що на першому етапі країни Європи майже не втручались в регулювання соціальної та економічної сфери (зокрема, трудової мобільності). В 1990 р. пріоритети були змінені і метою було зменшення рівні безробіття, а вже на початку ХХІ століття серед проблем внутрішньоєвропейської мобільності населення на перший план вийшла демографічна криза та «старіння» населення Союзу [12, с. 52].

Однак, беручи до уваги той факт, що міграційні процеси в сучасному світі з кожним роком набирають все більших і більших обсягів, то наслідки можуть бути як позитивними, так і негативними. Так, результатом того, що ЄС почав розширювати свої межі на схід разом з тим приймаючи до свого складу менш економічні розвинені країни, стало збільшен-

ня міграційних процесів до регіонів з підвищеним рівнем життя, що в свою чергу потягнуло за собою незадоволення з боку населення таких територій, яке вимагало перегляду міграційних правил ЄС і, як наслідок, збільшення кількості злочинів, що вчинялись на ґрунті національної нетерпимості [7, с. 76].

К. Г. Тулба зазначає, що свобода пересування в межах ЄС включає в себе цілий комплекс прав, що одночасно є гарантією інших природних прав, а також ознакою правової держави. При цьому термін «пересування» розуміється не лише як фізичний перетин кордонів, а й право, що пов'язане з проживанням та здійсненням різних видів економічної діяльності на території інших держав [13, с. 291]. В той самий час в ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» чітко розмежовується поняття «права на вільне пересування» та «права на вільний вибір місця проживання» [5]. Отже, зважаючи на те, що Україна наразі проводить досить ґрунтовні євроінтеграційні процеси, то законодавство, що стосується права вільного пересування також чекає деякі зміни з метою приведення норм, що містяться в ньому у відповідність до європейських стандартів.

Висновки. Отже, аналізуючи досліджений матеріал ми дійшли висновку, що право на вільне пересування громадян ЄС виникло як наслідок необхідності розвитку певних галузей промисловості різних країн і виникло воно спершу, як необхідний обмін трудовими ресурсами і можливість доступу на ринку праці. Згодом право на вільне пересування було поширене і на членів сімей працівників і, ще пізніше, на деякі інші категорії громадян (студенти, пенсіонери).

Однак, з розвитком ЄС право вільного пересування перестало обмежуватись лише трудовою діяльністю особи та належністю до певної категорії населення і стало невід'ємною ознакою європейського громадянства, однак і такі зміни в суспільному житті, на початкових етапах запровадження супроводжувались нерозумінням та засудженням з боку населення певної держави. Однак, на сьогоднішній день законодавство Євросоюзу приведення до таких стандартів, які є загальноприйнятими для всіх держав-учасниць і стосовно якого досить рідко виникають суперечливі запитання. Відповідно, наразі, всі громадяни ЄС мають право вільно перетинати кордони держав-членів з метою працевлаштування, навчання чи відпочинку, мають вільний доступ до ринку праці без будь-яких обмежень чи додаткових дозволів.

Говорячи про Україну, варто розуміти, що національне законодавство, яке є чинним на даний момент, утворилось у результаті синтезу напрацювань Української РСР та незалежної України, тому наразі, зважаючи на підписану у 2014 р. Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [4], необхідним видається приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема і до напрацювань Євросоюзу.

Література

1. Хартія основних прав Європейського Союзу, документ № 994_524. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524
2. Єдиний Європейський Акт, документ № 994_028. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_028
3. Договір про заснування Європейської спільноти, документ № 994_017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017
4. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони документ № 984_011 від 21.03.2014 р. (зі змінами від 30.11.2015 р.). URL: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011
5. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України № 1382-IV від 11.12.2003 р. (зі змінами від 16.04.2017 р.) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004. № 15. ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1382-15>
6. Билозир О. В. Проблемы развития правового регулирования свободы передвижения рабочей силы в рамках Европейского Союза / О. В. Билозир // Евразийская адвокатура. 2013. № 6 (7). С. 87–91. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-razvitiya-pravovogo-regulirovaniya-svobody-peredvizheniya-rabochey-sily-v-ramkah-evropeyskogo-soyuza/viewer>
7. Дацюк Д. І. Становлення свободи пересування фізичних осіб у Європейському Союзі / Д. І. Дацюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 30(1). С. 74–77. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.30/part_1/19.pdf
8. Кулабухова А. В. Еволюція ідеї загальноєвропейського громадянства до Маастрихтського договору / А. В. Кулабухова // Форум права. 2016. № 1. С. 128–134. URL: file:///E:/FP_index.htm_2016_1_23.pdf
9. Мушак Н. Б. Свобода пересування осіб як одне із фундаментальних прав громадян Європейського Союзу / Н. Б. Мушак // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 117(1). С. 105–113. URL: [file:///E:/arxiv_2013_117\(1\)_15.pdf](file:///E:/arxiv_2013_117(1)_15.pdf)
10. Мушак Н. Б. Угода про асоціацію і свобода пересування громадян України в межах Європейського Союзу / Н. Б. Мушак // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 115(2). С. 120–125. URL: [file:///E:/arxiv_2013_115\(2\)_19.pdf](file:///E:/arxiv_2013_115(2)_19.pdf)
11. Оберишин М. Р. Інститут громадянства Європейського Союзу та тенденції його розвитку / М. Р. Оберишин // Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр». Т.: 2018. С. 114. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/28556/1/%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%20%D0%9E%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%20%D0%9C.%D0%A0.%20%20%D0%9F%D1%80%D0%BC-23.pdf>
12. Поліванова О. М. Становлення свободи пересування фізичних осіб у європейському союзі / О. М. Поліванова // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2012. № 1. С. 49–52. URL: http://zt.knteu.kiev.ua/files/2012/01/1_12_08.pdf
13. Тулба К. Г. Правове регулювання становлення свободи пересування на прикладі Європейського Союзу / К. Г. Тулба // Часопис Київського університету права. 2017. № 3. С. 290–294. URL: file:///E:/Chkup_2017_3_65.pdf

References

1. Khartiia osnovnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu, dokument # 994_524. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524
2. Yedynyi Yevropeyskyi Akt, dokument # 994_028. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_028
3. Dohovir pro zasnuvannia Yevropeiskoi spilnoty, dokument # 994_017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017
4. UHODA PRO ASOTsIATsIIu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovaryystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony dokument # 984_011 vid 21.03.2014 r. (zi zminamy vid 30.11.2015 r.). URL: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011
5. Pro svobodu peresuvannia ta vilnyi vybir mistsia prozhyvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy # 1382-IV vid 11.12.2003 r. (zi zminamy vid 16.04.2017 r.) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2004. # 15. st. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1382-15>
6. Bylozyr O. V. Problemy razvytiya pravovoho rehulyrovaniya svobody peredvizheniya rabochei syly v ramkakh Yevropeiskoho Soiuzu / O. V. Bylozyr // Evraziyskaia advokatura. 2013. # 6 (7). S. 87–91. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-razvitiya-pravovogo-regulirovaniya-svobody-peredvizheniya-rabochey-sily-v-ramkah-evropeyskogo-soyuza/viewer>
7. Datsiuk D. I. Stanovlennia svobody peresuvannia fizychnykh osib u Yevropeiskomu Soiuzi / D. I. Datsiuk // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo. 2015. Vyp. 30(1). S. 74–77. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.30/part_1/19.pdf

8. Kulabukhova A. V. Evoliutsiia idei zahalnoievropeiskoho hromadianstva do Maastrykhtskoho dohovoru / A. V. Kulabukhova // Forum prava. 2016. # 1. S. 128–134. URL: file:///E:/FP_index.htm_2016_1_23.pdf

9. Mushak N. B. Svoboda peresuvannia osib yak odne iz fundamentalnykh prav hromadian Yevropeiskoho Soiuzu / N. B. Mushak // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. 2013. Vyp. 117(1). S. 105–113. URL: file:///E:/apmv_2013_117(1)_15.pdf

10. Mushak N. B. Uhoda pro asotsiatsiiu i svoboda peresuvannia hromadian Ukrainy v mezhakh Yevropeiskoho Soiuzu / N. B. Mushak // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. 2013. Vyp. 115(2). S. 120–125. URL: file:///E:/apmv_2013_115(2)_19.pdf

11. Oberyshyn M. R. Instytut hromadianstva Yevropeiskoho Soiuzu ta tendentsii yoho rozvytku / M. R. Oberyshyn // Dyploмна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр». Т.: 2018. С. 114. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/28556/1/%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%20%D0%9E%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%20%D0%9C.%D0%A0.%20%20%D0%9F%D1%80%D0%BC-23.pdf>

12. Polivanova O. M. Stanovlennia svobody peresuvannia fizychnykh osib u yevropeiskomu soiuzi / O. M. Polivanova // Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo. 2012. #1. S. 49–52. URL: http://zt.knteu.kiev.ua/files/2012/01/1_12_08.pdf

13. Tulba K. H. Pravove rehuliuвання stanovlennia svobody peresuvannia na prykladi Yevropeiskoho Soiuzu / K. H. Tulba // Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2017. # 3. S. 290–294. URL: file:///E:/Chkup_2017_3_65.pdf

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 4 (84)

2 том

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2020

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12

Контактний телефон: +38 (067) 401-8435

E-mail: editor@inter-nauka.com

www.inter-nauka.com

Підписано до друку 31.03.2020. Формат 60×84/8

Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.

Умовно-друкованих аркушів 8,6. Тираж 100.

Замовлення № 398. Ціна договірна.

Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві

ТОВ «Центр учбової літератури»

вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників і

розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2458 від 30.03.2006 р.